pongrácz zsuzsa
a harmadik kor

PONGRÁCZ ZSUZSA

A HARMADIK KOR

Kossuth Könyvkiadó / 1976

ISBN 963 09 0746 1

© PONGRÁCZ ZSUZSA, 1976

SZŰKÜLŐ VAGY TÁGULÓ VILÁG?

Az életnek új, de egyben utolsó szakasza kezdődik a nyugdíjas korral. Egyre elterjedtebb ez az elnevezés: a harmadik kor. Hiszen a fiatalság s az aktív, munkával töltött korszak után ez valóban a harmadik.

Aki ebbe a korba lép, idős ember, túl az ötödik, a hatodik évtizeden. Mégsem az öregség problémáit kutattam ebben a könyvben. Pontosabban: nem a biológiai változásokkal akartam foglalkozni, nem azt akartam keresni, ki milyen állapotban éri meg a hatvanadik évét, kínozza-e a reuma, a magas vérnyomás és egyéb, idős emberekre jellemző bajok, betegségek.

Másfajta konfliktusokról — amelyek csak részben függnek össze az öregedéssel — szeretnék vázlatos képet tárni az olvasó elé. Arra kerestem választ, ki hogyan tud megbirkózni azzal a megpróbáltatással, amit így hívnak: nyugdíjba menés. A búcsúval a munkától, a tevékeny élettől. Arra kerestem választ, lehet-e az életnek ebben az utolsó szakaszában is örömöt, szépséget találni vagy legalább békés nyugalmat. Beszűkül-e véglegesen a nyugdíjas világa, vagy pedig kitágul?

Sokan félnek ettől a megpróbáltatástól. Sokaknak valóságos trauma az ötvenötödik, vagy ha férfiról van szó, a hatvanadik év közeledése. Ismerek férfiakat, akik befestették őszülő hajukat — nem pusztán hiúságból. Azért akartak fiatalabbnak látszani, hogy mások ne vegyék

észre rajtuk az öregedést, s ne jusson eszükbe, hogy nyugdíjba kellene küldeni őket. Tudok idős nőkről, férfiakról, akik lázas betegen is bemennek a munkahelyükre, nehogy valaki azt mondhassa: már öreg, betegeskedik, nyugdíjba kellene küldeni. (Több vállalatnál hallottam: furcsa módon a táppénzesek között sokkal több a fiatal, mint az ötvenen túli.) Ismerek nőket, akik álmatlan éjszakákon azon tépelődnek, hogyan tehetik magukat fontossá, nélkülözhetetlenné — hogy maradhassanak, ahol vannak. És különös, de ez a félelem nemcsak azokat gyötri, akik szeretik a munkájukat, hanem sokszor azokat is, akiknek a munka bevallottan csak pénzkereset, kényszerű szükség.

Miért ez a félelem?

Sokféle összetevője van. Például: aki dolgozik, úgy érzi, a munka egyben erejének, eszének, szellemi-fizikai frisseségének is bizonyítéka. Ha ezt elveszik tőle, egyszerre öregnek számít, s ő is annak érzi magát. Aztán: aki dolgozik, annak — a köztudatban — másféle rangja van a társadalomban, mint annak, aki munka nélkül kapja a fizetését, vagyis nyugdíjas. Aki dolgozik, az fizikai munkájával, tehetségével, eszével, ötleteivel, gondolataival részt vesz az állam irányításában, hat a dolgokra, az életre. Szükség van rá. Aki dolgozik, azt várják valahová, annak van hova bejárnia, ahol barátok, kollégák veszik körül, s észreveszik, ha új ruha, szép ing van rajta vagy éppen a fodrásztól érkezik. Benne él egy kollektívában. Aki dolgozik, azt jobban becsüli a családja, a baráti köre is.

Nyugdíjas: ebben a szóban ma még van valami rosszízű, valami, amit nem szeretnek. Nyug-

díjas: tehát a társadalom már nem számít rá. Nyugdíjas: van ideje, várhat az üzletben, az SZTK-ban, őrizheti az unokát...

— Nem mindegy magának, hogy hol üldögél, néni? — hallottam a minap a tanács egyik osztályán a nyegle választ egy idős asszonynak, aki megkérdezte, soká kell-e még várakoznia... — Bácsi, maga ráér, engedjen előre, mi dolgozni megyünk... — tolakodott fel a lépcsőn két fiatalember, megelőzve egy idős férfit.

A nyugdíjas állapottal kapcsolatos kellemetlen, szorongó közérzetet lényegesen javítja az a lehetőség, hogy aki akar és bír, az dolgozhat.

1951-ben 562 000,
1957-ben 609 000,
1961-ben 912 000,

1975-ben pedig 1 748 000 nyugdíjas élt hazánkban. Vagyis: az ország népességének kb. 20 százaléka nyugdíjas. S ugyancsak 1975-ben 300 000 nyugdíjas dolgozott a nyugdíja mellett. Tekintélyes szám ez, ha arra gondolunk, hogy a hetvenen, nyolcvanon felüliek túlnyomó többsége már nem képes dolgozni (1970-ben a nyugdíjasok 33,4 százaléka hetvenen felüli volt; az előrejelzések szerint 1985-re arányuk 42,2 százalékra emelkedik), hogy a nyugdíjas nőknek egy része otthon, a háztartással és az unokákkal foglalkozik, a nyugdíjas téesz-tagok, járadékosok közül pedig sokan csak a háztájiban tevékenykednek, statisztikailag tehát nem számítanak a dolgozók közé.

Idős korban is dolgoznak

Tény, hogy évről évre növekszik a dolgozó nyugdíjasok száma, de azoknak a száma is, akik, bár elérték a nyugdíjas kort, nem veszik igény-

be a nyugállományba menés lehetőségét, hanem tovább dolgoznak. 1973 végén 91 000 személy érte el a nyugdíjkorhatárt, de 66 000 — tehát több mint kétharmada — tovább dolgozott.

A fenti számok is bizonyítják, mennyire fontos tényezője az életnek idős korban is a munka. A nyugdíjasoknak több mint a fele nem a gyermekeivel él, 400 000 pedig teljesen egyedül. Ezeknek különösen sokat jelent, ha van egy munkahely, ahova bejárhatnak, ahol emberekkel találkozhatnak. Az a több százezer nyugdíjas pedig, aki, noha családban, a gyermekeivel, unokáival él együtt, azért jár el szívesen dolgozni, hogy az otthoniak eszerint becsüljék őt.

Orvos-pszichológus ismerősöm mesélt egy nagyon jellemző történetet: felkereste őt egy hatvan körüli asszony azzal a kéréssel, hogy segítsen rajta, beszéljen a férjével. A férfi egyre különösebben viselkedik: alig beszél, ha a munkájáról kérdezi, zavaros válaszokat ad, gyakran megfázik, köhög, de akkor is elmegy dolgozni. Öt éve nyugdíjas, eljár dolgozni, de abból, amit így keres, nem hajlandó hazaadni semmit. El sem tudja képzelni, mire költi. A pszichológus beszélt a férfival, aki 69 éves, csakugyan szűkszavú ember, nehéz volt elérni, hogy többször is megjelenjen a rendelésen és válaszoljon az orvos kérdéseire.

Végül kiderült a következő: öten élnek együtt a családban, a fia és a menye reggeltől estig dolgozik, a 12 éves unoka iskolába jár, a felesége — ugyancsak nyugdíjas — főz, bevásárol, takarít az egész családra. A férfi — azelőtt tanácsi dolgozó — nem tudta elviselni, hogy egyedül ő ne csináljon semmit. A felesége nem kérte, nem is engedte, hogy a házimunkában segítsen, más külön munkát pedig nem tudott magának szerezni. Így hát — pontosan kiszámítva, hogy

kijöjjön az évi 840 óra — rendszeresen eljárt otthonról, s azt hazudta, dolgozni megy. Arra, hogy beüljön valahová, nem volt pénze, csatangolt a városban, autóbuszozott, metrózott a nyugdíjas bérlettel. Gyakran megfázott, és persze mindennap elfáradt. Az orvos hamar segített rajta. Szerzett neki egy valóságos munkahelyet.

Húsz százalék

A nyugdíjasok rétege — jelenleg az ország összlakosságának 20 százaléka — társadalmunknak talán legvegyesebb, legbonyolultabb összetételű csoportja. Hiszen attól függően, hogy ki, hol, mit, mennyi ideig dolgozott, hogy a saját jogán vagy özvegyi jogon nyugdíjas-e, hogy dolgozik-e most is, más és más körülmények között él. Nyilvánvaló, hogy mások az igényei, vágyai, problémái annak a nyugdíjas férfinak, aki 4000 forint körüli nyugdíjat kap, és háromszobás, kényelmes lakásban él szintén nyugdíjas feleségével, mint annak, aki másodmagával 2000 forintból él egy szoba, konyhában.

Az összes nyugdíjas 10 százalékát rendszeresen támogatják a gyermekeik, 6 százalékuk albérlőt tart, 1 százalékuk albérletben lakik. A nyugdíjasok átlagára másfélszer akkora lakóterület jut, mint az aktív keresők átlagára. Viszont: a nyugdíjasok 1,5 százaléka szobának nem nevezhető helyiségben él. Annak, hogy a dolgozók életük utolsó szakaszában emberhez méltó életet élhessenek, legfőbb feltétele a tisztességes megélhetést biztosító nyugdíj. Államunk már eddig is rendkívül sokat tett azért, hogy mind több nyugdíjas számára biztosítsa a létbiztonságot. 1975-ben 1,8 milliárd forinttal emelték 1,1 millió személy nyugdíját. Az összes

társadalombiztosítási kiadásoknak 47 százalékát — több mint 23 milliárd forintot — a nyugdíjakra költik.

1952-ben, az első egységes nyugdíjrendezésnél a nyugdíjak havi átlaga 211 forint volt; azok, akik 1960-ban mentek nyugdíjba, átlag havonta 1030 forintot kaptak; az 1975-ben nyugállományba vonulók havi átlaga viszont már 1916 forint. S míg a nyugdíjasok száma 1950-től napjainkig több mint háromszorosára nőtt, a nyugdíjakra kifizetett összeg több mint hússzorosára. (1950-ben: 927 millió, 1974-ben 23 milliárd.) 1960-ban a nyugdíjas korúaknak csupán 38 százaléka — 1973-ban már 80 százaléka rendelkezik nyugdíjjal, járadékkal.

Jelentős javulásokat hozott a legutóbbi, 1975. július 1-én életbe lépett nyugdíjrendezés. Mindenkinek a nyugdíját emelték, aki 1959 előtt ment nyugdíjba és az 1959—1970 között nyugdíjba mentekét is, ha nyugdíjuk alacsonyabb volt, mint 1600 forint. Azok, akiknek a nyugdíja így sem éri el az 1200 forintot (1959 előttiek), 300 forint házastársi pótlékot kapnak, ha a feleségüknek nincs nyugdíja. 1975 előtt a dolgozók a legjobb esetben havi jövedelmük 71 százalékát kaphatták meg; 1975 óta 75 százalékát. Ez az összeg a nyugdíjpótlékkal együtt fizikai dolgozók esetében a régi jövedelem 95 százalékát, más dolgozóknál 90 százalékát érheti el.

Emberi szó

A nyugdíjasok jó közérzete azonban nemcsak az anyagiaktól függ. Száz és száz tényező fokozhatja vagy csökkentheti életkedvüket, beszűkítheti vagy kitágíthatja világukat.

A munka és a munkahely szerepéről már

esett szó. Ehhez még annyit szükséges hozzáfűzni: a szeretetteljes emberi szó és bánásmód mindennél többet jelent.

A nyugdíjassal való tartalmas kapcsolat sokféle formáját próbálgatják az üzemek, vállalatok. Jó megoldásnak látszik a nyugdíjasklub, amit a jelek szerint elsősorban azok látogatnak, akik otthon nem érzik jól magukat. Vagy azért, mert magányosak, vagy azért, mert éppen nagyon sokan vannak, vagy mert szegényes a lakás, rossz a fűtés. De ha jó megoldás is a nyugdíjasklub létrehozása, csak mint kezdet jó. Az éppen üresen álló helyiségekből, amelyeket erre a célra odaadtak, mihelyt az anyagi lehetőségek engedik, valódi klubokat kellene kialakítani kényelmes ülőbutorokkal, sakk-, kártya-, rex-játékkal. A legtöbb munkahelynek erre még nincs módja. Egyelőre be kell érnie azzal, hogy évente két-négy alkalommal nyugdíjas uzsonnákat rendez, ahol a régi munkatársak együtt vannak a még aktívan dolgozókkal, tájékoztatást kapnak a munkahely dolgairól — tehát úgy érezhetik, nem szakadtak el a régi szálak.

A család szerepe

A volt munkahelynél is nagyobb szerepe lehet a „harmadik korban" a családnak. A férjnek vagy a feleségnek, ha csak ketten vannak, a gyerekeknek, unokáknak, ha nagy a család. Szomorú példa egy házaspár esete. Hatvanéves a nő, hetvenöt a férfi. Közös elhatározással együtt mentek nyugdíjba. Mindent előre kiterveltek, megszerveztek. Megvolt a Trabant, a kis ház Hidegkúton, a kert, amelyben megtermelték a gyümölcsöt, zöldséget, amire szükségük volt. Az asszony a háztartást látta el, a férfi javítgatott,

egyedül szerelt mindent, s a kertben dolgozott. Évente egyszer külföldre mentek a kocsival, s legalább másfél hónapot barangoltak az országban: ismerősöket, rokonokat látogattak vagy egy-egy tájjal ismerkedtek.

Az első két-három évben még sugárzott róluk az elégedettség, az öröm. Tele voltak friss élményekkel, vágyakkal, újabb tervekkel. Aztán, újabb két év után valahogy más lett a helyzet. Két árulkodó megjegyzés: — A férjem most eljár dolgozni. Kétszeres haszon. Hozzákeres a nyugdíjhoz, és az alatt nincs itthon. — Most ott ebédelek, ahol dolgozom. Legalább nem kell naponta hallgatnom a feleségem jajgatását, hogy mennyit kell dolgoznia rám.

Mi történhetett? Külön-külön beszélgettem velük. Apró megjegyzésekkel, szurkálásokkal kezdődött. A pénzbeosztásról, az ebédre sütött csirkéről, a takarítás módjáról, a gyümölcsfák permetezéséről, arról, hogy zöldborsót vagy zöldbabot ültessenek-e. Folytatódott azzal, hogy az asszonyt zavarta, ha a férfi ebéd után lefeküdt aludni és horkolt; a férfi fölösleges pénzkidobásnak minősítette, hogy az asszony festeti a haját. Röviden: túl sokat voltak együtt ahhoz, hogy megmaradjon köztük a harmónia.

Minden bizonnyal könnyebb azoknak a házaspároknak az élete, ahol az asszony nyugdíjas, de a férfi még dolgozik. Feltéve, ha a férfi nem felejti el, hogy a felesége is önálló kereső volt, és nem nézi le őt, amiért most „csak" otthon dolgozik.

Sok konfliktus keletkezhet a nyugdíjas szülők és gyerekeik között. Az utóbbiak gyakran alig várják a pillanatot, hogy a mama végre otthon maradjon, főzzön, takarítson, vigyázzon a gyerekekre. Vannak, akik szívesen vállalják a gondoskodó nagymama életmódját. Pedig hálát,

tiszteletet vajmi kevesen és keveset kapnak érte.

De nem mindenki akarja vállalni. Egy ötvenöt éves asszony — nevezzük Ágnesnak — 35 évi munka után, saját kérésére nyugdíjba ment. Három felnőtt gyereke van, az egyiknek már két gyereke, s mindnek önálló lakása. Az asszony férje még dolgozik. Ágnes úgy gondolta, kettőjük háztartását könnyen ellátja majd, a szabad idejét pedig kedve szerint tölti el. Terveiben szerepeltek az unokák is: úgy, hogy elviszi őket sétálni, kirándulni, egyszer-egyszer operába. Úgy érezte, három gyereket felnevelt a munkája mellett, megérdemel néhány évet, amikor azt teszi, amihez igazán kedve van. Uszoda- és hangversenybérletet vásárolt, gondolta, megnéz minden kiállítást és minden múzeumot — amire sohasem volt ideje —, eljár érdekes előadásokra. Mikor a lánya — akinek a két gyereke van — értesült ezekről a tervekről, valósággal összeomlott. Ő azt várta, hogy az anyja nyugdíjasan kizárólag az ő gondjain fog enyhíteni. Ágnes azonban hajthatatlan volt: kitartott a tervei mellett.

Talán az okozza a legtöbb családi konfliktust, ha a családtagok bele akarnak szólni a nyugdíjas családtag életébe. Egyrészt úgy, hogy kihasználják. Másrészt rosszul értelmezett jóindulatból. Mert az ugyan nagyon jól esik minden idős embernek, ha a fia vagy a lánya elviszi egyszer-egyszer színházba, több napos kirándulásra, ide-oda. De ha beleszól életének minden mozzanatába — miért ezt eszik, miért ide megy, miért ezt veszi —, annak már nem nagyon lehet örülni.

Nem könnyű kor ez a „harmadik". Annak sem, aki belekerül — hiszen soha azelőtt nem próbálta —, de a környezetének sem, hiszen

azelőtt ők sem próbálták. Mint minden újhoz, ehhez is türelem és jóindulat kell.

De ha lehet is kívülről — kirándulások, találkozások szervezésével, klubokkal, kapcsolatokkal — segíteni, szebbé tenni — a fő tényezőket, azt hiszem, kinek-kinek önmagában kell keresnie. Az erőt is, az igényeket is, a vágyakat is. A döntő kérdés ez: szűkül-e vagy tágul az idős ember világa? Némelyiké feltétlenül tágul. Azé, aki nem kívülről, másoktól várja a lehetőségeket, hanem maga megy elébük. Az ilyen ember nem azon kesereg, ami soha többé nem tér vissza — a régi teljesítményeken, sikereken, szerelmeken —, hanem annak örül, ami van, ami lesz, amit még nyújtani tud neki az élet. A múló évekkel, igaz, kevesebbet. De az igények és elvárások is csökkennek, és a kevés megnövekszik fontosságában, jelentőségében.

Teljes életet kell élni az élet minden szakaszában. Az utolsó napig úgy, mintha a kezdetén lennénk. Csak így érdemes!

BESZÉLJENEK A SZÁMOK

A nyugdíjasok helyzetéről, életkörülményeiről, problémáiról és a társadalom velük szembeni kötelességeiről beszélgettem dr. Bartos Istvánnal, a SZOT Társadalombiztosítási Főigazgatóságának vezetőjével.

— Hogyan változott a nyugdíjasok száma és nyugdíjellátása az utóbbi évtizedekben?

— Néhány statisztikai adattal kezdeném. Hazánkban 1951-ben még csak minden tizenhetedik — ma már minden ötödik-hatodik ember nyugdíjas. A hatvanévesek és annál idősebbek száma 1900-tól napjainkig megháromszorozódott; jelenleg a népességnek több mint tizennyolc százalékát teszi ki. Ezek a számok önmagukban is indokolják a kérdés fontosságát. Azt, hogy a SZOT, a társadalombiztosítás fokozott figyelemmel foglalkozzék a nyugdíjasok, általában az idősek helyzetével.

— Évről évre progresszíven emelkedik a nyugdíjakra fordított összeg. A progresszivitás okai: emelkednek az átlagkeresetek, amelyek alapján kiszámítják a nyugdíjakat, növekszik a magasabb nyugdíjasok aránya és — minthogy az életkor kitolódik — hosszabb időn át kapják az emberek a nyugdíjakat. 1965-ben 1 100 000 nyugdíjas 7 milliárd 700 millió forintot, 1975-ben 1 800 000 nyugdíjas 27 milliárd 100 millió forintot kapott. Más szóval: 1965-től 1975-ig a nyugdíjasok száma kb. 55 százalékkal emelkedett, a kifizetett nyugdíjak összege viszont meg-

háromszorozódott. A mai 27 milliárd, az előzetes számítások szerint, minden további intézkedés nélkül, 1985-re ismét több mint háromszorosára emelkedik.

— Milyen fontos intézkedések történtek a nyugdíjak emelésére?

— Csak a legfontosabbakat említem. 1970-ben felemeltük a legalacsonyabb nyugdíjakat. 1972-ben vezettük be az ösztönző nyugdíjpótlékot. Azok a fizikai dolgozók, akik a nyugdíjkorhatár elérése után is dolgoznak, évi 7, az alkalmazottak nyugdíjuknak évi 3 százalékát kapják pótlékul. Hogy ez a rendelkezés milyen népszerű, bizonyítja, hogy 1972-ben 13 000-en, 1974-ben már 17 000-en kaptak ösztönző nyugdíjpótlékot, s ez a szám valószínűleg tovább emelkedik. Hiszen például az a fizikai dolgozó, aki 5 évvel dolgozik tovább, az évei szerint járó nyugdíján kívül 35 százalék pótlékot kap majd. Az emberek úgy számolnak, hogy néhány évi plusz munkával jelentősen megnövelik esetleg még évtizedekre a nyugdíjukat. 1973. január 1-vel korszerűsítettük a korkedvezményre jogot adó munkakörök jegyzékét. Magyarán: bővítettük ezeket a munkaköröket (pl. szövőnő, fonónő, bányaiparosok, sugárzó anyagokkal, berendezésekkel foglalkozók), másrészt áttekinthetőbbé tettük magát a jegyzéket azáltal, hogy a szóban forgó munkakörök műszaki leírását is megadtuk, a helyi speciális elnevezések feltüntetésével.

A nyugdíjas korúak 80 százaléka

— Az 1975-ben életbe lépett egységes nyugdíjrendszer elvei, gondolom, ismertek. Talán ennyit emlékeztetőül: a legkisebb öregségi nyugdíjat 910, a legkisebb özvegyi nyugdíjat 710, a

mezőgazdasági dolgozók legkisebb nyugdíját havi 810 forintra emeltük. Sok idős ember panaszát orvosoltuk azzal, hogy az özvegyasszonyok akkor is kaphatják az előző házasságuk alapján megítélt nyugdíjat, ha újból férjhez mennek. (Mint ismeretes, 1975 előtt emiatt idős emberek sokszor házasságkötés nélkül kényszerültek együtt élni.) Mint a múltban a tüzelő és tejtermékek árának és a lakbéreknek az emelésénél, ezután is külön juttatást biztosítunk a nyugdíjasoknak, ha bármilyen központi árintézkedés lesz. Végül, mint minden évben, az idén is 2 százalékkal emeltünk minden nyugdíjat, de ez a 2 százalék 50 forintnál nem lehetett kevesebb.

— Milyen társadalmi összetételű hazánk 1 800 000 nyugdíjasa?

— A saját jogú munkások és alkalmazottak száma 900 000, a téesz-nyugdíjasoké és járadékosoké 500 000, az özvegyeké 200 000; a többi kisiparos, kiskereskedő, hadigondozott, rokkant, leszázalékolt és egyéb. Vannak olyan idős emberek is, akik semmilyen nyugdíjra nem jogosultak. Például akiknek nincs meg a megfelelő szolgálati idejük, vagy egyáltalában nem dolgoztak (pl. betegesek), vagy csak a háztartást vezették. Az ilyen rászoruló idős emberek havonta szociális segélyt kapnak a tanácsoktól. Harminc évvel felszabadulásunk után elmondhatjuk: a nyugdíjas korúak 80 százaléka nyugdíjat vagy járadékot kap, aki pedig sem ezt, sem azt, az, ha rászorul, rendszeres szociális segélyben részesül.

Nem törődnek a szülőkkel

— A legfontosabb tényező az idős emberek nyugodt életében, mint tudjuk: a forint. Az, hogy elég legyen a megélhetésre a havonta folyósított összeg. De mi történik azokkal, akik egyedül élnek, öregek és betegek, s ha van is egy kis jövedelmük, nem tudják ellátni magukat? Nem tudnak fűteni, mosni, bevásárolni?

— Örülök ennek a kérdésnek, mert módot ad felhívni a figyelmet egy szomorúan aktuális problémára. Sajnos, máig igaz a mondás, hogy két szülő fel tud nevelni nyolc gyereket, de nyolc gyerek nem képes eltartani idős anyját vagy apját. Napirenden van, hogy a tanácsok dolgozói, a szakszervezeti aktivisták olyan idős embereket gondoznak, akik egy városban, sőt egy lakásban is laknak felnőtt gyerekükkel vagy gyerekeikkel vagy unokáikkal, de ezek nem törődnek velük. Súlyosan elítélendő jelenség ez. Nem lehet sem olyan fontos, sem olyan nagy elfoglaltsága senkinek, hogy ne tudna a magát ellátni már nem tudó szüleiről gondoskodni. És mégis akadnak ilyenek. A tanács gondozónői ilyenkor megpróbálnak beszélni velük. Néha eredménnyel, néha nem. Perre vinni a dolgot? Erre kevés idős ember képes, s csak a legvégső esetben. Inkább küszködnek, de azt a megalázó, keserves tettet, hogy szülőtartásért pereljék a gyereküket, nem akarják magukra vállalni... Ha a felszólítás nem használ, vagy az illető idős ember gyermektelen, a tanácsok szociálpolitikai osztályának gondozói gondoskodnak róla.

— Néhány évvel ezelőtt Stockholmban, Európa legmagasabb életszínvonalú országának fővárosában járva tapasztaltam: az idős, beteg vagy járóképtelen emberek lakására kimegy az

ápolónő. Ahol szükség van rá, ott takarít, mos, főz is. Mikor jutunk el idáig Magyarországon?

— Máris eljutottunk. Igaz, még nem minden rászorulót gondoznak így, de napról napra többet. Budapesten 3000 idős ember részesül házi gondozásban. A már említett gondozónőkön kívül társadalmi aktivisták, szocialista brigádtagok, vöröskeresztesek, úttörők látogatják őket rendszeresen. Kinek mire van szüksége, aszerint folyik a gondozás. Takarítás, főzés, kismosás, bevásárlás, injekció-adás, de sokszor csak beszélgetés, könyvkölcsönzés, felolvasás. Esetenként más és más. Az országban összesen 6000 tanácsi dolgozó 20 000 idős embert lát el otthonában, de újabb ezrekre tehető azoknak a száma, akikről még nincs pontos felmérés, s akiket az előbb említett szocialista brigádok s más társadalmi aktivisták látogatnak. Néha éppen a közelben lakó egészséges nyugdíjasok. Az összes házi gondozásra szoruló idős ember felmérése és a gondozás kiterjesztése folyamatban van. Ebben a munkában együttműködnek a szakszervezetek, a tanácsok, a Hazafias Népfront helyi szervezetei, a vöröskeresztesek és a helyi nőmegbízottak. Nagy humánumot igénylő, fontos munka ez.

— Jól bevált az idős emberek gondozásának egy másik módja is: a napközi. Budapesten egyelőre 34 — 70—80-ra lenne szükség! —, az egész országban 600 ilyen napközi működik 16 000 férőhellyel. A bejáró idős férfiak és nők térítésmentesen vagy csekély térítés ellenében reggelit, ebédet és vacsorát kapnak, fűtött helyiségekben tölthetik napjaikat. Azok számára, akik akarják, sok helyen megszervezték a könnyű munkát: kosárfonást, kézimunkázást. Ez nemcsak kellemes időtöltés, pénzt is lehet vele keresni.

A gondviselő: az állam

— Mi történik azokkal, akik magatehetetlenek?

— Azokat, akik egyáltalán nem tudják ellátni magukat, szociális otthonba utaljuk. Jelenleg az ország 241 szociális otthonában 28 000 idős embert gondoznak. Jó példaként említem meg a Csepel Vas- és Fémművek kezdeményezését. Rászoruló nyugdíjasai számára létesített nemrég remekül felszerelt, modern szociális otthont. Az üzem szocialista brigádjai patronálják. Tudom, nem minden üzemünk teheti meg ezt, de a példa követésre méltó.

— A házi gondozás, a napközi és a szociális otthon elsősorban az alacsony nyugdíjjal rendelkezők számára döntő jelentőségű. Köztudott, hogy azoknak, akik 1954 előtt mentek nyugdíjba, a többszöri emelés ellenére is igen alacsony a havi illetményük. Hogyan oszlik meg a többieké?

— Ma már az 1954 előtt nyugdíjba vonultak sem kaphatnak havi 1200 forintnál kevesebbet, ha megvolt az akkor megkívánt szolgálati évük. A legnehezebb anyagi helyzetben a 68—80 éves vagy még öregebb özvegyek vannak: 70 százalékuknak 1000 forintnál kevesebb a nyugdíja. De korlátozás nélkül vállalhatnak munkát, és ezt sokan meg is teszik.

— Milyen összegű nyugdíjat kapnak saját jogon a munkások és alkalmazottak?

— A munkások és alkalmazottak 50 százaléka 1500 forint, 20 százaléka 2000 forint körüli, 4 százaléka 3000 forintnál magasabb nyugdíjat kap. A téesz-tagoknak — akik különben, ha 1976 előtt mentek nyugdíjba, korlátozás nélkül végezhetnek a téesz-ben fizikai munkát továbbra is — egyelőre kevesebb a nyugdíjuk, mert kevés a munkában töltött éveik száma. A téesz-

nyugdíjasok nyugdíjátlaga 1123 forint, de mindenki, akinek a nyugdíja nem éri el az 1200 forintot, és a felesége otthon van, 300 forint házastársi pótlékot kap. Az újonnan, tehát 1975-től kezdve nyugdíjba lépő mezőgazdasági dolgozók havonta átlag 1268 forintot kapnak. De nem szabad megfeledkeznünk arról sem, hogy 230 000 mezőgazdasági dolgozó nem jogosult nyugdíjra: ők havi 628 forint járadékot kapnak. Nagy részük még dolgozik, és keres a háztájival is. Ha tehát azt mondjuk, hogy az összes nyugdíjasoknak több mint 40 százaléka 1000 forint alatti nyugdíjat kap, ez a szám főleg innen adódik: az özvegyek és a téesz-tagok viszonylag alacsonyabb nyugdíjából.

— Milyen a nyugdíjasok korösszetétele?

— A munkások és alkalmazottak közül 70—75 éves 134 000, 75—80 éves 78 000, 80—85 éves 30 000, 85 év fölötti 11 000. Ez összesen 253 000. A többi nyugdíjas, tehát körülbelül 640 000 70 éven aluli.

— Mint ismeretes, a nyugdíjasok évente 840, egyes munkakörökben 1230 órát dolgozhatnak anélkül, hogy emiatt a nyugdíjukról le kellene mondaniok. Igénybe veszik-e ezt a lehetőséget?

— Egyre többen. És nemcsak azért, mert így pénzt kereshetnek, hanem legalább annyira azért, mert a munka révén ismét bekerülnek egy kollektívába, ami minden szempontból jó dolog. 1970-ben 262 000 nyugdíjas, személyenként és évente átlag 4980, 1972-ben 285 000 nyugdíjas 6780, 1974-ben 320 000 nyugdíjas 8540 forintot keresett. Ezekben az adatokban nem szerepelnek a téesz-nyugdíjasok, valamint az özvegyek, akik, mint már említettem, korlátozás nélkül dolgozhatnak, éppúgy, mint a havi 1050 forintot meg nem haladó nyugdíjban részesülők.

— Ankétokon, beszélgetések alkalmával többször is elhangzott, hogy a nők egy része elégedetlen az új nyugdíjtörvény egyik pontjával. Nevezetesen azzal, hogy a maximumot, a kereset 75 százalékát csak 42 munkában töltött év után kaphatják meg. Az a nő, aki tanul, diplomát szerez, legjobb esetben huszonhárom éves korában kezd dolgozni, így ötvenöt éves korában nem 42, hanem csupán 32 munkában töltött év áll mögötte.

— Ez igaz. Csakhogy a nyugdíj összege nemcsak a munkában töltött éveknek, hanem az átlagkeresetnek is a függvénye. Nem mindegy, hogy a nyugdíjba menő dolgozó milyen összegű kereset után kap nyugdíjat. A nagyobb kereset 70 százaléka messze meghaladhatja a kisebb átlagkereset 75 százalékát. Tehát nem jár rosszabbul a nyugdíjazásnál az, aki tanult, mint az, aki nem. Nem hiszem, hogy akad akár egyetlen nő is, aki azt kívánná, hogy emeljük fel a nők nyugdíjkorhatárát 55-ről 60 évre. Az alacsonyabb korhatár *kedvezmény* a nőknek. Azért kapják ezt a kedvezményt, mert társadalmunk mai fejlettségi fokán a nők általában nagyobb terheket viselnek, mint a férfiak. Ha viszont egy diplomás nő ötvenöt éves kora után, egészségi és szellemi ereje birtokában, tovább akar dolgozni, és munkájára vállalatának is szüksége van, természetesen megteheti; ebben az esetben évi 3 százalékos nyugdíjpótlékban részesül. 3000 forintos nyugdíj esetén ez hatvanéves korára havi 450 forint többletet jelent.

— Mi a szerepük a szakszervezeteknek a nyugdíjazás előkészítésében?

— A munkahelyeken a szakszervezetek keretében működik egy úgynevezett nyugdíjügyi albizottság, amely azokkal foglalkozik, akik nyugdíjba készülnek. Sokan (főleg akik sokféle mun-

kahelyen dolgoztak) nehezen szerzik be a szükséges iratokat. Ezért helyes, ha a korhatár betöltése előtt egy évvel ehhez mindenki hozzákezd. Sok vállalatnál ezt a nemegyszer bonyolult munkát már a vállalati adminisztráció végzi el. De így is megtörténik, hogy hiányosak az iratok, nem kellően felszerelve kerülnek a nyugdíjmegállapító szervekhez, s azok, ha szükséges, pótlólag kérik a hiányzó iratokat. Hiszen a vállalatnál is, a budapesti és vidéki társadalombiztosítási igazgatóságoknál is mindenkinek az a törekvése, hogy minden dolgozó az őt megillető törvényes, de lehető legmagasabb nyugdíjat kapja. Messzemenő jóindulattal kezelik ezeket a problémákat. 1945 előtti munkavállalásoknál a munkáltató sokszor nem jelentette be a betegsegélyzőnél alkalmazottját. Így nincs írásos nyoma a munkájának. Ilyen esetben tanúkkal is lehet igazolni a munkában töltött éveket. De az igazolások beszerzésén, nyomtatványok kitöltésén, tehát az adminisztratív segítségen túl legalább olyan fontos, hogy a nyugdíjba készülővel emberileg, egyénileg foglalkozzanak. Sokat kell beszélgetni a dolgozókkal, felkészíteni őket a másfajta ritmusú életre, hogy megrázkódtatás nélkül tudjanak átállni.

— Várható-e a közeli években a nyugdíjasok helyzetének további javulása?

— Feltétlenül. Még akkor is, ha semmi újabb intézkedés nem történik. Javul például a mezőgazdasági nyugdíjasok helyzete, hiszen 1975. január 1-től évenként egy évvel csökken öt éven át a nyugdíjkorhatáruk. A mai 55—60 évesek nyugdíjba menésével jelentősen megnövekszik a nyugdíjátlag. De mindettől eltekintve, a XI. pártkongresszus szellemében, amennyire a termelékenység növekedése és a nemzeti jövedelem emelkedése lehetővé teszi, számos intézke-

dést tervezünk: a legalacsonyabb nyugdíjak ismételt emelését, további napközik, szociális otthonok és nyugdíjasházak építését. Nem felejthetjük el: az a generáció, amely most lett nyugdíjas vagy rövidesen nyugdíjba kerül, rendkívüli áldozatokat vállalt a legnehezebb időkben a szocializmus alapjainak lerakásában. Megérdemli, joga van rá, hogy a társadalom viszonozza ezt.

GOLGOTHA UTCA 3.: GANZ-MÁVAG NYUGDÍJASKLUB

Világos, de meglehetősen rideg helyiség a Művelődési Ház háta mögött. Túlságosan kicsi; lehetőség és ígéret van a nagyobbítására. Egyelőre arra sem elég, hogy a meglevő 360 klubtagot befogadja. Az új jelentkezőket el kell utasítani. Mert jönnének nemcsak a hatalmas üzem, hanem a környékbeli kisebb üzemek, vállalatok nyugdíjasai is — ha lehetne. Mert ha nem is éppen barátságos ez a helyiség — katonai kantinra emlékeztet —, jól fűtött és jól világított. Órákon át üldögélhetnek és beszélgethetnek, kártyázhatnak, sakkozhatnak, rexezhetnek, rádiózhatnak a tagok. Olcsóbb, mint az eszpresszó, és innen nem nézi ki őket senki. A tévé-szobába kényelmesebb ülőalkalmatosságokat tettek, talán majd egyszer mindenhova kerülnek ilyenek. Nem ártana valamilyen szőnyeg sem...

Klubidő: naponta délután négytől kilencig. Átlagosan 70—80 férfi szokott bejönni; a nők, ha jönnek, mindjárt beülnek a tévé-szobába. Évente három-négy kirándulást szerveznek az ország különböző tájaira a KISZ autóbuszain. Gorsium, Székesfehérvár, Gyöngyös, a Mátra — ezek a nevek jutnak hirtelenjében a klub elnökének eszébe. A tagság átlagos kora 70—75 év, de 80, sőt 90 fölöttiek is akadnak azok között, akik rendszeresen bejárnak.

Többekkel beszélgettem. Hamar, szinte szabályszerűen kiderül: aki jól érzi magát nyugdí-

jasan, az dolgozik. Úgy is lehet mondani: aki dolgozik még valamit, az jól érzi magát nyugdíjasan. Hiszen egy motor, amely negyven-ötven évig járt egyfolytában, nem állhat le hirtelen teljesen, egy kis járatás kell még neki. Aki nem dolgozik — mert fáradt, túlságosan idős, beteges —, az nehezen, szűkösen él. Vagy támogatásra szorul. De ezt senki nem akarja, nem kéri, ha lehet, nem fogadja el. A legtöbb szülő nem kapni akar a gyerekétől, hanem adni neki, ameddig csak lehet. Ha mást nem, munkát, segítést. A fontos — vagy fontosnak vélt — tevékenységnek nagy szerepe van az életükben. Akinek nem adódik természetszerűleg, többnyire keres. Kell valami, amire gondolni, amire hivatkozni lehet: ez rám vár, ezt nekem kell megcsinálnom.

Van elfoglaltságom

— Gyorsan múlik ám az idő — jelenti ki G. I., a klub elnöke. Négy évvel ezelőtt, a mozdonygyár műszaki osztályáról ment nyugdíjba.

— A feleségem betegeskedik, rám marad a háztartás, az otthoni szerelések, barkácsolás. Reumás vagyok én is, fürdőbe járok, délutánonként pedig itt a klub. Ötszáz órát dolgozom évente, többnyire tavasszal egyben ledolgozom, akkor nincs több gond vele.

Megkérdezem őt is, mint sok más nyugdíjast: élvezi-e a lehetőséget, hogy reggel heverészhet, hogy nem csönget a vekker, nem kell kapkodva reggelizni, mosdani, öltözni?

— Nem. Nem tudom élvezni. Még mielőtt nyugdíjba mentem, gondoltam rá, milyen furcsa lesz, ha majd nem kell hajnalban kiugrani az ágyból. Hát... nem tudok aludni. Évtizedeken

át korán keltem, akár szól a vekker, akár nem, felébredek most is, és már nem tudok újra elaludni. Télen fél hétkor, nyáron ötkor kelek, teszek-veszek a lakásban, ha meghozzák az újságot, elolvasom. Egyhangúan telnek a napok, talán azért is, mert mind a ketten betegesek vagyunk, s nincs már erőnk arra, hogy eljárogassunk ide-oda. Mindenesetre nyugalomban, biztonságban élünk, s ez idős korban nagy szó.

T. I., a klub gazdasági vezetője élénk, gyors mozgású, lassú beszédű. Negyven évvel ezelőtt került vidékről Budapestre, a Ganz-MÁVAG szállítási osztályára. Azóta sokfelé dolgozott, de mindig a Ganzban. Tíz éve nyugdíjas, 1900 forint a nyugdíja, ehhez keres még 1500-at mint a Művelődési Ház beszerzője. A felesége is nyugdíjas, ő is ugyanott dolgozik.

— Rengeteg munkám van, de ennek csak örülök, mert nem kell egy helyben ülnöm, amit nem szeretek. Viszont aki sokfelé jár, sok emberrel beszél, s az is jó, legalábbis én szeretem. Itt a klubban is én gondoskodom a coláról, gyümölcsléről, én viszem ki annak, aki kéri, s én szedem be érte a pénzt. Van egy lányom, az már felnőtt, férjhez ment, külön lakik. Mi itt maradtunk a kolónián, egyszoba-konyhás lakásban, elég az két embernek, legalább nincs sok takarítani való. Mindenünk megvan, ha kedvünk van egy sörre vagy csokoládéra, vagy egy üveg jó borra, megengedhetjük magunknak. S ha elszakad egy konyharuha, van miből újat venni. Nyugalomban, biztonságban élünk..: Este, ha vége a tévé-műsornak, mindenki elszéled, kiürül a klub. Én megnézem, nem maradt-e valahol égő cigaretta, aztán bezárok, vége a napnak.

Ágyban reggelizem

Sz. I. 84 éves. Szemüveget visel, de azzal is rosszul lát már, a hallása sem egészen jó. A keze alig észrevehetően remeg. Ő is, mint a többiek, frissen borotvált, tiszta, ápolt külsejű, s ha nem is a legújabb divatú, de jó ruhában jár. Kicsit lassan, de nagyon jó emlékezettel beszél a régi időkről.

— Kolozsvárott végeztem el az ipariskolát, onnan kerültem Pestre, s mindjárt ide, ebbe a gyárba. Sok mindent végigcsináltam: dolgoztam a szereldében, a gépműhelyben, voltam előrajzoló, raktárkezelő. Utoljára üzemvezető a mozdonygyárban. Onnan mentem nyugdíjba, 1954-ben, 62 éves koromban. Tehát több mint húsz éve... Elfáradtam. Legalábbis akkor úgy éreztem, s az akkori fáradtságot, ha visszagondolok rá, most is érzem a tagjaimban, de főleg az idegeimben. Sok volt az izgalom: betartani a határidőt, megküzdeni az állandó anyaghiánnyal. Aki ma dolgozik, el sem tudja képzelni, milyen nehéz volt akkor...

— 1216 forintban állapították meg a nyugdíjamat, most 1970-et kapok. A feleségem mindig csak a háztartást vezette, felnevelte a gyerekeket. Most már csak ketten vagyunk. Kevés ez a pénz, de jó beosztással, kis igényekkel ki lehet jönni belőle. Én szoktam vásárolni, s mondhatom, nehéz dolog elkölteni a pénzt. Nem azért, mert sok, hanem azért, mert kevés. Sok boltot bejárok, amíg a megfelelő árut jó áron megtalálom. Az asszony mindennap frisset főz ebédre, így szeretjük. Húst ritkán eszünk, de nem is kívánjuk, a leves a fontos és esténként a tejeskávé. Egyelőre bírjuk: én a vásárlást, ő a főzést. Ha még öregebbek leszünk és nehezebben mozgunk, csak lesz valami más megoldás! Szoba-

konyhás lakásunk van, az egyik lányomé volt, ő könyvelő, a férje mérnök a MÁVAG-ban, cseréltünk, nekik adtuk a mi háromszobásunkat. Örülök, hogy megtehettem, örülök, hogy még mindig én adhatok a gyerekeknek, s nem ők nekem. Persze ha rászorulnánk, adnának szívesen, de... nem vagyunk rászorulva. Amink van, elköltjük, nincs mire és miért félretenni már. Igaz, nem is tudnánk.

— 1961-ben, amikor már nyugdíjas voltam, infarktusom volt. Úgy látszik, akkor tört ki. Hiába, nem lehet büntetlenül 16 órákat dolgozni, még éjjel is sokszor, ha hívtak, hogy baj van a szerelésnél, hogy anyag kell, ez kell, az kell... ugrani és menni, mindig menni...

Mikor ezekről az időkről beszél, az állandó kis remegés alábbhagy, megcsillan a szeme. El tudja-e még mesélni valakinek? Odafigyelnek-e rá?

— A fiam katona. Az asszonylányaim nagyon jól élnek. Kettőnek már kocsija is van, azon jönnek minket látogatni. Ők most már könnyebben mozognak, mint mi. A legnagyobbiknak kétszobás lakása van Óbudán, s az egyik gyereke, az én unokám Moszkvában tanul az egyetemen. A lányom férje minisztériumi osztályvezető. A másik vőm igazgató Tatabányán, a bányában; háromszobás, központi fűtéses lakásuk van. Nem panaszkodhatnak. Nem panaszkodhatunk.

— Egy nagy új dolog van az életemben, amióta nyugdíjas vagyok: ágyban reggelizem. Kilenc óra felé hozza be a feleségem az újságot meg a kávét, és én az ágyban olvasgatok, kávézom. Tízkor felkelek. Akkor takarítok, szellőztetek, porszívózom. Közben a feleségem már főz, ha maradt miből az előző napról. Ha nem, akkor először lemegyek vásárolni, s csak utána takarítok. Délutánonként ide járok, beszélgetek, nézem a sakkozókat. Valamikor, az első világhá-

borúban hadifogoly voltam, akkor én is sokat sakkoztam... Hét óra felé szedelőzködöm, igyekszem úgy hazamenni, hogy a hiradót a tévében már otthon nézhessem. Legjobban azért a sportműsorokat szeretem, főleg a focit. Fiatalkoromban én is fociztam, azóta szeretem. Később tekéztem, azt csak hatvannyolc éves koromban hagytam abba. Első osztályú tekéző voltam... Öt évvel ezelőtt még színházbérletünk is volt. Most már nem járunk el esténként, inkább otthon maradunk...

Az öntő

Vasöntő volt, most nyolcvanhat éves.
Adatok az életéből: 1909-ben lett szakmunkás, 1958-ban, hatvannyolc éves korában — ötvenévi munka után — nyugdíjazták. Azt mondja: Muszáj volt mennem, akkor voltak a szanálások. Akkor, 1958-ban a nyugdíja 989 forint volt. Ma 1700 forint. Még egy adat: hatvanegy éve lakik itt a kolónián, szoba-konyhás lakásban. De elégedett vele, soha nem vágyott máshova. Hiszen mindent megért az, hogy közel volt a munkahely, nem kellett se villamosra szállni, se gyalogolni, csak fogta magát és átugrott. Mert soha nem felejtette el azt a régi, régi napot, amikor édesapja megfogta a kezét:

—. Jani, én most elviszlek tégedet valahová, ahol szakmára tanítanak. Vasöntő leszel.

És mentek, mentek gyalogosan, sok negyedórán át, az akkori kisfiú a kiskabátban és a hidegben úgy érezte, annak az útnak sohasem lesz vége... míg eljutottak Budafokra, a Rönkgyárba. Oda vették fel inasnak. Inaskodása alatt annyit gyalogolt, hogy ezeknek az utaknak az emléke még most is kísérti, és még most is

örömmel tölti el, hogy a lakás itt van a szomszédban, két percre a nyugdíjasklubtól, ahová naponta eljár. De most, ha éppen akar, még az Orczy térig is villamossal megy: van bérlete.

Mire emlékszik?

Ajándéktárgyakra. Minden évben velük készíttették el karácsonyra s egyéb alkalmakra a vezető beosztású tisztviselőknek szánt ajándékokat. Szép, gondosan kimunkált darabok voltak.

Emlékszik két turulmadárra, azokon négy hétig dolgozott — nem a tisztviselőknek. Azokat a gyár eladta, dísznek a temetőbe.

És emlékszik arra is, hogy ő soha, de soha semmit ajándékba nem kapott a gyártól.

Egyszer készített vasból egy kis szamarat a hátán két puttonnyal. Ezt a kis szamarat szerette volna magának megtartani. De amikor a művezető meglátta, úgy megtetszett neki, hogy elkérte tőle. Akkor elhatározta, többet nem csinál semmit, csak ha muszáj.

Három évvel ezelőtt meghalt a felesége. Most az unokája lakik vele, otthagyta a részeges férjét. Az unoka 25 éves, és van egy nyolc éves kislánya, akit az anyósa nevel.

Mire emlékszik még?

— Mindig nehéz életem volt... Főleg erre. — Ez a mondat beszélgetésünk közben visszavisszatér.

És a focira. Annak idején, fiatal korában négy évig futballozott a MÁVAG csapatában, talán az a négy év volt élete legboldogabb korszaka. A futballhoz egyébként most is van kapcsolata: ő szerzi be a nyugdíjasoknak a belépőket a MÁVAG meccseire. Sokat emlegeti a belépőkkel kapcsolatos apró tennivalókat: bélyegezéseket, szétosztásokat, látható örömet okoz neki, hogy legalább ez a kis tevékenység megvan az életében.

Azóta, hogy nyugdíjazták, nem jár be a műhelybe. Ahogy mondja: talán oda sem találna már. A hosszú nyugdíjas évek alatt egyszer valaki odakísérte, de ő bizony nem nagyon értette már a munkafolyamatokat, csak azt, hogy mindent másképpen csinálnak, mint az ő idejében; most már nemigen tudná, mihez kezdjen ott, a műhelyben.

Állandó program a héten: minden kedden és pénteken öt óra felé átvillamosozik Budára, a lányához, vejéhez. Mindig friss, meleg vacsorával várják, egy üveg külön az ő számára vásárolt sörrel (csak ő issza, a többiek nem szeretik), s amikor elmegy, becsomagolják neki a másnapi ebédnek valót. Amiből többnyire két étkezésre jut.

Délelőttönként sétál. Erre két oka van. Az egyik a szomszédasszony, akinél idegesítőbb és csúnyább szájú nővel még nem találkozott. S aki akkor is pöröl vele, hogy miért csap zajt, ha gumitalpú cipőjében lábujjhegyen járkál a lakásában. A másik oka a sétálásra: annyi időt töltött életében rossz levegőjű műhelyekbe bezárva, hogy úgy érzi, még most sem szippantott elég friss levegőt a mulasztottak pótlására. Így hát délelőttönként kivillamosozik valamerre Budára — nyugdíjas bérlete van —, kiszáll a Hűvösvölgyben, ott kicsit sétál, le-leüldögél, aztán ebédre hazatér. Az ebédet előző este megfőzi az unoka, neki csak az a dolga, hogy megmelegítse. Ebéd után beül a régi hintaszékbe, ott olvasgatja az újságot, egyre lassabban és nehezebben, még a szemüveggel is. Többnyire szemüveggel az orrán s újsággal a kezében elbóbiskol, de négy körül, mikor nyitják a klubot, mindig felébred. Akkor fogja magát, felszedelőzködik s bemegy.

Sokszor meghívott előadó beszél az idős em-

bereket érintő dolgokról: egészségügyi, jogi problémákról. Az ilyeneket mindig meghallgatja. A vetítettképes előadásokat nem szokta nézni, mert nem jól látja a képeket. Olykor-olykor, két-háromszor egy évben, elmegy a Művelődési Ház hangversenyére. De a leggyakrabban letelepszik a sakkozók vagy a kártyázók asztalához, és szótlanul kibicel.

Hét óra felé mindig hazaballag.

Nehéz élete volt.

Most, az alkony már könnyebb.

A HATOS SZOBA

Hatalmas, nagy erejű még ma, 60 évesen is T. A., a kovács. Korkedvezménnyel, ötvenhét évesen ment nyugdíjba 1972-ben. 1930 óta minden napját munkában töltötte. A nyugdíja 3920 forint.

Szépen váltak el a kovácstól? Jó érzéssel gondol a búcsúra?

Mikor eldöntött ügy volt a nyugdíjba menés, bement a pártirodára. Ismert ott mindenkit, s nem ma óta. Némelyikükkel együtt járta vasárnaponként a falvakat a negyvenes évek végén s az ötvenesek elején, együtt csinálták az államosítást, együtt küszködtek az anyaghiánnyal, a felsrófolt normákkal, együtt élték át az ellenforradalom keserves napjait. Azok közül, akik T. A.-val együtt indultak, sokan elvégezték azóta a Vörös Akadémiát, pártiskolákat, egyetemet. Volt, akit kiemeltek, vezetőállásba neveztek ki, ő maradt aki volt: kovács.

Mikor bement a pártirodára, éppen négyen voltak ott, akik mind ismerték őt. Kényelmes karosszékekben ültek. Megállt, kicsit zavartan, kicsit megindultan, mert hát ezt már amolyan búcsúfélének szánta.

— Azért jöttem... — Elakadt a hangja. Érezte, hogy valami fojtogatja a torkát. Köhögött, nagyot nyelt, és hirtelen kimondta: — Nyugdíjba megyek.

És várta... mit is várt? Hogy felállnak, körülveszik. Hogy azt mondják, maradjon, hiszen

szükség van rá, az új generációt is ő neveli, tanítja. Vagy azt mondják: jól teszed, öregem, te is pihenhetsz, élhetsz egy kicsit, eleget dolgoztál. Vagy hogy: igyunk rá egyet. Vagy akármit. Csak azt nem, amit az egyik mondott a fotel öbléből:

— Hatos szoba, a folyosó végén. Ott mindent megmondanak.

Akkor sarkon fordult, és ment keresni a hatos szobát. Jár neki 25 nap felmondás, azt mondták.

Viszont a brigádjában tizenketten készültek a búcsúztatására. Pedig akkor már elhangzott hetekkel előbb az a rosszízű megjegyzés, hogy „szokjanak már le a nyugdíjasok búcsúztatásáról. Hiszen annyian lesznek, hogy lassan minden hétre jut egy!" Aki ezt mondta, sajnálta azt a pár forintot borra, sörre. Ilyesmire az üzem vagy a szakszervezet soha nem adott pénzt; nőnapra is mindig a saját pénzükön vettek virágot.

A művezető is eljött a közeli vendéglőbe, ahol csöndesen, néhány üveg sört fogyasztva a pörkölthöz, elbúcsúztak. Egy asztali lámpát és egy kancsót adtak neki emlékül.

Pontosan negyvenkét évig dolgozott. Ez alatt, azt mondja, annyi alkatrészt kovácsolt, hogy ha most valaki összehordaná, elborítaná az egész MÁVAG-kolóniát.

Hogyan lett kovács?

— Falusi gyerek voltam. S ahányszor reggel tejért küldött az édesanyám, az utam mindig a kovácsműhely előtt vezetett el. Pontosabban: egy kis kerülőt tettem, hogy arra vezessen, s én megállhassak ott bámészkodni. Egy idő múlva be is merészkedtem, s az öreg — nekem akkor a

negyvenéves már öreg volt —, a Pista bácsi egyszer megengedte, hogy fújjam a vasat. Néztem a vörös szikrákat, a pirosodó, izzó vasat. Meg a lovakat, ahogy békésen tűrték, hogy Pista bácsi megpatkolja őket. Így és ezért lettem kovács. Mert úgy éreztem, ennél gyönyörűbb szakma nincs is a világon... Jött a háború, négy évet hadifogságban töltöttem, 1948-ban jöttem haza. A bátyám akkor már Budapesten dolgozott, itt a MÁVAG-ban. Behozott engem is a kovácsműhelybe...

— Azt hiszem, hamarabb abba kellett volna hagynom a munkát. Háromszáz kilós vasakat pörgetni 1000—1200 fokos melegben, napi 10—15 liter szódavízzel öblítve le: ezt nem volna szabad ötven éven túl csinálni. Kivan a szívem. Akkor érzem, ha például egy zsák krumplit felviszek a második emeletre. A karom bírja, a szívem nem. Az évi 840 órát ledolgozom a szerszámműhelyben, 15 forintos órabérért. Tulajdonképpen kitoltak velem, de mit csináljak? A kovácsok órabére 17—19 forint, ennyit kellene kapnom nekem is, hiszen negyven évig kovács voltam. De hová, kihez menjek veszekedni? A régi főnökök, akik ismertek, nincsenek már ott, nyugdíjba mentek vagy kiemelték, áthelyezték őket. Az újak meg honnan tudnák, ki vagyok én, ki voltam én? Ki tudja azt ma már, hogy az én brigádom ingyen túlórázott az ötvenes években, hogy mi fizettük a legtöbb békekölcsönt, hogy vasárnaponként, ha nem mentem falujárásra, akkor népnevelni jártam...

— Ki tudja azt ma már, hogy az ötvenes években honnan, milyen nehezen hoztuk a szenet, hogy le ne álljon az üzem? Hogy minden társadalmi munkában az elsők voltunk: építettük a Kossuth-hidat, a Szabadság-hidat, még Dunaújvárost is. A faluban, ahol a téeszcséért

agitáltunk, egyszer egy 8 holdas paraszt rám fogta ijesztgetésül a puskáját. No, ezt az embert, úgy öt évvel ezelőtt, mikor a falu közelében vitt el az utam, meglátogattam. Emlékezett rám. Persze téesz-tag, illetve már téesz-nyugdíjas ő is, a felesége is. Azonnal ott marasztaltak vacsorára. A két fiuk egyetemet végzett, nősek, kocsijuk van, a városban dolgoznak. Tartanak jó pár hízót, tyúkot, csirkét, tehenet, lovat. Kihoztak utánam a teherautóhoz vagy négy kilónyi disznótorost, meg ne bántsam őket, vigyem haza a családnak, hogy lássák: huszonöt éve jól agitáltam...

Soha nem unatkozom

— Hogyan él ma T. A. nyugdíjas kovács?

— Köszönöm, jól. Kétszobás lakásban, a Molnár utcában. Ezt a lakást még 1948-ban szereztem, sokat talpaltam érte. Az egyik fiam mintakészítő, a MÁVAG-ban dolgozik ő is, a felesége is. Egy gyerekük van, mind a hárman velünk laknak. A másik fiam szerelő, ott már két gyerek van, egy téesz-ben dolgozik, havonta ezerrel kap többet, mint a gyárban. A feleségem szakácsnő volt egy étteremben, egy éve ő is nyugdíjas, így a jó kosztunk otthon biztosítva van.

— Amióta nyugdíjba mentem, nem unatkoztam egy percig sem. Hajnalban ötkor kelek, hiába, erről már amíg élek, nem tudok leszokni. Elszívok egy cigarettát, teszek-veszek, várom, hogy hozzák az újságot, ha meghozzák, nyomban nekiesem, s van minek örülni és van min bosszankodni. Néha kicsit visszafekszem, nyolckor aztán végleg felkelek. Ha hideg van, megyek a pincébe szénért, fáért; a begyújtás az én dolgom. Aztán reggelizünk, majd lemegyek vá-

sárolni, mert ez is az én dolgom. Ott van közel a nagycsarnok, szívesen mászkálok, válogatok, nézelődöm. Szeretem a nyüzsgést, a rengeteg árut, a húsok, gyümölcsök, zöldségek tarkaságát, illatát. Ha bevásároltam, megyek haza. Sokszor én vigyázok a gyerekre: egyéves.

— Másképpen tartják a mai gyerekeket, mint minket, az szent. Az én anyám hét gyerekre nem mosott annyit, mint a menyem erre az egyre. És ha egyszer nem hozok banánt vagy narancsot, mert éppen nem lehet kapni, hát úgy odavan, mintha vége lenne a világnak... Délután megint újságot olvasok. Aki nem olvas újságot, az nem tud vitatkozni, én meg szeretek vitatkozni, megbeszélni a dolgokat. Otthon a fiammal sokszor másfél-két órán át győzködjük egymást. Politikáról, tévé-műsorról, ami jön. Hetenként kétszer-háromszor lemegyek a klubba, ultizunk, kanasztázunk. Ha szép az idő, kimegyek a Duna-partra, sétálok, megiszom egy pohár sört az alsó rakparton, nézem az embereket, érzem a víz szagát. Néha eszembe jut a forróság, az izzó vas szaga, kicsit fáj, de könnyebb is a szívem, hogy már nem kell abban a rettenetes hőségben dolgoznom... A szerszámkészítőben rendszerint egyfolytában ledolgozom a 840 órát...

— Este nemigen járunk el, leszoktunk róla. Amíg a gyerekeink kicsik voltak, azért nem mentünk el, most meg azért, mert kényelmesebb otthon, a jó melegben, papucsban, pizsamában nézni a tévét, mint elmenni egy rossz filmhez. Igaz, a tévén is sokszor mérgelődünk...

— Utazni, azt szeretnék. Amíg dolgoztam, megvolt a féláru jegyem, sokszor lementünk a Balatonhoz egy-egy napra. És sokszor elgondoltam, hogy ha majd nyugdíjas leszek, bejá-

rom az egész országot a féláru jeggyel. Hát megvonták. A MÁVAG minden nyugdíjasától elvették, nem ad a MÁV. Pedig adhatnák, úgysem veszi mindenki igénybe. Legalább úgy, hogy szombat-vasárnap kivételével lehessen utazni vele. Ez nagy sérelmünk nekünk ... Beutalóval nem voltam üdülni soha, mert nem kaptam. Télen adtak volna, de én nyáron akartam nyaralni.

— Kovács volt, mindig a vassal dolgozott. Arra sohasem gondolt, hogy megpróbálkozzék az ötvösséggel?

— Néha. De nem volt szerszám, nem volt helyiség. 1952-ben vehettem volna szerszámokat 500 forintért. Meg kellett volna vennem, egy pincét vagy valamit csak találtam volna hozzá! Akkor most dolgozhatnék. Maszek ötvösök hívtak így is. Hát azt nem. Elvből nem. Az én bőrömön ne gazdagodjék meg senki. Ha nekem valaki 1948-ban azt mondja, hogy 1975-ben tele lesz az ország maszekokkal, a szemébe nevetek. Mit tagadjam, nem örülök neki ... Évente egyszer elutazunk Csehszlovákiába, ott élnek a szüleim. Ott kevesebb a maszek, és kevesebb a Merci ...

Hazajött az öcsém

— Ritkán van valami különös esemény az életünkben, tavaly volt egy. Egy öcsém él Kanadában, mióta elment, tavaly jött először haza látogatóba. Hát összemértük, kinek mije van, ki hogyan él. Ő fafeldolgozó. Négy ujját már elfűrészelte. Ha emelik a bérét, emelik a normáját is. Rádió, tévé, frizsider neki is van, nekem is van. Azt mondta, az ő frizsiderje állandóan tele van. Én meg azt, hogy mi otthon már a másna-

pos ételt sem igen esszük meg. Ott 8 köbméter fát dolgoznak fel ugyanannyi idő alatt, mint nálunk 5 köbmétert. Az ő szabad szombatjukat hét közben le kell dolgozni... Azt mondtam neki: biztos nagyobb a lakásod, szebbek a bútoraid, nagyobb a frizsidered, jobb a mosógéped. De nekünk van hazánk, neked meg nincs. Erre nem felelt, de a szeme csupa könny lett.

— Én jól érzem magam itthon. Szeretem ezt a várost, a Duna-partot, a Gellérthegyet, a János-hegyet, a Margitszigetet. Tavaszi délutánokon sokszor átsétálunk a feleségemmel a Lánchídon, s fel a Várba. Mászkálunk a régi házak között, bekukkantunk az udvarokba, eszünk egy fagylaltot egy eszpresszó teraszán, kimegyünk a Halászbástyára, és megvárjuk, amint egymás után kigyulladnak a lámpák, és a tükörképük remeg a Duna vizén.

— Ha egy jó tündér megkérdezné, milyen kívánságomat teljesítse, én csak szabadjegyet kérnék a magyar vasutakra. Akkor bejárnám az ország minden táját. Amennyire még telik a hátralevő éveimből.

A MUNKA GYÖNYÖRŰSÉGE

Hatvanéves volt H. úr, azaz H. bácsi, ahogy a gyerekeim szólították, mikor megismertem. Magas, vállas, erős — az az erő kellett is a szakmájához, s a szakma is erősítette őt: asztalos volt. Akkor, hatvanévesen, kezdett már kicsit pocakosodni...

— Pedig minden vasárnap járok fürdőbe, 80—90 fokos gőzbe — mondogatta, büszkélkedve is, hogy bírja ezt a hőfokot, és panaszkodva is, hogy miért is nem fogy le a gőzben.

— Csak a feleségem otthon olyan húslevessel vár, hogy annak nem lehet ellenállni!

Persze, mint H. úr bevallotta, nemcsak a húslevesnek, hanem a remek sűrű bablevesnek sem, a gulyásnak sem (ha marad, még reggelire is szívesen megeszi), egyáltalán semmilyen jó, ízes ételnek nem tud ellenállni, a sörről nem is beszélve.

A mesék jóságos Mikulás bácsijának derűje, nyugalma sugárzott belőle. Szerette az életet, pedig csak egy kicsiny szelet jutott neki örömeiből. Reménytelenül sötét, földszinti, szobakonyhás lakásban élt a feleségével; két fia már saját családot alapított, amikor megismerkedtünk. De annak is tudott örülni, ha egy szál virág vagy egy cserép zöld növény került a szobájukba — ahol aztán a sötétség miatt rendre elhervadtak. Ha útja Budára vezetett, mélyeket lélegezve szívta magába a napot, a levegőt, az illatokat. De mindenekelőtt a munkának örült.

Egy pesti butorgyárban dolgozott. Néha elvállalt kisebb maszek munkákat: könyvespolcot, szekrény, asztal kijavítását. Elvállalta, megcsinálta, s gyűjtögette a pénzt, hogy majd egyszer fürdőszobásítsa a konyhájukat. De a „szerelem" nem ez volt, nem a kis javítások érdekeltek. Csupa ragyogás arccal, szinte átszellemülten volt képes a hatvanéves asztalos azokról a munkákról beszélni, amiket a gyárban csinált. Intarziás asztalokról, koloniál szekrényekről, empir komódokról, exportra. Sokszor dohogott: felvesznek fiatalokat, de azok nem szeretik a munkát, csak azon jár az eszük, hogyan lehet minél kevesebbet dolgozni, még a nehéz darabok emelésénél is azon törik a fejüket, hogyan tartsák úgy, hogy a másik vállára nehezedjék a nagyobb súly. Na és a főmérnök! Olyankor képes szabadságra menni, amikor éppen rá kellene hajtani.

— Nem szeretik a munkát... Nem szeretik a fát. Csak a pénz a fontos nekik, de hogy mit adnak érte...

Sokszor ott tartották túlórázni. Hatvan-hetven órás hetei voltak.

— Hát mit csináljak? — panaszkodott elégedetten, és döcögve, mackósan nevetett. — Nélkülem nem mennek semmire. Pedig az ördög vigye el, néha már a karomat is alig tudom mozdítani...

Határozottan úgy éreztük: az asztalost az üzemében kizsákmányolják. Ő az, aki húz, s vele húzatnak mindent. Megpróbáltuk felvilágositani:

— Nem fogja bírni, meglátja, összeroppan. Az jó lesz magának vagy a gyárnak? És tulajdonképpen miért nem megy nyugdíjba? Hatvanéves elmúlt... Akkor is dolgozhat, ha nyugdíjas. Azt amit akar és amennyit akar... Kétszer annyit keresne, mint így. Megcsinálhat-

ná a fürdőszobát és a kis műhelyt az udvar sarkában...

— Így igaz... El is megyek... Aztán majd nézzék meg magukat, hogy boldogulnak — helyeselt lelkesen. — Holnap..., vagy holnapután szólok, számítsák ki nekem... Megérdemlik, hogy otthagyjam őket.

Hetekkel később jött a polcot befejezni.

— Mi újság a nyugdíjba menéssel?

— Ó... szóval... nem volt ott az a szakszervezeti megbízott, aki evvel foglalkozik... Szabadságon van... Csak a jövő hónapban jön be, majd akkor szólok okvetlenül. De igazán, már nekem is elegem van abból, hogy mindent az én nyakamba varrnak, megint egész héten túlóráztam... Még jó, hogy bírom...

Még jó, hogy ezt a kis elégedett mondatot odabiggyesztette a mondókája végére. Így pontosan tudhattam, hogy az egészből csak ez érvényes. Hogy jó, hogy ő még bírja. És boldog, hogy bírja.

Eltelt egy év. Vettünk a bizományiban egy komódot, s elhívtuk, hogy hozza kicsit rendbe.

— Remélem, már mint nyugdíjast üdvözölhetem!

Kicsit szégyenkezve nevetett.

— Hát még nem. De már a feleségem is mondja, hogy miért dolgozom ingyen. Csakhogy közben én utána nézettem, és kiderült: hiányzik két évem...

Némi diadal érződött a hangjában. Lám, nem ő tehet róla, ő megtette, amit lehet, de ha egyszer hiányzik két év, akkor hiányzik.

— Miért hiányzik?

Bonyolult, nehezen nyomon követhető történet következett. Eszerint az asztalos, mielőtt a bútorgyárba került, egy maszeknál dolgozott, de azt nem lehet megtalálni, s úgy látszik, az nem

jelentette be őt, vagy ha bejelentette is, nem lehet megtalálni, hol és hogyan is jelentette be. Szóval hiányzik a folytonosság vagy mi... Az igazság az, hogy a hölgynek, aki ezzel foglalkozik, nem volt még ideje rendesen utánanézni a dolgoknak. Ami igaz, az igaz, már régen beszerezhette volna ő is az összes papírokat, de nem tudta, hol kezdje... Különben is, most valami csodálatosan szép barokk garnitúra készül az üzemben svéd exportra, lelkiismeretlenség volna tőle, ha a kellős közepén ott hagyná a munkát. Mi lenne az országból, ha minden jó szakember egyszerre csak fogná magát, és elvonulna nyugdíjba?!

Újabb hónapok múlva ismét akadt egy kis munka nálunk, jött szívesen, s mi már szállóigeként ezzel köszöntöttük:

— Mikor megy nyugdíjba? Készíthetjük a pezsgőt?

— Hát most lassan összeállítják azokat a frányа iratokat... Megmondtam a főmérnöknek is, az igazgatónak is, hogy megyek. De nem engednek. Pedig nagyon fáradt vagyok...

Az utolsó mondat teljesen hamisan csengett. Csak rá kellett nézni. Ragyogott az arca, hogy nem engedik.

— Hogyhogy nem? Ilyen nincs. Ne hagyja magát! Senkit nem lehet ma Magyarországon megakadályozni abban, hogy az őt megillető nyugdíjba menjen...

— Tessék ide hallgatni. Az a két taknyos kölyök, akiket a múlt hónapban vettek fel, már ki is lépett, elmentek valami téeszbe. Hát ha most én is otthagyom őket, akkor mi lesz a parlamenttel?

— Parlamenttel?

— A miniszterelnöknek... vagy lehet, hogy csak egy miniszternek, szóval mindenképpen

valami fejesnek készítjük a szobáját, a mi üzemünk vállalta . . .

— A mi üzemünk . . . Szóval maga . . .

Boldogan mosolygott.

— Hát persze, megint az én nyakamba varrták. Az valami gyönyörűséges lesz. Koloniál bútor, minden a megadott méretre, ólomüveges szekrények . . . És micsoda fát kaptunk hozzá! Gyönyörűség vele dolgozni. Ez még száz év múlva is bútor lesz. Nem olyan, mint azok a vacakok, amiket az üzletekben árulnak. Pedig, az ördög vigye el, annyi a bajom . . . Néha még arra is nehezen találok valakit, hogy segítsen egy-egy darabot megemelni. Az a fő, hogy még bírom. Mert bírom.

Újabb hónapok teltek el, az asztalost felköszöntöttük a 63. születésnapján. Csak úgy meglátogatott bennünket egy kis beszélgetésre. Nagyon szidta a körzeti orvost, amiért egy teljes hétre kiírta. Mert megrándította a vállát valami súlyos darab emelésénél. Azaz pontosabban: nemcsak megrándította, hanem meg is ütötte, még pontosabban: bele is ütötte valamibe, meg meg is sebezte, tulajdonképpen kék meg zöld, szóval olyan véraláfutásos. Igazán szinte szégyelli, hogy ezzel egy hétig otthon rostokoljon. De hát kénytelen. Illetve: bement dolgozni a második nap, de azonnal hazaküldték. Ebből is látszik, nincs nekünk igazunk, olyan nagyon nem zsákmányolják ki őt, hiszen bement, dolgozott volna, mégis hazaküldték! Annak ellenére, hogy megint otthagyta őket három fiatal asztalos, akiket mostanában vettek fel, képzeljük, majdnem akkora fizetéssel, mint az övé.

— Na jó. Beszéljünk komolyan. Mikor megy nyugdíjba?

Kérdeztük ezt a 64. születésnapja táján.

Az ismerős mackós-Mikulás-bácsis nevetés.

— Hát most már én is azt mondom, hogy jó lenne. Már a feleségem is mondogatja, miért nem hozom rendbe a konyhánkat, miért nem csinálom meg végre a fürdőszobát. Ott van már a boyler, a mosdó, megvan az engedély is. Csak idő, idő kellene hozzá... De most majd megint megsürgetem a szakszervezetben, nézzék már meg, kell-e még valami irat. Persze, amíg a mostani exportmunkát be nem fejezzük, mindenképpen maradnom kell. Azt már csak nem hagyhatom, hogy valami hiba legyen. Kisülne a szemem...

Néhány héttel ezután az asztalost megint kiírta a körzeti orvos. Néha kicsit szédült, a feje is fájt: kiderült, hogy magas a vérnyomása. A lelkére kötötte, hogy a gőzbe többé ne menjen. Hiába, a szíve sem olyan már, mint húsz-, de még olyan sem, mint amilyen ötvenéves korában volt... Aztán elszólta magát: nem csak éppen szédült „egy kicsit" — munka közben olyan rosszul lett, hogy haza kellett küldeni. Illetve dehogy küldték, a főmérnök maga vitte a saját kocsiján. És ez az asztalost olyan nagyon meghatotta, hogy szinte furdalta a lelkiismeret, amikor ez után az eset után (az orvos és a felesége közös rábeszélésére) rászánta magát és közölte: nyugdíjba kíván menni. Hiszen néha csakugyan fáradt...

És tényleg megtörtént. Mikor beszóltam hozzájuk egy este, hogy jöjjön el, újabb polc kell a gyerekszobába, büszkén közölte: jöhet ő már hétközben is! Nyugdíjas lett.

Vidámnak látszott. A felesége is nyugdíjaztatta magát, amit ketten kapnak, abból is meg lehet élni, de szívesen vállal egy kis maszek munkát.

— Na látja! Nem dől össze a gyár maga nél-

kül! Csak megoldják azt az exportmunkát, parlamentet, miegymást...

— Hát igen... Bár ami azt illeti, az exporttal lemaradtak. A főmérnököt le is váltották, új igazgató is van. És megint fel kellett venniük új embereket. Persze magasabb órabérrel...

— Mikor is ment maga nyugdíjba?

— Két hónapja.

— Érdekes. Akkor honnan tudja ilyen pontosan, hogy mi történik a gyárban? Ilyen jó az üzem kapcsolata a nyugdíjasokkal? Mindenről értesítik magukat?

— Hát... arról van szó, hogy kétszer behívtak, segítsem ki őket. Csak nem hagyom őket cserben, amiért nyugdíjas lettem? Nem vagyok én kőműves, aki, ha elütik a delet, leteszi a malteros kanalat, még akkor is, ha összedől a fal!

Azért mégis hozzálátott a saját otthonához is. Új konyhaasztal, új szekrény, polc, mosogató került a konyhába. Meglett a fürdőszobácska is, és kint, az udvar szögletében falatnyi fedett műhelyt alakított ki magának. A felesége — aki szeretett zsörtölődni — elégedett volt:

— Legalább pihen néha. Már az is megtörtént, hogy ebéd után lefeküdt egy órára. Moziban is voltunk. Meg egyszer Balatonalmádiban, a húgoméknál. Igaz, az uram ott is dolgozott: mindent megjavított nekik, amit kellett. De azért megfürdött egyszer a Balatonban is. Most fogorvoshóz jár, mert amíg dolgozott, arra sem volt ideje.

Az asztaloson is látszott, hogy nyugodt, jól érzi magát. Elmondta, gyakran sétál a városban, olyankor mindig bemegy a bizományiba, és nézegeti a régi, szép bútorokat. Milyen nagyszerű, hogy még mindig megvannak, hogy túlélték azt, aki készítette őket. És az is eszébe jut, hátha egyszer majd odakerül valami, amit ő készített.

És a kései utódok megállnak és megcsodálják, mint ő most ezeket.

Ahogy ezt mondta, egyszerre észrevettem: bizony, eljárt az idő az asztalos felett is. Még mindig az a testes, nagy ember, de már nem szálfaegyenes, a hangja is bizonytalanabb, a hallása sem egészen jó... Az arca is mintha megöregedett volna. Lehet, hogy most tör ki rajta az évtizedek fáradtsága.

Újra eltelt néhány hónap. A könyvek egyre növekvő száma miatt újabb könyvespolcot kellett készíttetni. Így hát egy nap, estefelé benéztem a mi asztalos bácsinkhoz.

A felesége nyitott ajtót. Elnézést kért, mindjárt jön az ura, csak felkap valamit a pizsamájára, mert éppen lefeküdni készült.

— Csak nem beteg?

A kérdés teljesen felesleges volt. A mester megjelent, arcán, mozgásán a régi, két-három év előtti frisseség és nem a fáradt, hanem a boldog Mikulás derűje. Úgy látszik, gondoltam, ennyi idő kellett, hogy átálljon.

— Nincs nekem semmi bajom, csak szeretek korán lefeküdni. Olvasgatok még egy kicsit az ágyban, és nyolckor már alszom. Ha dolgozom, így a legjobb. Akkor olyan frissen kelek reggel ötkor, hogy csak úgy pattanok ki az ágyból!

— Ha dolgozik? De hiszen egy előkelő nyugdíjasnak igazán nem kell agyonhajszolnia magát! Úgy osztja be az idejét, ahogy akarja!

Kicsit zavarba jött. De aztán nevetni kezdett.

— Ami azt illeti... én mostan... az igazság az, hogy reaktiváltak. Próbáltuk először a havi hetven órával, de hát az sehogy sem volt elég. Amit én rendbehoztam az egyik héten, azt elrontották a másikon. Az új igazgató megkért, legalább amíg a fiatalokat betanítom, szüneteltessem a nyugdíjat, és menjek vissza. Megjegyzem,

nem tart sokáig az egész, egy évig vagy még addig se. Ezek most rendes gyerekek, figyelnek az emberre. Szóval így ... Nekem megy szépen a munka, a hetven évemmel néha még többet is bírok, mint a huszonöt évesek. Azért őket is megértem. Fiatalok, élnivágyók ... talán jól is teszik. Ők azért dolgoznak, hogy pénzt keressenek. Én meg azért, mert szeretem a szakmámat.

És ahogy ezt mondta, szinte éreztük a fehér konyhában a frissen fűrészelt tölgyfa illatát.

Az asztalos mindenesetre annyira érezte, hogy kicsit meg is mámorosodott tőle.

EXPRESSZLEVÉL

Mosolyogva ébredt. Még bágyadtan, még hunyt szemmel, ráérősen hevert az ágyban, de érezte ezt a mosolyt, ahogy feszíti a bőrét. A feje sem fájt, mint az utóbbi időben oly sokszor ébredéskor. Hallotta a telefon csöngését, de nem kelt fel: ha fontos, újra hív. Most már másnak is fontos, nemcsak neki. Kinyúlt az óráért, nyolc múlt, ilyenkor szokott leszaladni friss tejért, kifliért. De este Gyuri mondta, majd ő lemegy, úgy sincs reggel órája az egyetemen. Furcsa. Furcsa, hogy a gyerekek is most lettek figyelmesebbek, mikor sokkal kevesebb szüksége van rá. A premier előtt — hiszen egész élete azon a napon kezdődött újra és változott meg —, akkor persze soha nem mondta Gyuri, hogy hoz tejet. Marcsi sem, mint tegnap, hogy csak aludjon, ameddig akar, majd ő megcsinálja apunak a reggelit. Akkor nem mondta, pedig abban az egyre örömtelenebb és reménytelenebb életében ez a kis figyelem is a boldogság sugarát lobbanthatta volna fel. Szóval a siker itthon is, a családban is megemeli az értékét.

Fél kilenckor felkelt. Élvezte — ami a premier előtt még elkeserítette — az egyedüllétet a lakásban. Úgy látszik, Zoli is zajtalanul távozott, hagyta őt pihenni. Azelőtt, a premier előtt, csapkodta a szekrényajtókat, keresgélt az íróasztalán, s ha nem is kérte, de várta, hogy ő mindent elébe rakjon. Reggelit, tiszta inget,

zoknit, újságot, nyakkendőt. A családi ranglistán hallgatólagosan Zoli az első.

Hat évvel idősebb Gizánál, mégis fiatalabb. Mert frissebb, mert férfi, és mert sikeres. Elhalmozzák munkával, még válogathat is. Meg is teszi. S mert válogat, kéreti magát, annál inkább kapnak utána. Hívják filmezni, tévézni, rádiózni, szinkronozni, szavalni. Zoliban megvan az a plusz, ami őbelőle mindig hiányzott.

A reggel főzött kávéból hagytak neki a termoszban, azt most megissza. Az új, kék kockás étkezősarokba kuporodik. Kicsit hideg a konyha, nem is elég világos, ezért mindig barátságtalan. A szobákba már besüt ilyenkor a nap. Gizi fogja a csészét, bemegy, kinyitja a rádiót, iszik egy pohár konyakot is. Milyen jó így. Ha leteszi a csészét, nem a mosatlan edényeket, hanem a koloniál bútorok meleg, erős barnaságát, a szőnyeg üde pirosát, kékjét, zöldjét látja.

Este előadás, játszik. Jó rá gondolni, pedig nem az „ő" darabja van műsoron, csak a másik, a hatmondatos szerepecskéjével, egyikével az utolsó 6—8 év többi tucatjának. Vacakocska szerepecske, akár ki is maradhatna a darabból. De ő lelkiismeretesen készült rá, próbált valamit kitalálni, hogy egyénítse azt az öreg cselédet, aki bejön, behúzza a függönyöket, és motyog valamit az életről, az időjárásról és a fájós térdéről. De hiába, senki sem vette észre, még a rendező sem. A kritikusok vagy semmit sem írtak róla, vagy éppen csak a nevét említették, hogy: jók voltak még.

Istenem, hivatal. Úgy kell felfogni mint egy hivatalt, ahova bemegy az ember, és végzi a kötelességét. Ott sem dicsérik meg naponta. Még havonta sem. És ezt éppen Zoli mondta! Zoli, aki olyan lobogva, lángolva, dühöngve, izgulva, százszor megsértődve és kiengesztelődve készül

ma is mindenre, mintha most akarná hírének, rangjának alapköveit lerakni. Giza erre a sovány vigaszra — hogy „hivatal" —, amely jobb lett volna, ha el sem hangzik, lenyelte a keserűségét, és főzte az ebédet, hogy Zoli négykor, ötkor, amikor hazaér, meleget ehessen. És nem tudta legyőzni azt az érzést, hogy a férje talán örül is kicsit az ő sikertelenségének, mert önző, és mert így Gizának több ideje marad háziasszonykodni, a gyerekek és az ő kényelmét biztosítani.

Az a legszebb most, hogy a siker átsugároz erre a vacakocska szerepre is. A másik premier óta háromszor játszották, s valahányszor Giza a színpadra lépett, megtapsolták. Tudja, hogy nem ezért az alakításáért, hiszen nem akkor kapja, amikor kimegy, hanem amikor belép. De neki szól. Talán olvasták a cikkeket, vagy látták is a másik darabban.

Itt van mind a kis barokk asztalon, amit a két fotellal együtt kapott Zolitól a születésnapjára. Marcsi kivágta a cikkeket, beragasztotta egy füzetbe időrendi sorrendben. Utoljára talán húsz évvel ezelőtt írtak róla ilyen lelkes hangon. De persze mást, mint most. Akkor a sugárzó szépségét dicsérték, s csak Giza olvasta úgy, hogy a tehetségét is. Csak évek múlva, mikor a szépsége kopni kezdett, s nem ő, hanem a nála fiatalabbak, karcsúbb derekúak kapták a szépasszony-szerepeket, ő pedig három-négy darabból is kimaradt, döbbent rá: valahol elrontotta. S a színpadon nemcsak a szépsége színtelenedett, hanem a játéka is.

Zoli szereptanulás közben nyugodtan rárontott:

— Nem láttad, drágám, a kék ingemet?

— Anyu, leszakadt a zseb az iskolaköpenyemen.

— Anyu, vettél új tornazsákot?

És keresett és varrt és futkosott az üzletekbe. Mert úgy érezte, ha a férje, a gyerekek mosolya ráragyog, az mindennél többet ér.

— Giza, nincs egy jó kozmetikusod? — kérdezte tőle egyszer a közös öltözőben Vica. — Az enyém disszidált.

— Te... én nem is tudom, mikor voltam utoljára kozmetikusnál...

Vica megfordult a széken, most nem a tükörbe nézett, hanem Gizára. Arcára, alakjára, szemére, szájára.

— Tudod mit? Goromba leszek: látszik rajtad. Teljesen bolond vagy. És jobb, ha tőlem tudod meg: vastag a derekad. Miért nem masszíroztatsz? Nem tudod, hogy ezen a pályán nincs mese és nincs irgalom? Menteni, őrizni, konzerválni. Fiatalnak, szépnek, feszesnek maradni. Tudod, hogy én mit melózok ezért? Masszázs, torna, kozmetika...

Akkor nyomban elhatározta a fodrászt, a fogyókúrát. Csak... azon a héten éppen közbejött valami. Persze, ki kellett menni Gödre, hogy leszedje az őszi almát, leverje a diót, kitakarítsa a házat. Zoli tíz évvel ezelőtt vette a kis házat Gödön, s azóta évről évre megújuló örömmel nyugtázza, hogy milyen jó télen a saját gyümölcsét enni. Giza egyszer kiszámította, hogy a nyesés, permetezés és a többi többe kerül, mint a legdrágább alma a piacon. De Zolinak nem szólt, minek rontsa gazda-örömét?

Így hát először az almaszedés vitte el a szépítkezéstől, aztán Marcsi kanyarója. Aztán valahogy el is feledkezett az egészről.

„Reveláció! Tarnai Gizi játéka, humora ellenállhatatlan! Hol volt eddig? Ilyen gazdagok vagyunk, hogy így pazarolhatjuk a tehetségeinket?..."

Giza kívülről tudta, de újra és újra olvasta egyik cikket a másik után. Hát mégis. Későn, talán az utolsó percben, de ezt adta neki az élet. A tehetséget.

Akit ötvenöt évesen felfedeznek, és úgy fedeznek fel, hogy nem áll mögötte senki, az csak tehetséges lehet. Mert sem szépségével, sem női furfanggal nem tudott magának soha kapcsolatokat szerezni. Pontosabban: nem is próbált, eszébe sem jutott. Zoli egészen más. Ő mindig tudta, kivel mennyi ideig, miről beszélgessen a fogadásokon, üdülőkben, a rádió vagy a tévé büféjében, kinek hogyan gratuláljon, vagy kivel miért veszekedjen. És Zoli meg is kapott mindent — ami különben a tehetsége szerint járt is neki.

Újra szólt a telefon. Egy ismert riporter kereste: mikor tudna bejönni a rádióba, hogy beszélgessenek vele? — Velem? Miért? Miről? — adta Giza a csodálkozót. És ahogy tartotta a kagylót, a tükörből szembenézett vele nevető arca.

— Drága művésznő, hát a sikerről! Hogy vívta ki? — és lelkesedése átsütött a telefonon.

Még aznap jelentkezett egy újságíró is, a Képes Világba akar róla írni, mikor fogadhatná?

Már felöltözve állt az ajtóban, mikor becsöngetett Eszter a szomszéd lakásból, aki, mióta férje meghalt, gépi kötéssel pótolta a nyugdíját, és sokszor meglepte Gizát, Zolit meg a gyerekeket egy-egy pulóverrel, sállal. Gizi színházjegyeket szerzett neki, almát, diót hozott Gödről.

— Képes volnál elmenni — zsörtölődött Eszter —, mikor kész a kávé! Vagy most, hogy ünnepelt színésznő lettél, már nem is barátkozol velem?

Giza összecsókolta.

— Te, én olyan boldog vagyok! Hol az a kávé? Megiszom, de aztán rohanok. Kozmetikus, fodrász...

A házmesterné megállította a kapuban. Itt egy sürgöny, a postás nem akart felmenni, ő megígérte, hogy felviszi.

— Azt a gyönyörű csokor virágot tegnap a művésznő kapta? — kérdezte kíváncsian. Pedig pontosan tudta, hogy a művésznő kapta, hiszen mihelyt meglátta a küldöncöt a virággal, megkérdezte, kinek viszi. Most azt szerette volna tudni, hogy ki küldte.

De Giza nem figyelt rá, a sürgönyt olvasta. Csütörtökön várják a filmgyárban. Öt évvel ezelőtt volt utoljára forgatáson, csak két napig, de a kész filmből pont azokat a részeket vágták ki, amelyekben ő szerepelt.

— A művésznőnek olyan a bőre, hogy a harmincévesek is megirigyelhetnék — pofozgatta kedvesen a kozmetikusnő —, csak nem szabad elhanyagolni. Rendszeresen tessék jönni.

Giza álmodozott a gőzben. Talán mégsem jött olyan későn ez az ő felfedezése. Hiszen Irma nénit, aki most hetvenöt éves, valahol vidéken, a testvére házából szedték elő, akkor hetven volt, és már tíz éve nem látott színházat. Azóta tévében, filmben minden öregasszonyt vele játszatnak. Ha így vesszük, neki még húsz éve van! Kingstonné a darabban negyvenöt éves. Igaz, nem fiatal, hanem öreg negyvenöt éves. Giza kicsit el is csúfította magát, hogy annál komikusabb és tragikusabb legyen az asszony hirtelen fellobbanó vágya a fiatalság, a férfiak után... Szóval még van ideje. A rendező, aki fiatal, de menő, már célzott is rá, hogy talán a tavaszi darabban lesz Gizinek egy főszerep... Éppen tíz éve, hogy ideszerződött. Talán ez a siker Bokrosnak is eszébe juttatja az évfordulót. Jó

alkalom lehet kitüntetésre, nívódíjra. Vagy fizetésemelésre.

A tíz év alatt Gizi évente két-három banketten részt vett: X érdemes művész lett, Y kiváló művész, Z. 50 éves, B. Kossuth-díjat kapott. Mindig, mindig mást ünnepeltek. Most majd csak sor kerül rá is . . .

Zoli egy üveg francia parfümöt tett az asztalra, a szalvétája alá; Giza csak akkor vette észre, mikor kimerte már a húslevest.

— Hát ez?

— A magáé, drága . . . — Zoli néha kedveskedve magázta őt. Most kicsit zavartan, a saját jóságától is meghatottan, megcsókolta a kezét. Giza szeme bepárásodott: Zoli figyelme mindennél jobban esett.

— Látod. Én mindig hittem benned.

Giza arcát a magáéhoz szorította, hozzádörgölt a hajához egy könnycseppet, aztán kiszaladt a konyhába az ecetes tormáért: Zoli anélkül hozzá nem nyúl a főtt marhahúshoz.

— Sörünk nincs?

— Dehogynincs — ugrott fel Giza, s hozta a jégről. — Iszol? Akkor nem kell a kocsi?

— Vidd csak el, feljönnek Pistáék, még egyszer átdumáljuk az egész darabot.

— Majd főzök kávét a termoszba . . .

És este megint az átváltozás csodája. Ugyanaz a színház, ugyanaz az öltöző, mégis egészen másképp ér oda, másképp ül a tükör elé. Az a sok kínos, megalázó emlék . . . Hogy alig veszik észre. Hogy egyáltalán nem fontos a jelenléte. Hogy mindig csak egy a színház kétszáz dolgozójából. Hogy dolgozó, nem művész . . . Most először érezte magát annak.

Ahogy felkente magára az alapozót, megindultan gondolt újra Kingstonnéra. A drága asz-

szony. Miért sikerült? Mitől lett ő olyan jó, olyan igazi ebben a szerepben? Pontosan tudta. Kingstonné megalázottsága, amiért nem kell senkinek, se a férjének, se másnak: az övé. Átélte tíz év óta mindennap. És Kingstonné kapaszkodása, komikus-tragikus boldogsága, mikor végre valaki rezonál... ezt is átélte. Százszor. Éveken át őrizte egyetlen perc emlékét: Gajdos, a színház vezető színésze egyszer megkérdezte őt, mit szól a játékához. Egyszer valakinek az ő véleménye is kellett... Keserűen és dühösen, szinte nekivadultan készült, építette fel magában a szerepet, hogy végre most Kingstonné szájával és szavaival kimond mindent, ami feszíti.

Sikerült. Megértették.

— Gizuska, volna itt egypár paróka, próbálja fel... Miért nem festeti be a haját? — zsörtölődött Annus néni, miközben kikészítette az esti ruhákat.

— Hát... még a végén képes leszek rá! — nevetett Giza. — Vörösre? Barnára? — és sorra felpróbálta a parókákat. Még mindig szép szürke szeméhez mindegyik jól állt. Tíz évvel látszott fiatalabbnak.

Másnap reggel expresszlevelet kapott a színháztól. Már a boríték láttán feldobogott a szíve, és kicsit remegett a keze, amikor feltépte és elolvasta: Tisztelt művésznő, kérjük, folyó hó 25-én du. 5-re fáradjon be az igazgatói irodába.

Micsoda hülyeség, kuncogott. Ott vagyok mindennap, csak szólni kellene. Persze mindenkit levélben hívnak. Gajdos is hetekig mesélte, hogy megijedt az expresszlevéltől, aztán kiderült, hogy nívódíjat kap. Piroskát azért hívták be, hogy előre közöljék vele, kiváló művész lesz.

Hát ő?

Zolinak nem szólt, legyen meglepetés.

— Mikor jössz haza?

— Ha végzek a szinkronban. Hét felé. Itthon leszel?

— Persze.

Giza alig tudta titkolni az örömét. Mit fog szólni? Hogy végre egyszer ő hoz haza valamit. Valamit, amit a művészetéért, a tehetségéért adtak.

Kinyitotta a szekrényajtót. Mit vegyen fel? A barna jersey kosztümöt a sárga blúzzal.

— Igazgató úr kérem, nem találom a főrendező urat...

Bokros idegesen csapott az asztalra.

— Nem érdekel! A föld alól is kerítsék elő.

A titkárnő kiszaladt. Bokros egyedül tovább csapkodott.

Persze. Most, miután engem belerángatott, eltűnik. Nem elég, hogy ideerőszakolja a nőjét, ezt a tehetségtelen, kövér libát, nem elég, hogy e miatt a nő miatt most hirtelen nyugdíjazni kell Gizikét, még el is tűnik.

Pont Gizikét. De hát más csakugyan nincs, végigmentek az egész névsoron: ő a legidősebb. És kell a helye. A fene ott egye meg Gátit. Azt a vidéki libát elhozhatta volna vendégszerepelni, nem mindjárt státuszba. Két éve ez a Gáti még azt sem tudta, hol az Erzsébet-híd. Azóta sem sikerült kinyomoznia, ki áll Gáti mögött. Ki támogatja ezt a nagyképű frátert, ezt a műveletlen senkiházit? Ki és miért? Ki az, akinek egyetlen szavára szóltak a minisztériumból őneki:

— Jó hírünk van, Bokros elvtárs: egy nagyon tehetséges, fiatal vidéki rendező kerül fel hozzátok. Gáti Péter. Tudjuk, hogy te mennyire felkarolod a fiatal tehetségeket...

De hát az istenbe! Pont Gizikét. És pont most!

Amikor végre sikerült észrevétetnie magát. Egész jó ebben az angol darabban... Bokros rohadtul érezte magát. Lelkifurdalása persze nem volt, ilyesmi még életében nem fordult elő vele, de sokért nem adta volna, ha szembe mer szállni Gátival, és nem mond le Gizáról.

Giza tíz évvel ezelőtt, amikor a színházhoz került, tetszett neki. Ezt azon nyomban közölte is vele a maga módján, brutálisan, kufárkodva:

— Nálunk lehet kis és nagy szerepeket kapni. Csak tőlem függ. És magától.

Giza olyan jegesen utasította vissza, hogy Bokros megdühödött. Majd ő megmutatja neki!

Az isten verje meg az egészet. Mert Bokros pontosan kisakkozta: ha ő nem dobja oda Gizát, hogy az a liba feljöhessen Pestre, akkor Gáti rajta áll bosszút. Hatvanéves. Szeretne még öthat évig igazgatóskodni. S az most attól függ, hogy elmegy-e Giza nyugdíjba. Hát menjen. De legalább a fizetését felemelte volna! Most, hogy bekérette az iratait, döbbent rá: kétszázzal kap többet, mint amikor idekerült. Ez van, ezen most már nem tud segíteni.

— Itt vagyok, parancsolsz? — robbant be Gáti azzal az idegesítő sietésével, amit úgy utált. Mert Bokros nagyon jól tudta, nincs miért sietni, van idő bőven mindenre. De Gáti ezzel a lihegésével is állandóan arra figyelmeztetett mindenkit, hogy ő milyen fontos, milyen sokat dolgozik.

— Ülj le, kérlek. Öt perc múlva itt lesz. És ezt az izét a nyugdíjazásáról meg a prémiumról, légy szíves, írd alá te is...

Gáti gáláns mozdulattal vette elő a golyóstollát, odafirkantotta gondosan betanult aláírását, és elvetette magát az egyik fotelban.

— Nem kell úgy mellre szívni. Minden színház örül, ha megszabadul a közepes tehetségek-

től. Tarnai most, ebben a darabban jó, de hidd el, ez véletlen, nem igazán tehetséges. Viszont az, hogy most így feldobták, direkt jó nekünk...

— Remek — fanyalgott Bokros. — Mondjam azt neki: Gizike, te, mint a kritikusok is megállapították, végre megtaláltad a hangod, de ez nekünk nem kell. Ha legalább egy szerződést adhatnánk neki...

— Majd. Most azonnal... az nem jó. Nem egészséges...

— Tarnai Giza művésznő — szólt be a titkárnő a telefonba.

— Jöjjön be.

— Várjon.

Egyszerre hangzott a kétféle utasítás a két férfi szájából. Minthogy a telefonban a titkárnő Bokrosét hallotta, a következő percben belépett Giza. Tíz évvel ezelőtti szépségében. A könnyű, sárga batiszt blúz fodrai, a sötét kosztüm alól kibuggyanva, bájosan ölelték körül az arcát. S ezen az arcon nemcsak a friss kozmetikai kezelés, hanem a boldogság, a belső harmónia is tündökölt. Fénylő, barna haja lágy hullámokban keretezte a fejét. Bokros meglepve észlelte ezt a változást, s önkéntelenül nagyot szippantott a Gizából áradó francia parfüm édes-fanyar illatából.

Hellyel kínálta, mikor Giza már amúgy is leült, zavartan krákogott, becsengette a titkárnőt, kávét, konyakot kért, Gátira pislogott, és legszívesebben kiszökött volna a szobából. Pár pillanatig csendben ültek az asztal körül, még a mindig olyan magabiztos Gáti sem találta fel magát hirtelen. Jobban szerette volna, ha Bokros kezd beszélni, de az igazgató magában csak azért fohászkodott, hogy ez az óra, ez a szörnyű óra érjen már véget.

Végül is Giza elnevette magát.

— Kaptam magától egy szép kis levelet. Íme, megjelentem...

— Igen... arról van szó... azt akarjuk kérni...

Gáti ridegen hallgatta az igazgató ügyetlen dadogását. Hülye, gondolta. Legfőbb ideje, hogy ez is eltűnjön innen.

— Nézze, drága művésznő... — Kijavította magát: — Nézd, drága Gizike. Maga... te most igazán a pálya csúcsára értél. Elismernek. Nyilván elhalmoznak ajánlatokkal. A tévé, a rádió, a filmgyár... istenem, milyen könnyű ma munkát találni a színészeknek... Szóval, azt hiszem, nem volna helyes, ha mi ennek útját állnánk... — hadarta el az utolsó mondatot, és diadalmasan pillantott Gátira. Na végre. Már szinte kimondta. Csakhogy Giza nem értette.

— Nem. Erről szó sincs. Nekem mindig a színház... ez az első. És boldog vagyok, hogy éppen itt, ahol...

— Hát hiszen éppen erről akartunk beszélni... Hogy... ez a színház... magának, Gizike... illetve neked... Most van ez a jó, ez a remek, ez a szinte testre szabott szerep. De hát, ugyebár, ilyen nem volt éveken át... És ki tudja, talán megint nem lesz. És közben csak múlik, múlik az idő... Nem szabad, nem engedhetjük meg, hogy a legjobb éveidet elfecséreld... Szóval...

Most végre Giza is megértette.

Elsápadt, arcából, fejéből kiment a vér. Fel akart állni, de megtántorodott, s mielőtt az igazgató védő karja elérte volna, visszaesett a fotelba. Remegett a lába, remegett a szája, hiába akart mondani valamit, nem jött ki hang a torkán. Gáti gyorsan töltött egy kis konyakot.

— Múló rosszullét. Talán a meleg ... Igya ki, művésznő drága.

Giza szelíden eltolta Gáti poharat tartó kezét, s bár ez a mozdulat erőtlen volt és gyenge, a konyak mégis kilöttyent.

Arcába lassan visszatért a vér, s végre sikerült rekedten, halkan kimondani:

— Szóval menjek. Nyugdíjaztok.

— Hát ez így túlzás ... Nem kell ilyen durván ... Mindig számítunk a művésznőre ... — hadarta, egymás szavába vágva, a főrendező és az igazgató. — Gizi ... Gizike ... ne haragudj ... — váltott át Bokros hirtelen emberi hangra, de Gáti lesújtó pillantása beléfojtotta a szót.

— Nicsak, ezt el is felejtettük, ezt a kis jutalmat ... — vette fel az igazgató íróasztaláról a borítékot az ezer forinttal. Giza nem mozdult, nem nyúlt érte, erre Gáti a táskájába csúsztatta. Ez a gesztus csak fokozta a jelenet kinosságát.

Giza újra felállt, határozottan és tántorgás nélkül. Nem nézett egyikre sem, nem is köszönt, és kisietett a szobából. Bokros zavarában utána ment, de nem érte utol. Gáti viszont azonnal a telefonhoz nyúlt:

— Tarnai művésznő rosszul van, Józsi, vigye őt haza a kocsival ...

Az orvos, akit Zoltán még este kihívott, alaposan megvizsgálta Gizit.

— Ez csak valami sokkhatás. Biztosan a színháznál ...

— Nézd ... Húsz év óta vagy az orvosunk és a barátunk. És úgyis megtudja mindenki. Gizát váratlanul, mocskos módon nyugdíjazták.

— Értem ... Szedje a nyugtatókat. Az injekciótól, amit adtam, reggelig nyugodtan fog aludni. Nyugalom kell neki. Sok pihenés ...

— Még mindig rosszul ismered a színészeket. Pont ez nem kell neki. Minél több munka. munka és munka! Nekünk ez a nyugalom és a pihenés.

— Lehet, hogy igazad van — bólintott az orvos. — Azért, ha bármi van, hívjatok. A jövő héten újra megnézem . . .

Én két évvel ezután ismertem meg Gizát. Akkor már keserűség nélkül tudta elmesélni. Nyugodtnak, harmonikusnak látszott, a koránál jóval fiatalabbnak. A nagy szerep, persze, többé nem kínálkozott az életében, de már nem is várta. Tudta, ez a múlté, hacsak . . . És elbizonytalanodó hangján érződött, hogy teljesen mégsem mondott le róla. Hiszen amíg él és játszik, soha nem szabad lemondania legalább a vágyról. Ha lemond, vége. Giza sokat dolgozik — ő mondta így, ezzel a szóval —, többet keres, mint azelőtt. Hívják szinkronizálni, tévébe, rádióba. A fia megnősült, megszületett az első unoka. Giza minden szabad percét náluk tölti.

KÉRTEM, ELENGEDTEK

— Aki azt mondja, nem nehéz, aki azt mondja, örül, hogy nyugdíjba mehetett, az szerintem hazudik. Vagy önmagát is becsapja. Mert nagyon nehéz.

— Tudtam, készültem rá, én kértem. De csak azért kértem, hogy megelőzzem az ő kérésüket. És azért is kértem, mert azt hittem, azt reméltem, hogy ha kérem, nem engednek. Hát elengedtek. Ötvennyolc éves koromban, az igaz, három évvel túllépve a nyugdíjkorhatárt. Szép búcsúztatásom volt, szép beszédek, a temetőben sem lehetett volna szebb.

— Visszaemlékeztek az indulásomra, amikor harminc évvel ezelőtt mint szövőlány átkerültem ebbe a gyárba. Felidézték egész pályámat. A szorgalmamat, a tanfolyamokat, az esti egyetemet. Magam is meghatódtam volna, ha nem fojtogat úgyis a sírás.

— Közben én is emlékeztem magamban. Minderre és arra is, amikor nyolc évvel ezelőtt beültem abba a szobába, amelynek ajtaján az a tábla állt: Igazgató.

— A búcsúbeszédben arra is kitértek, hogy példás anya voltam, felneveltem két remek fiút. Lehet, hogy példás anya voltam, de hogy boldog anya nem, az biztos. Hiszen amikor az én fiaim csecsemők voltak, még nem lehetett velük otthon maradni. Bár ha őszinte vagyok, hiába lehetett volna, úgysem maradok. Engem a munka érdekelt és izgatott. Szerettem tanulni, mindig

többet akartam tudni. Szóval én a pici gyerekeimet is csak alva láttam, este is, mire hazaértem, már túl a vacsorán, fürdetésen (anyám vagy anyósom volt velük), aludtak. Mert értekezlet, szeminárium, pártmunka, tanfolyam, agitáció, falujárás, minden volt, s én úgy éreztem, nem maradhatok ki semmiből. Karrierista lettem volna? Nem! Hittem, akartam mindent. Előbbre is akartam jutni, ki nem akar? A képességeimnek megfelelő helyen akartam dolgozni. S éreztem, hogy vannak képességeim, és lesz erőm, volt erőm kifejleszteni, ami bennem van. És megérte. Mialatt igazgató voltam, háromszor lett élüzem a gyár.

— És mégis elengedtek. Felajánlották, járjak be az évi 800 órára, persze nem nézik azt olyan szigorúan, lehet több is, kevesebb is. Legyek igazgatósági tag, tanácsadó, tudomisén. Nem, köszönöm. Nem kell a részvétük. Félnék, hogy mögöttem összemosolyognak.

— Furcsa, kinek mikor, mi jut eszébe. Nekem, ahogy a búcsúztatás után hazavittek — akkor használtam utoljára a gyár kocsiját —, rögtön az új lila kosztümöm jutott eszembe. Még nem volt rajtam. Nincs túl sok ruhám, de ami van, az kifogástalan, jó helyen csináltatom. Egy igazgatónak reprezentálnia is kell. Hozzánk gyakran jönnek külföldi ügyfelek. A lilát először egy kis fogadáson akartam felvenni; a gyárban havonta kellett rendezni. Igen, ez is hozzátartozott az egészhez: a jó ruhák, a kozmetikus, a fodrász. Örültem, hogy még csinosnak éreztem magam, jólestek a bókok, elhittem, hogy akár tíz évet letagadhatok.

— Szerettem a szobámat is, a faliszőnyeggel, a sok zöld növénnyel, amiket én vittem be. Olga, a titkárnőm még maradt. Sírdogált egy kicsit, de: meghalt a király, éljen a király, tudom.

Persze hogy az is jó volt: kiszólni, hívja fel ezt, azt, főzzön kávét, hozza be azt a dossziét.

— Megnéztem a naptárt: október 4. Április 4-én a miniszter kijött a gyárba. Gratulált a jó eredményekhez. Ő mit szólt ahhoz, hogy nyugdíjba mentem? Nyilván semmit. Ha nem akarta volna, nem engedtek volna el.

— Feri nem nagyon értette a kétségbeesésemet. Könnyű neki, hatvanéves, egyetemi tanár, még tíz évig dolgozik. Azután is annyit, amennyit akar... A gyárban a nők, úgy látszott, irigyelnek. Hogy addig jó nyugdíjba menni, amíg az ember aránylag fiatal, s van ereje, kedve élvezni az életet. Piri, aki osztályvezető, azt mondta, egy perccel sem dolgozik tovább, ha betölti az ötvenötöt. Hazamegy háziasszonynak, imádja az otthonát, szeret főzni, enni... Margit naponta találkozik majd a barátnőivel, kanasztázni jár, uszodába, kozmetikushoz. Minden színdarabot és filmet megnéz. Jó nekem, szívesen cserélnének velem. Azért megnézném őket, ha majd ott tartanak. Hogy akkor is úgy örülnek-e majd?

— Én az első napokban egyszerűen nem találtam a helyemet. Feri, ahogy szokta, korán elment, a fiúk már régen nem laknak velünk, Pista megnősült, Gyuri pedig Szegeden tanul. Szóval ott ültem a szép, üres lakásunkban, és nem tudtam, mit csináljak. Az egész olyan furcsa volt, hétköznap soha nem voltam otthon, a vasárnap pedig egész más. Kinyitottam a szekrényemet, hogy majd rendet csinálok benne, hát az első, amit meglátok, a lila kosztüm. S ettől még jobban elkeseredtem. Ugyan mikor veszem fel? Ha mint feleség elmegyek valahova Ferivel?

— Kiakasztottam ezt, visszatettem azt, de nem is tudtam, mit csináltam, mert eszembe ju-

tott, hogy az új olasz gépsor két hónap múlva érkezik... Megpróbáltam lemenni a piacra. Hát nekem ez is új, nemigen jártam piacra, Feri bent evett, én is, csak a reggeli meg a vacsora zajlott otthon, s az többnyire hideg. Most majd főzzek? Ott kezdem, hogy néhány egyszerű ételtől eltekintve, nem is tudok főzni, soha nem volt se kedvem, se időm megtanulni. Amikor nálunk még főzni kellett a gyerekek miatt, ott volt az anyám vagy az anyósom. Feri továbbra is bent eszik az egyetemen, vagy ahol éppen van, mint eddig. De hol és mit eszem én? Ezen kicsit eltöprengtem, de mind a mai napig — pedig már 4 hónapja, hogy nyugdíjas vagyok — nem oldottam meg. Néha összecsapok valami mirelitet tükörtojással, olykor estére főzök meleget, aminek Feri nagyon örül, s ami marad, elteszem másnapra... A takarítással nincs sok gondom, Mariska néni tizenöt éve jár hozzánk háromszor egy héten, miért küldeném el? Anyagilag bírjuk, én meg ahogy főzni, takarítani se szerettem soha, mindig úgy éreztem, a magam idejével és eszével többre vagyok képes. Persze arra, ahogy most vetődik fel a kérdés, hogy vagy takarítok, vagy semmit se csinálok, nem számítottam. Mariska nénit egyelőre nem küldtem el, ő jobban és gyorsabban csinálja meg, amit én rosszul és lassan csinálnék.

— Szóval lementem a piacra. Csak néztem és hallgattam ott az asszonyokat, milyen buzgón, lelkesen válogatják a zöldpaprikát, paradicsomot, hogy ilyen legyen meg olyan legyen. Én megvettem az elsőt, amit láttam, csak arra vigyáztam, hogy ne a legolcsóbbat, mert az biztos nem jó. S örültem, mikor hazaértem. Hiába, ötvennyolc évesen én már nem tudok átállni.

— Gondolkoztam a barátnőkön. Kivel tudnék összejárni? Nem sok jött össze. A házaspárok, az

a kevés, akikből a baráti körünk összetevődik, még dolgoznak. Nincs idejük külön összejövetelekre egy nyugdíjassal, mármint velem. És ha lenne is! Éppen mert évtizedes barátság fűz össze minket, s mert mindent tudunk egymásról, kevés a beszélnivalónk. Mi lesz a spanyolokkal, a portugálokkal, a kínaiakkal... ismerjük egymás véleményét. Néha jön egy kis mélylelkizés, ennek Margó a mestere, ő szeret vájkálni. Rózsi nem, én sem. Margó két évvel fiatalabb, mint én, s ő például lelkesen készül otthagyni a munkáját, amit úgy. De kétségbeejti saját hervadása. Ha őt hallom, boldog vagyok, hogy soha nem voltam az a kimondottan szép nő, így nincs olyan sok siratni valóm. Hihetetlen, mit tudja Margó gyötörni magát azért, hogy mentse, ami úgysem menthető. Állandóan vigyáz az étrendjére, naponta masszírozza, pakolja az arcát, fodrász, kozmetikus hetenként, egy vagyont ad ki kenceficékre. És nem veszi észre, hogy túlfesti magát, s épp emiatt még idősebbnek is látszik a koránál. Ezt, bármilyen jó barátnői vagyunk is, se Rózsi, se én nem merjük neki megmondani. Miért jöjjek össze gyakrabban Margóval, és miről beszélgessek vele? Ha fél év múlva nyugdíjba megy, nyilván még több időt tölt majd hervadó szépsége ápolásával... Rózsi orvos, addig dolgozik, amíg akar, de azt mondja, hatvanéves korában abbahagyja. Hát addig még várhatok! Mert most sosincs ideje...

— Néhány hét elment a lakásunk rendbehozatalával. Ahogy otthon alaposabban körülnéztem, rádöbbentem, hogy minden megkopott, kiöregedett. De hát szinte csak este láttuk a lakást, s úgy megszoktuk, hogy ezeket az apróságokat észre sem vettük. Most észrevettem. Tárgyaltam kárpitossal, asztalossal, kicseréltettem a konyhában a mosogatót. Anyagilag igazán

rendben vagyunk, a nyugdíjam olyan magas, hogy már csak ezért sem dolgoznék újra. Feri is, én is mindig ellene voltam mindenfajta kötöttségnek, ezért nem vágytunk soha telekre, víkendházra. Most sajnálom, hogy nem vettünk. Jó lenne a hosszú hétvégeken valahova elmenni, tenni-venni a jó levegőn. Most veszem észre, milyen füstös ez az V. kerület...

— Persze, tudom... tudok mindent. Gondoljak arra, hogyan indultam, gondoljak arra, hogy anyám az én koromban már fáradt öregasszony volt. S gondoljak arra, hogy tíz- meg tízezer nyugdíjasnak nem az a gondja, hogy milyen lemezt, könyvet vásároljon, hanem az, hogy miből vegyen magának egy pár új cipőt. De én nem tudok erre gondolni. Én a gyárra gondolok, az izgalmas, veszekedős tárgyalásokra, a túlteljesített tervre és arra, hogy mi mindent terveztünk a következő öt évre. Meg is valósul majd, de már nélkülem.

— Szóval nehéz, még mindig nehéz. Az elmúlt héten beiratkoztam egy intenzív angol tanfolyamra...

— Amióta láttam Rózsi unokáját, tudom, egyetlen dolognak tudnék még igazán örülni az életben: egy unokának. Szívesen idevenném állandóra. Lesném az ébredését, érezném a meleg kis arcát, élvezném a kalimpáló, dundi kis kezét. Sétálni vinném a gyerekkocsiban, este én fürdetném, etetném. Észrevenném minden új kis hangját, mozdulatát, az első próbálkozásait a felállásra. Az unoka kárpótolna azért, amit a saját fiaimnál elmulasztottam. Talán még boldog is lennék.

NYUGDÍJAS PARASZT

A fogalom új, csupán 1958 óta ismert: nyugdíjas paraszt. 1958-ban lépett életbe a rendelkezés: kapjanak nyugdíjat a mezőgazdasági szövetkezetek dolgozói is. 1961-ben rendeletet hoztak: azok a 65 éven felüliek, akiknek nincs meg a kellő évük a nyugdíjhoz, kapjanak havi járadékot. 1961-ben az ország 912 000 nyugdíjasából már 227 000 a téesz-járadékos, 1974-ben pedig 1 748 000 nyugdíjasból 478 000. 1976 januárjától évente 1 évvel csökkentik a téesz-tagok nyugdíjkorhatárát, amely jelenleg 65 év a férfiaknál, 60 év a nőknél. 1980-ban tehát azonos lesz a többi nyugdíjaséval.

Az új, egységes nyugdíjrendszer szerint a termelőszövetkezeti dolgozók is éppúgy részesülnek az öregségi nyugdíjban, mint bármely más dolgozó. S ha meggondoljuk, hogy hazánkban az ötmillió aktív keresőből 967 000 a termelőszövetkezetekben dolgozik, érthető, hogy ez milyen nagy jelentőségű. Kivált hogy a téeszekben dolgozók átlagéletkora 53 év. (Ebben a számban már benne vannak a nyugdíjasok is, akiknek egyharmada — igen nagy szám! — a nyugdíjaztatása után is dolgozik.) 1975. július 1. óta figyelembe veszik a nyugdíj megállapításánál az 1939 előtt cselédként eltöltött éveket is, és a nyugdíjminimumot 648-ról 810 forintra emelték.

A téeszek nyugdíjasai sokféle kedvezményt is kapnak a téeszektől. Például ingyen vagy ked-

vezményes áron vehetik igénybe a gépeket a háztáji földek megművelésére, és szállítóeszközöket kaphatnak kölcsön. A túlságosan alacsony nyugdíjakat a téesz kiegészíti. Néhány példa erre: a székesfehérvári Szabad Élet Tsz minden 800 forintnál alacsonyabb nyugdíjat kiegészít; a gyermelyi Petőfi Tsz 100—400 forintos nyugdíj-kiegészítést ad a legjobban rászorulóknak. A hartai Lenin Tsz minden nyugdíjasának 1200 forint segélyt ad évente.

A Dél-Pest megyei 40 mezőgazdasági termelőszövetkezetben évente 8 millió forinttal segítik a nyugdíjas tagokat. A dolgozók összlétszáma 26 315, ebből aktív dolgozó 12 447, s több mint az összlétszám fele, 13 868 nyugdíjas. A tsz-nyugdíjasoknak tehát jó része dolgozik ma is állandó vagy különféle alkalmi munkán. (Náluk nincs korlátozva az évi munka mennyisége.) Aki nem a téeszben dolgozik, az is tesz-vesz otthon a veteményesben, a háztájiban. Nagyon kevés az olyan idős vagy beteg ember, aki már csak üldögél otthon naphosszat...

Cegléd központjában, barátságos, világos irodában, a Dél-Pest megyei Mezőgazdasági Szövetkezetek Területi Szövetségében kaptam a fenti adatokat. Nem kis büszkeséggel emlegetik, milyen jómódúak a Cegléd környéki parasztok: 5—10 sertést, 2—3 hízó bikát tartanak a legtöbb családban, a baromfiakról s egyéb háztájiról nem is beszélve.

A Zöldmező nyugdíjasai

Húsz kilométert sem kell kocsizni, s megérkezünk a tápiógyörgyei Zöldmező Tsz-be. Feltehetően tanácskozásokra, értekezletekre szolgál az a hosszú, jól fűtött terem, ahová bevezetnek.

Hosszában egymás mellé tolt asztalok, körös-körül székek, az asztalon kóla, narancsszörp, tonik; később kávéval is kínálnak. Az elnök vezet be, s hamarosan kezdenek szállingózni a nyugdíjasok is, akiket a beszélgetésre meghívtak. Pontosabban: úgy hívták meg őket, hogy jöjjön, akinek kedve és ideje van. A hangulat nagyon hamar oldódik, hiszen akik eljöttek, mind ismerik egymást. Úgy tűnik, szívesen beszélnek magukról, az életükről, örömeikről és panaszaikról. Bár ez utóbbi alig-alig hangzik el. A bemutatkozás után a téesz elnöke kivonul.

— Nélkülem jobban fog ez menni! — mondja. A többiek nevetnek; nincs szükség a bátorításra, itt ugyan mindenki mer beszélni az elnök előtt is. Már csak azért is, mert az idős embernek ami a szívén, az a száján, már nem tart senkitől, nem pályázik állásra, előléptetésre. Akkor sem, ha „aktív nyugdíjas", azaz dolgozik még. Egyébként mind dolgozik, aki itt ül az asztal körül.

V. J.-né beszél elsőnek, mert sietne haza, a nagytakarítást hagyta félbe. Haját régimódiasan fekete kendő szorítja le, falusi bő szoknyát visel. A téesz kertészetében dolgozott, meg foglalkozott a paprikával is, mikor mire volt szükség. Tizenegy évi munka után, 1972-ben ment nyugdíjba. Akkor 478 forintot kapott, ezt az összeget azóta felemelték 810-re. V.-né már csak otthon dolgozik, éppen elég neki a háztartás, a kert meg a háztáji. A fia és a menye Pesten él, ott dolgoznak, de az unokát rábízták, ő neveli, fizetnek érte.

Bejárnak Pestre

Ő az első, aki elmondja, de utána mindenki megismétli: nem tudják, mi lesz a téesszel, ha a mostaniak kidőlnek a munkából, hiszen fiatal utánpótlás úgyszólván nincs! A fiatalok közül aki csak teheti Pestre megy, vagy legalább Ceglédre, Nagykátára, Monorra — tehát városba! Városi életet akar élni, nem parasztit.

Az idősebbek, akik nemcsak a téeszhez ragaszkodnak, hanem az évtizedek óta megszokott és megszeretett életformához is, a maguk termelte zöldséghez, a csendhez, a tágas térhez, amely az egyszoba-konyhás házat is körülveszi, a hajnali ébredéshez és a kora esti lefekvéshez, tudják, miért vágynak el innét a fiatalok.

— Mert mi dolgozunk, amennyi belefér. Aki üzembe jár, az délután négykor-ötkor befejezi a munkát, bemegy a melegvizes tusolóba, megfürdik, átöltözik. Azelőtt a grófok öltöztek úgy, mint például az én fiam. Neki nem kell a trágyát taposni, a gyárban nincs olyan, hogy például nincs víz, amiben a kezét megmossa.

— Vagy itt a vonatozás Pestre. Nem kell ám azt hinni, hogy ez valami borzasztó dolog, dehogy! Például a szomszéd fia, a Pista is bejár. Hát az úgy várja mindennap ezt a vonatozást, mintha a kaszinóba menne. Kártyáznak, beszélgetnek, lehajtanak egy kupicával, talán még szerelem is van, ki tudja?

— Mert más ám azt mondani: Pesten dolgozom ilyen vagy olyan üzemben, vállalatnál, minisztériumban, mint azt: fogatos vagyok a téeszben, fejő vagyok a téeszben, a disznókat gondozom a téeszben. Más az íróasztal, de akár a munkapad mellett állni is, mint a tehénistállót pucolni.

Tápiószelén alakult egy új üzem, a Kohászati

Gyárépítő Vállalat. Ott nem kellene a trágyában taposni, öltöző is van, a munkaidő napi nyolc óra. És mégsem találnak munkaerőt! Mert Tápiószelénél is vonzóbb a főváros, ahová — éppen Tápiószeléről — kétezren járnak be.

Így hát V. J.-né megadóan mondja, hogy az ő fia és menye is Pesten dolgozik, úgy látszik, ez a dolgok rendje. Azért gyakran hazalátogatnak... Neki hamar elszalad a napja. Rendbe teszi a szobát, a konyhát, de nem marad ki a nyári konyha és az éléskamra sem. Így tette, amíg élt a férje, aki nagyon megkívánta a rendet, és így tesz azóta is, amióta özvegy. Ellátja az állatokat — malacokat, tyúkokat —, a kukoricával is akad tennivaló...

(A vetőmagot a téesz adja 200 forintért, s el is veti újabb 120-ért. V.-né egy holdon termeszt kukoricát, az hoz évente 3000 forintot. S jó, hogy a kukorica szóba került, mert egy idősebb nyugdíjas, aki történetesen vezetőségi tag a téeszben, nyomban megkérdi V.-nét, hogy hány éves is. Határozat van rá, hogy a 65 éven felülieknek nem kell fizetni az elvetésért. Erre kiderült, vagy öten is ülnek itt hatvanötön felüliek, mégis mind megfizették a magot is, az elvetést is! Beszélgetésünk végeztével elmondtam a kukorica-ügyet az elnöknek, aki megígérte, hogy mindenkinek visszafizetik a pénzt, akitől nem járt volna.)

Kék szemű, pirospozsgás asszony özvegy P. I.-né is, ő is közel a hetvenhez. Kendő köti le az ő haját is. Sokfelé dolgozott a téeszben, csak egy éve, hogy nyugdíjba ment. 810 forintja van havonta, s ehhez bizony jócskán kell még dolgoznia. De jó is, hogy kell, mert enélkül nem tudna élni. Neki is van a háztájiban kukoricája s negyven tyúkja. A lánya vele lakik, de bejár Pestre, az Orionban dolgozik, az unokája pedig

már pesti lakos, albérletben. Van még egy lánya, az is Pesten dolgozik, kávéfőző egy presszóban, ha jó erős kávét akarok inni, megmondja, hol . . .

— Szokott-e a néni is Pestre járni?

— Nekem még az is sok, ha átlátogatok az öcsémékhez Monorra. Nem az út sok, hanem a lárma, a sok ember. Szédülök, zúg a fülem; ha felmegyek is egy-egy napra, alig várom, hogy hazajöhessek. Van nekem itthon dolgom elég . . . Most éppen kimeszelem a konyhát. A kertben zöldséget termesztek, azzal is mindennap van tennivaló. Szeretek kézimunkázni, van már sok szép keresztöltéses terítőm, párnám, a múlt héten pedig belekezdtem egy subaszőnyegbe. A szomszédasszonyom mutatta meg, hogy kell.

A tévében legyen délután is film!

— Szeretem a tévét, de az a baj, hogy jó filmek csak késő este vannak. Mert nekünk minden, ami este nyolc után van, már késő. Egyszer szólni kellene azoknak, akik a műsort csinálják, hogy gondoljanak a falusiakra is. Aki reggel négy-ötkor kel, az nyolckor már eloltja a villanyt. Legalább kétszer egy héten adhatnának délután is valami jó filmet, amin nevetni lehet.

Mindenki helyesel. Hiszen akik ilyen idős korban is dolgoznak, igazán megérdemelnek egy kis szórakozást is. S nemcsak az idősek — a fiatalok is! S ha már a szórakozás szóba került, azt is megemlítik: nyolc éve ígéri a vezetőség, hogy felépítenek egy klubot (van miből és van hol), ahol — főleg a hosszú téli délutánokon — össze-összejönnének kártyázni, beszélgetni, sakkozni. Főleg az a 400, hetvenen felüli nyugdíjas,

aki már nem dolgozik, örülne neki. Igaz, tévé minden családban van . . .

Valaki elneveti magát:

— Bálozni nem akartok?

— Miért ne, ha van hol és van kivel? Mert ahhoz fiatalabb menyecske kell!

— De fiatalabb legény is! — nyelvelnek vissza nyomban az asszonyok.

— Mit csináltak itt azelőtt — kérdezem —, a harmincas években, akik már nem tudtak dolgozni?

— Kiültek koldulni a templom elé.

— Ha volt még hely, és el nem kergették onnan is . . .

Szeretem a lovakat

Barna kordbársony öltönyt visel „Bandi bácsi", aki csak 65 éves, tehát sokuknál fiatalabb, mégis így szólítják. Különben ő az egyetlen, akinek nincs tévéje. Hogy őneki erre nincs hétezer forintja . . . Be sem tudja fejezni, a többiek nevetve leintik: ilyet aztán ne mondjon! Aki akar, az össze tud ennyit gyűjteni, ő is tudna, ha akarna . . .

Cselédember volt, kocsis báró Prónay uradalmában. Az első szóra belépett a téeszbe. 1971-ben ment nyugdíjba, 1211 forinttal. Hízlal hat disznót, négyre leszerződött, azokat eladja, a többit megeszik a feleségével, aki után házastársi pórlékot kap, mert őneki nincs nyugdíja, mindig csak otthon dolgozott.

— Én meg, ha kellett, éjjel-nappal mentem . . . Mert énnekem az a véleményem: a férfiember, ha nem tud annyit keresni, hogy eltartsa a családját, ugorjon inkább a Dunába! — így beszél Bandi bácsi.

A lánya férjhez ment, a fia megnősült.

A házat, amelyben laknak, 1949-ben építette. Szoba, konyha, kamra — kettejüknek elég.

Ő most is dolgozik, de kevésbé fáradságos munkát végez, mint azelőtt: délután 5-től reggel 7-ig a téesz-irodán telefonügyeletes.

— Azt' mennyit kapsz érte? — kérdik tőle.

— Azt mondták, ne törődjek vele, nem fogunk összeveszni.

Nagy nevetés.

— Hát az nem sok! De hiszen neked éjjeli pótlék is jár!

Bandi bácsi láthatóan bizonytalanná válik.

— Csak nem csapnak be? Nyáron, amikor tűzőrségben voltam, hét-ötvenes órabért kaptam. Ha a telefonügyeletért nem adnak többet, már itt sem vagyok, alászolgálja.

— És mikor alszol, mondd csak?

— Hát... délelőtt.

— Nagy baj, ugye, hogy nincs dívány az ügyeletes szobában? Vagy talán az a baj, hogy van? — ugratják.

— Ha nincs telefon, azért csak bóbiskolok valamit éjjel is. Tiszta haszon, mert ha hazamegyek, úgysem tudok rögtön aludni. Elvégzem, amit kell, a jószág körül... Sokat gondolok a lovakra. Én a lovat szeretem. Negyvenöt évig hajtottam lovakat, mégsem volt nekem magamnak soha. Pedig többet ér egy kehes ló, mint két autó! De hát egy ló, már amelyik ló, harmincezer forint... Azért vettem volna már, de mit csináltam volna vele?

— Szóval hétezer forintod tévére nincs, de lóra harmincezer is lett volna! — olvassák nyomban a fejére, nagy nevetés közben.

— Passzióztam volna vele — ábrándozik tovább, az ugratásra nem is hederítve, Bandi bá-

csi. — Hiszen van szekerem, istállóm is, csak éppen ló helyett lim-lommal van tele. Naponta megcsutakoltam volna ...

Szeretem a munkát, hiába...

73 éves O. István, aki most is ledolgozza a maga napi 8—10 óráját. A nyugdíja, házastársi pótlékkal együtt, 1040 forint.

— Olyan természetem van énnekem, hogy énbelőlem soha nem vész ki az akarat a munkára ... Szeretem is, na, mit csináljak? Otthon nem találom a helyem, egy órát se bírok ki. Azelőtt fogatos voltam, most az építőbrigádban dolgozom, maltert hordok, téglát hordok. Jól megvagyok mindenkivel, aki úgy szereti a munkát, mint én ... Nyolc hold földem volt, ősi jussom. Két kancsó bort tettem az asztalra, úgy vártam az agitátorokat. Nem kellett sokat beszélni, azonnal beléptem. Gyerünk csak, mondtam, majd megélünk ... Most 9 forint az órabérem, összejön havonta 1700—1800 ... Mondják, van aki háromszor ennyit is megkeres az építőiparban. De hát itt csak ennyit lehet. Nem hiányzik semmink. Az asszony ellátja a 2 malackát, 36 tyúkot ... Az egyik unokám határőr, a másik Martfűn dolgozik a cipőgyárban. Kétszobás házunk van, de még velünk lakik a lányom a férjével és a két kisebb gyerekkel. A lányom bedolgozó, a vőm vonatirányító ... Szeretem a tévét, de bizony tegnap este is elaludtam mellette. Én is azt mondom: miért nem adnak néha hatkor is egy jó filmet?

Nyugodt öregség: ez a vágyam

— Bizony, én is a lovakat szeretem a legjobban — mondja egy szikár, hetven körüli bajuszos férfi. — Kétezer forint a nyugdíjam, nem szorulok rá, hogy dolgozzam, de nem birok megválni a lovaktól... A munkaidőm: ahogy adódik a fuvar, hat, nyolc óra, de van úgy, hogy tizenkettő is. A keresetem 1500 és 2500 között ingadozik. Mi viszont jószágot otthon nem tartunk. A feleségemnek elég a főzés, takarítás, s ha néha délben hazavetődöm, mindig meleg ételt tálal elém. A fiam családja itt él velünk, most építkeznek. A lányom már pesti lakos. Nyugodt öregség: ez a vágyam.

Ezt mondja a hetvenéves. Neki a nyolcvan jelenti az öregkort.

Téesz-elnök is volt, az újjáalakult téeszben vezetőségi tag lett, s most is az a 73 éves B. J. Fehér hajú, napszítta arcú, erőteljes férfi. Lassan, meggondoltan beszél. A nyugdíja 1110 forint. 1967-ben 454-gyel ment nyugdíjba, ez is soknak tűnt, amikor megállapították. Azóta nőttek az igényei, azt mondja: ebből ugyan meg nem élnének, ő meg a lánya, aki a háztartást vezeti. Van nyolc hízója, ez maga is elég lenne a nyugdíj pótlására. Még dolgozik a téeszben is. Búza, árpa, répa, lucerna — minddel tudja, mit kell csinálni. Havi 1000 ebből is összejön.

Öt gyereke van, a szélrózsa minden irányában. Csak ez az egy lánya maradt itthon. A többiek gondjának is hangot ad, amikor újra felteszi a kérdést:

— Mi lesz a téesszel, ha így megy tovább? Egyre öregebbek a tagok, egyre kevesebb a fiatal. Hiába látják a szülők hűségét, csak elmennek. Bírjuk-e őket gépekkel pótolni?

Munka nélkül megzavarodok

A Magyar—Szovjet Barátság Tsz Cegléd környékén terül el, az irodaépület közel a város szívéhez. Az egyik kellemes, nagy szobában beszélgetek néhánnyal a téesz nyugdíjasaiból. Akár a Zöldmező Tsz-ben, itt is alacsonyak a nyugdíjak, de itt sem panaszkodnak az emberek. Látják, hogy a nyugdíjak emelkednek, s örülnek, hogy van alkalmuk és erejük még dolgozni, s a keresetből felújítani a lakást, vásárolni ezt-azt, akár el is utazni. Sokan cselédek voltak a régmúltban, s azt elfelejteni nem elég néhány évtized. Sokszor mesélnek róla az unokáknak. „Szent György-napkor szegődtem el... Mindig csak a más földjét túrtam... Ünnep volt, ha hús került az asztalra..." — ilyen mondatok hangzanak el beszélgetésünk közben is. Mégis valami nyugalmas biztonság árad belőlük: a nélkülözéstől többé nem félők derűje.

Erős, kemény arcú és tartású asszony F. J.-né. Városiasan öltözik: kockás szoknya, kötött kardigán, pulóver. Egyszerre sorolja panaszát és örömét, elégedetlenkedését, megbékélését.

Húsz évig szövőnő volt, 1950-ben lett a téesz tagja: szabad levegőre, csendre vágyott. Tizenkét évig a téesz kertészetében dolgozott, aztán a növénytermesztésben. Az a fajta asszony, aki akárhol van, nem annyit dolgozik, amennyit muszáj, hanem amennyi tőle telik, és ez sok. Mindenki tudja róla: ő egy holdon termesztett annyi cukorrépát, mint más három holdon.

Hat gyereket szült, mind önálló már. Két férjes lánya már a maguk építette házban lakik, a harmadik a férjével kiküldetésben, Mongóliában. F.-ék éppen hozzájuk készülnek látogatóba, ez lesz az első külföldi útjuk.

A kemény munka és a sok gyerek még ennek a kemény asszonynak is kikezdte az idegeit: öt évvel ezelőtt nyugdíjba kellett mennie.

Nekikezdett pihenni, s a nagy pihenéstől egyre sápadtabb, soványabb lett.

— Magának meg mi baja? — kérdezte az orvos.

— Nekem semmi, csak éppen megzavarodok otthon. A gyerekek szétszéledtek, a férjem sem bírta a nyugdíjas tétlenséget, elment portásnak, én meg nézzem a négy falat? Ki lehet ezt bírni?

Az orvos véleménye is az volt, hogy nem. Megmondta, mi a gyógyszere F.-né bajának: menjen vissza dolgozni.

— Hát én nem mentem, hanem röpültem. Azt mondtam, tegyetek ahová akartok, elvégzek mindent, ami jön. Betettek zsákot varrni. Megvarrok hetvenet-nyolcvanat naponta, rendesen keresek is vele, a múlt hónapban 2400 forintot. S amióta újra dolgozom, híztam nyolc kilót, pedig otthon se tétlenkedem: ott a kert, az új ház nemrég lett készen, s ha már ilyen szép új, rendben is kell tartani... Hétköznap nem főzök, innen viszem haza az ebédet 7 forintért. Az uram is, én is szeretünk jönni-menni. Van is hová: kilenc unokánk van! Az egyik lányoméknak már van kocsijuk, ők elvittek a Balatonra, a téesszel voltunk a Mátrában, most meg Hajdúszoboszlóra ígértek beutalót.

Cselédek voltunk

A legrégibb nyugdíjas V. B.: 89 éves. A MÁV-nál volt kalauz, csak 1959-ben, amikor ott nyugdíjazták, lépett be a téeszbe a 6 hold földjével.

— Dolgozgat még? — kérdem.

— Hát hogyne dolgoznék! Csak most — panaszkodik — betegállományban vagyok. Beleestem az árokba, úgy húztak ki... Már két hónapja nem dolgozom. Mezőőr voltam... Hat fiam, három lányom volt, most már csak négyen élnek... Nemrég ünnepeltük a feleségemmel a gyémántlakodalmat... Még él az öcsém is, az tizenkilencben vöröskatona volt...

82 éves R. néni, a téesz első elnöke. Később az egyik fiából is elnök lett.

R. néni már csak otthon segít a férjének, aki 84 éves és szíjgyártó. Tartanak baromfit, termesztenek zöldséget — nincs idejük unatkozni.

Ő is a múlton mereng:

— Mi is cselédek voltunk, semmink se volt. Tanyán éltünk. Négy fiút neveltem, az iskola hat kilométerre tőlünk. Sokszor a hátamon vittem oda a legkisebbet... Most tanár a Kossuth Akadémián, a másik rendőr alezredes, de már az unokáim is sor alá mentek... Nehezen neveltük fel a fiúkat, de jó gyerekek, visszaadják... Az a véleményem, amíg az ember mozogni bír, addig ember, s addig mozogjon is...

F. M. elnök is volt a téeszben, de brigádvezető meg fogatos is. Két éve pedig nyugdíjas: 1416 forintot hoz neki minden hónapban a postás. Két év alatt már megszokhatta, mégis mindig hitetlenkedve veszi át: csakugyan az övé ez a pénz, amiért nem kell dolgozni semmit?

— Betöltöttem a hatvanötöt, most már csak a magamében dolgozgatok. Van két hold háztáji földem, tartok egy rossz lovat, tehenet, két bikát, négy hízót. De a legfőbb: az a 250 négyszögöl, amit akkor telepítettem, amikor nyugdíjba mentem. Szőlő, meg mindenből egy kevés kísérletképpen...

M. I. 1949-ben elsőnek lépett be a téeszbe. Most 69 éves. 1616 forint nyugdíja van. Tart

egy lovat, fogatot, fuvarozgatni szokott, de nem túl sokat. Most készül új hálószobát vásárolni, mert a régi ágy nyikorog.

Kitör a nevetés: az öreg tíz éve házasodott újra, csakugyan nyikorog az az ágy, vagy csak úgy mondja?...

P. I. is egyike a téesz alapító tagjainak. Sok nehéz évre emlékezik, főként arra, mennyifelé küldözték: földosztó bizottságba, pártiskolára, tanyára, vissza a városba, majd brigádvezetőnek... S ő mindig ment, mindig hajnaltól éjszakáig dolgozott. Harminc év alatt kilenc helyen lakott, s valahogy a nyugdíját is rosszul számították ki, a legrosszabbul fizető munka után kapja: 863 forintot havonta.

— Az igazság az, hogy most volna jó negyvenévesnek lenni.

LESZ-E TELEK?

Foglalkozása: villanyszerelő. Brigádvezető, többszörösen kitüntetett kiváló munkás. Középületek, áruházak villanyszerelési munkáit végzi a brigádjával. Havi átlagkeresete: 4000—4500 forint. Még nem volt nyugdíjas, amikor egy művelődési ház ankétján megismerkedtünk. Egy hónap múlva készült megünnepelni a hatvanadik születésnapját. A gyárban már bejelentette: ha betölti, azonnal nyugdíjba megy. Megbeszéltük, hogy majd akkor meglátogatom, elmondja, hogy folyik az élete a napi 8—10 órai munka nélkül.

Lakótelepi, kétszoba-hallos, távfűtéses, új bútorokkal berendezett lakásában kerestem fel egy este, hat óra felé. Felesége a modern kis konyhában szaporán vagdosta a húslevesbe való tésztát, fiai könyvespolcot barkácsoltak, asszonylánya nyolchónapos kisfiát fürdette. A lakást azért kapták, mert a házat, amelyben laktak, szanálták.

Persze jó volt a komfort nélküli, vaskályhával fűtött kétszobás lakásból ideköltözni, de ahhoz a másik kétszobáshoz, ahhoz a földszintes-hez tartozott egy kis kert is, amiben virágot, zöldséget, salátát, hagymát termesztettek. Ott, ha esett az eső, érezni lehetett a föld friss szagát. Kora tavasztól lesték, mi hajt ki elsőnek, rügyezik-e a kis akácfa a sarokban. Hát ez a kert, ez nagyon hiányzik, s tulajdonképpen emiatt akart P. Z. nyugdíjba menni.

Csakhogy a nyugdíjból nem lett semmi. A kérését visszavonta, a gyárban pedig örültek, hogy marad.

Magamban nem csodálkozom ezen. Inkább azon, hogy P. Z. egyáltalán el akart menni. Külseje, egész lénye a koránál sokkal fiatalabbnak mutatja. Sovány, inas, könnyű mozgású, sűrű barna hajú. Maga mesélte: ugyanúgy felmászik ma is a villanypóznára, mint negyven éve, és nincs az a nehéz munka, akár télen, akár nyáron, akár az ötödik, akár a tizedik emeleten, amit szívesen el ne végezne ma is. A felesége ugyancsak gyári munkás, ötven sincs még. Egyik fia műszerész, a másik autószerelő — remek szakma van a kezükben. A lánya férjhez ment, most gyermekgondozási segélyen van itthon. Így hát családi kötelezettségeik nincsenek, ettől éppen elmehetett volna nyugdíjba. Valami mégis visszatartotta. Vajon mi?

— Tíz év óta, amióta itt lakunk, és a kis kertünktől megváltunk, egyfolytában azon spekulálunk, hogy lehetne még egyszer egy darabka földünk, ahová legalább hétvégeken kimehetünk, és ami biztosítaná egy új, de azért dolgos életforma lehetőségét. S ahová persze kijönnek majd hancúrozni az unokák is. Hiszen három gyerekünk van, azt nyugodtan be lehet szorozni hárommal... Szóval telket akartunk. Nekem beszélhetnek, hogy ez kispolgári mentalitás, azelőtt is mennyit mondták, de nekem fogalmam sincs, mi abban a kispolgári, hogy vettem frizsidert, mosógépet meg centrifugát, és hogy még jobban szeretnék élni. Aki nem ezt akarja, az, bocsásson meg a szóért: hülye. A párttitkárnak is van egy kis faháza, ha a faház a párttitkáré, akkor nem kispolgári?

— Szóval a telek... Az asszony folyton a dáliáira meg a tulipánjaira gondolt... Elkezdtünk

számolni. Belekalkuláltuk azt is, hogy ahogy múlnak az évek, egyre feljebb mennek a telekárak. Mégis úgy gondoltuk, ha nagyon akarjuk, tíz év alatt összehozhatjuk. Hát én felvállaltam mindent. Kora tavasztól késő őszig minden szabad szombaton és vasárnap dolgoztam. Két haverral a brigádból. Rendes munkát végeztünk, akinél egyszer voltunk, az ajánlott máshová. Családi ház, hétvégi üdülő... Az anyagért annyit számoltunk, amennyibe nekünk került, órabért pedig annyit, amennyit az üzemben fizetnek éjjeli vagy ünnepnapi külön műszakban. Három évvel ezelőtt elkezdtük nézni a hirdetéseket. Tudtuk, hogy egyik napról a másikra nem fog menni, ötvenszer is megnézzük, meggondoljuk, nehogy megbánjuk, becsapjanak...

— A lányom közben férjhez ment. Még nincs huszonkettő, nagyon sietett. A férje se sokkal több, de rendes fiú, megszerettük. Idejött lakni, hová mehetett volna, az ő szüleivel együttlakik a nős fivére két gyerekkel. Persze úgy jöttek ide, hogy ez csak átmeneti megoldás, közben gyűjtenek pénzt és keresnek lakást. Be is adták a kérelmet a lányom üzemében, a fiú munkahelyén, a KISZ-ben, a tanácsban, de nem sok jóval bíztatták őket...

Megnéztünk vagy tizenöt telket, 100—150 öleseket. Végre fél évvel ezelőtt találtunk hármat is, amelyik tetszett: Szentendrén, Csillaghegyen és Érdligeten. Éppen amikor közeledett a hatvanadik születésnapom, elhatároztuk: megvesszük a csillaghegyit, s nyugdíjba megyek, hogy elkezdhessek építkezni. Ki volt ez gondolva jól. Úgy akartam nyugdíjba menni, hogy még erős, egészséges legyek.

— Egyik este, ahogy nézzük a tévét, a híradóban éppen egy lakótelepi családot mutatnak, hogy valami elromlott a lakásukban. Akkor a

vőm felkiált: „Te, ez ott van, ahol az a lakás, amelyikről a Klári néni beszélt!" Én egy szót se szóltam, csak figyeltem. Észrevettem, hogy a lányom megszorítja az ura karját, mint aki azt mondja: hallgass.

— Mi ez a Klári néni féle lakás? — kérdeztem a híradó után. Hímezés-hámozás, mellébeszélés. A feleségem rájuk ripakodott: kikéri magának, hogy titkolózzanak, egy család vagyunk, miről van szó, tudni akarjuk! Nagy nehezen, másfél órai kapacitálás után kihúztuk a titkukat: volna egy lehetőség úgy 100 000 forintért, azonnal beköltözhetően, kétszobás szövetkezeti. A lányom bőgni kezdett, ahogy ez már a nők szokása, hogy ő nem is akarta megmondani, ne törődjünk vele, ők ráérnek, fiatalok, tudnak várni. A vőm is nagyon odavolt, hogy ő mekkora szamár, hiszen megbeszélték, hogy nem szólnak, nehogy a telekvásárlási tervünket megakadályozzák.

Késő éjjel még mindig nem aludtam. Persze, a feleségem se. Ő szólt először:

— Ha odaadnánk 50 000-et, megvolna a lakás. Nekik is van 25 000-ük, a Pista szülei is be tudnának dobni valamit, vagy ha nem, kérhetnek ők is, mi is személyi kölcsönt.

Nem volt köztünk vita egy percig sem. Másnap reggel megkérdeztük a fiúkat, mert hát felnőttek, nekik is van beleszólásuk, a telek az övék is, hát ők is azt mondták rögtön: adjuk oda a pénzt Ágiéknak. És ez nekem olyan jól esett, hogy mind olyan egyformán gondolkodunk és érzünk, hogy ha volt is keserűség a szívemben a veszendőbe menő telek miatt, elnyomta az öröm, hogy adhatok, és hogy a családban mind egyet akarunk.

Pontosabban: Ágiék nem akarták. Volt sírás, veszekedés, csapkodás, duzzogás. Aztán kibékü-

lés. Nem is kellett csak 40 000, a többit kölcsönzi a gyár és a vőm szülei. A havi törlesztésért már az ő fejük fáj. A jövő hónapban költöznek.

Hát így esett, hogy visszavontam a nyugdíjba menést. Miért legyek öreg nyugdíjas, amíg a feleségem dolgozik? Majd ha már ő is mehet... Még jól is járunk, hiszen minden évért plusz 7 százalékot kapok. Most majd újra kiszámoljuk, hány év kell a telekig. Mert az meglesz.

A KGM NYUGDÍJASKLUBJÁBAN

A klub: több szobából álló helyiség a Kohó- és Gépipari Minisztérium első emeletén. Világos, jól fűtött szobák, sok kényelmetlen szék és asztal — nem éppen barátságos. Sőt. Lehet, hogy annak a pár tucat embernek, aki minden szerda délelőtt bejár ide, nem is hiányzik a nagyobb kényelem. Hiszen legtöbbjüknek megvan a jó lakása, megszokott karosszéke, állólámpája; ide nem azért jön. Ide beszélgetni jön, talán sakkozni, elbüszkélkedni az unokák új fényképeivel, érdeklődni, hová lesz a következő túra, melyik múzeum van soron, hová lehet színházjegyet igényelni. Ha kávét akarnak, lemennek a földszintre, a minisztérium büféjébe.

Ha a helyiség nem is nagyon barátságos, az a 135 ember, aki a klubnak tagja, mégis nagyon szereti. (Évente átlag 10—12 fővel növekszik a létszám). Legtöbben 65—70 évesek, de akad nyolcvan fölötti is; a nyugdíjátlag havi 2000—2500 forint, de van 1500 alatti és 4000 fölötti is. Szóval a klubtagok szeretik a klubot, amely idős korukra is változatossá teszi az életüket. Új ismereteket, új élményeket, új örömöket visz bele.

A klub vezetője maga is nyugdíjas: H. I.

— Elvállalja? — kérdezték tőle ugyanakkor, amikor bejelentette, hogy nyugdíjba megy.

H. I. akkor éppen húsz éve dolgozott a minisztériumban; 1945 óta párttag, szakszervezeti tag. Csak igennel felelhetett: persze hogy vállalja.

Úgysem tud élni munka nélkül. Egy feltételt szabott, melyet azonnal elfogadtak: maga választja ki a munkatársait. Szociális problémákkal (felkeresni a betegeket a kórházban vagy otthon, esetleg segíteni orvost, kórházat találni, ha kell, segíteni valami munkát is találni, amivel pótolni lehet az alacsony nyugdíjat), kulturális programok, belföldi, külföldi túrák, autóbuszkirándulások szervezésével foglalkozik a KGM nyugdíjasklubjának vezetősége.

Mindehhez tudni kell: a kiadások fedezésére kisebb összeget a szakszervezet, jóval nagyobbat a miniszter biztosít. Az évi nyolc-kilenc országjáró autóbuszkirándulásra a minisztérium adja vezetővel együtt az autóbuszt, díjmentesen. De külföldre is — például a Tátrába, Lengyelországba, Prágába — a minisztérium autóbusza szállítja a klubtagokat.

Minden utat gondosan, előre megszerveznek. Kiutazott például valaki előre Prágába, szerzett szállást kollégiumban, kedvezményes áron, le is foglalta. Az étkezéséről ki-ki maga gondoskodott, útiköltségre nem kellett költeni. Több olyan házaspár is részt vett a külföldi utakon, akik azelőtt soha nem lépték át az országhatárt: idegen nyelvet nem tudván, mindig féltek egyedül nekivágni, az IBUSZ útjaira pedig kettőjüknek nem telt. Így, együtt az ismerősökkel, csupa kellemes élményük volt.

A belföldi kirándulásokat sem kevesebb gonddal, törődéssel készítik elő. A klub vezetői hetenként egyszer összeülnek, s ekkor a kirándulások felelőse — aranykoszorús túravezető — megteszi javaslatait. Az elfogadott programról legalább egy héttel előbb írásban is értesítik a tagokat. Például:

„Kedves Nyugdíjas Társunk!

Gyalogos sétát tervezünk november 20-án a Gödöllő-Máriabesnyői erdőbe. Találkozás a HÉV Örs vezér téri végállomásán 3/4 10-kor, ahonnan a 10 órakor induló HÉV-vel megyünk Gödöllőig. Onnan Volán-busszal Máriabesnyőre, ahol megkezdjük kb. kétórás gyalogos sétánkat az őszi erdőben.

A kirándulás költsége a turista igazolvánnyal rendelkezőknek 10 Ft, egyébként 16 Ft.

Mivel vendéglői étkezési lehetőség nincs, kérjük, gondoskodjék a tarisznyából való evés lehetőségéről. A kedvezményes jegyek biztosítása érdekében kérjük, hogy f. hó 19-én, szerdai klubnapunkon jelentkezni szíveskedjék, akár telefonon, akár személyesen H. elvtársnál.

Kedves hozzátartozójával együtt szeretettel várja

a Nyugdíjas Bizottság"

Harminc-negyvenen szoktak a gyalogtúrákon résztvenni, olyanok, akik már fiatal korukban is túráztak, de talán még többen akik. most, túl a hatvanon kezdték el.

Beszélgettem egy házaspárral a kezdő túristák közül. Alacsony, kopaszodó, 64 év körüli férfi, a felesége 58 éves, szintén nyugdíjas: rövid barna hajú, kicsit dundi asszony.

— Az igazság az — mondja a férfi —, hogy a túrázás nekem az egész életemet végigkísérte... megvalósíthatatlan vágy formájában. Diákkoromban például azért maradt el, mert sokszor vállaltam vasárnaponként munkát, hogy segítsek a szüleimnek. Azután nem volt pénzem bakancsra, hátizsákra. A háború után megnősültem. Hét közben dolgoztunk, így minden házimunka, takarítás, mosás, egyéb vasárnapra

maradt; nem tehettem meg, hogy a feleségemet egyedül hagyjam otthon. Aztán jöttek a gyerekek. Aztán ilyen tanfolyam, olyan tanfolyam. Tanultunk és dolgoztunk. És lassan már el is felejtettük, hogy valamikor túrázni akartunk...

— Mikor az uram azzal jött haza, hogy kerossem ki a legkényelmesebb cipőm, mert gyalogtúrára megyünk, azt hittem, becsípett — mondja mosolyogva az asszony. — De amikor mutatta az értesítést, hogy találkozás a HÉV-nél, láttam, nem viccel. Én nem akartam menni, féltem, hogy nem bírok ki még egy kezdőknek való sétát sem. De ő mondta, hogy csak menjünk, ha elfáradunk, leülünk. Akkor meg attól féltem, kinevetnek. Erre azt mondta, hogyan nevetnének, mikor csupa hozzánk hasonló öreg, kezdő túrista lesz ott! Majd azok is leülnek közben.

— Lehet, hogy túloztam, de azt mondtam az asszonynak — emlékszik a férfi —: ha most nem megyünk, elszalasztjuk az élet utolsó lehetőségét. És az ember túl a hatvanon már ne nagyon szalasszon el semmit, amit megtehet. Hát ezt ő is belátta. Az első alkalommal csak egy órát gyalogoltunk, és valóban nagyon elfáradtunk. De a múlt héten négyórás gyalogtúrán voltunk a Pilisben, már azokban a jó cipőkben, amiket Prágában vettünk... Nehéz elmondani, mit jelent mindez nekünk. Soha egyedül nem kezdtük volna el, nem vágtunk volna neki. Tudom is én, honnan, hánykor, mivel kell indulni például Máriabesnyőre?... De nem is ez a legfontosabb. Hanem az újdonság varázsa! Hogy az ember túl a hatvanon olyasmit csinál, amit soha azelőtt! És sikerül: bírjuk a gyaloglást. És felfedezzük az erdők szépségét, az ősz ezer színét, a szép formájú gallyakat. A feleségem akkora csokrokat szed össze, hogy tele velük a lakás... Még nincs

unoka, de ha lesz, magunkkal visszük, amint lehet...

A több napos országjáró autóbuszkirándulásokat is előre megszervezik. Kollégiumokban, turistaházakban rendelnek olcsó szállást. A helyszínen szakképzett, megfelelő helyismerettel rendelkező vezető kalauzolja őket.

Győr, Nagycenk, Mezőkövesd, Miskolc-Tapolca, Kismaros-Kóspallag, Eger, Tata és környéke, Veszprém, Zirc, Pannonhalma, Dunaújváros, Dunaföldvár, Simontornya — íme néhány a hazai utazásokból.

Csupa mosolygó, derűs idős ember. (Csak az tudja, mit jelent ez a mondat, aki ismer szomorú idős embereket; sajnos, ők vannak többségben.)

Ez a pár tucat nyugdíjas, aki a KGM autóbuszain kirándulgat, többnyire jókedvű a kellemes élmények hatása alatt. Borozgatások, jóízű evések, anekdotázások fűszerezik a napnak amúgy is jó ízeit.

Évente öt-hat múzeumi séta, kiállítás is szerepel a programban. Ezek is olyan lehetőségek, amelyek gazdagítják a részvevőket. Hiszen aki egyszer csoportosan megnézte Kovács Margit kerámiáit Szentendrén, az többnyire újra visszamegy — jó barátokkal, külföldi rokonokkal. És mit tagadjuk: vannak olyanok is, akik először jártak a Szépművészeti Múzeumban, a Nemzeti Galériában. Először, de azóta már sokszor.

A klub vezetői figyelemmel kísérik a fővárosi színházak műsorait is. A sikeres darabokhoz nehéz jegyet kapni, ezért hetekkel előre megvesznek a klub pénzéből harminc-negyven jegyet, és a jelentkezés sorrendjében szétosztják őket. Opera, Nemzeti, Vidám Színpad, Operett...

Vetítettképes előadások, felvilágosítások jogi, SZTK- és más ügyekben... Nem is kell tovább sorolni, kiderül az eddigiekből: így kellene foglalkozni minden vállalatnál, üzemben a nyugdíjasokkal. Nem csak évente egyszer meghívni őket uzsonnára.

Vannak-e problémák?

Miért ne lennének? Megtudta például a klub vezetősége, hogy az egyik nyugdíjas — hivatalsegéd volt — Csillaghegyen nagyon rossz körülmények között él. Kimentek, megnézték. A valóság rosszabb volt, mint a hírek. Azonnal utánajártak a lehetőségeknek, és vidékre került, egy szociális otthonba. Csakhogy ott megbetegedett, és nem tudták ápolni. Újabb intézkedés, kocsi a minisztériumtól: Pestre hozatták, kórházba... Figyelik, ki jön és ki nem a szerdai délelőttökre. Ha valaki többször hiányzik, meglátogatják, hátha beteg, hátha hozzátartozója beteg, hátha szüksége van segítségre vagy akár csak érdeklődő, baráti szóra. És akad — bár egyre kevesebb — a nyugdíjasok között, aki nehezen él, mert kevés a nyugdíja, és már nem tud dolgozni. Küldenek neki pénzt, csomagot.

Nemrégen szólt a klub vezetőjének egy közeli vállalat személyzetise: 15—20 forintos órabérrel keresnek nyugdíjasokat adminisztratív munkára. Nagy nehezen hármat sikerült toborozni. A klub tagjai közül a megengedett 840 órát legtöbben a minisztériumban dolgozzák le.

De hát kell-e dolgozni? És pihenés-e, igazi nyugdíjas állapot-e, ha valaki fele annyit dolgozik, mint azelőtt, de mégiscsak dolgozik?

G. L. felel a kérdésre, aki három évvel ezelőtt ment nyugdíjba.

— Kell. Először is azért, mert a nyugdíj, amely a legjobb esetben a régi fizetés 80—90 százalékát éri el, nem elég. Nem csak azért nem, mert az a két százalék, amivel évente a nyugdíjakat emelik, kevesebb annál, amivel a fizetéseket emelik, illetve emelték volna. Az árak két százaléknál többel emelkednek. Az igazság az, hogy ha valaki megelégszik a nyugdíjával, ha lassan is, de egyre alacsonyabb életszínvonalon él. Márpedig az idős embernek több oknál fogva sem jó, ha csökken az életszínvonala.

— És itt kitérek a másik tényezőre, amiért a munkavállalás mellett vagyok. Igaz, hogy az idős embernek csökkennek az igényei. De növekszenek is. Mert talán kevesebb ruhára van szüksége, kevesebb szórakozásra vágyik (illetve én úgy mondhatnám, másfajta szórakozásra: kielégíti a tévé, a zene, a könyvek). De nagyobb az igénye a kényelemre. Sok mindent nem tud már egyedül megcsinálni, amit azelőtt tudott. Például én sem tudok már négy emeletet lemenni és aztán fel is jönni, hogy felhozzam a pincéből a szenet. Ezért villannyal fűtünk, ami drágább. Az idős ember könnyebb, tehát drágább ételekre vágyik. Szívesen megiszik otthon egy kis bort, konyakot. (Ezt, igaz, a fiatal is.) A legtöbb nyugdíjasnak rendszeresen kell az orvosi ellenőrzés, olykor ápolónő is, és hát tudjuk, ez sincs teljesen ingyen. Több időt tölt otthon, tehát igyekszik a lakását széppé tenni; sokan, éppen nyugdíjasan hozatják rendbe a bútoraikat. Nemcsak azért, mert több időt töltve otthon, észreveszik azokat a hibákat, amikre azelőtt nem volt szemük, hanem azért is, mert van idejük, türelmük hozzá. Egy ismerős házaspár — nyugdíjasok mind a ketten — fogta magát, megvettek egy könyvet, hogyan kell tapétázni, alaposan áttanulmányozták, aztán nekiláttak egye-

dül, és kitapétázták a háromszobás lakásukat. Igaz, eltartott két hétig. De hozzá kell tennem, ők is dolgoznak: azt a bizonyos 840 órát. Mert a tapétázás még így is több mint ötezer forintjukba került.

— De ez még mindig nem minden. A munka azért kell, mert nem lehet élni munka nélkül. Ismerek nyugdíjasokat, akik amíg dolgoztak, szinte naponta sóhajtoztak: Csak egyszer szabaduljak az íróasztaltól, soha többé nem dolgozom! Aztán amikor nyugdíjba mentek, az egyik, nevezzük Pálnak, délig hevert az ágyban, aztán sétált, aztán sakkozott egy barátjával. A másik, nevezzük Péternek, detektívregényeket olvasott és bridzsezett. Hát ahogy múltak a hónapok, mind a kettő alaposan megunta a sakkot, a könyveket, a pihenést. Az egyiket kínozni kezdte a gondolat: miért is él? A másik feleslegesnek érezte magát. Szóval most mind a ketten dolgoznak, és mind a ketten frissebbek, kiegyensúlyozottabbak.

— Furcsa, de az ember többet olvas, többet jár múzeumba, színházba, ha kevesebb az ideje. Ha tudom, hogy a jövő héten dolgozom, s ezen a héten szabad vagyok, eszerint osztom be az időmet. Így sokkal jobban örülök mindennek: a munkának is, a pihenésnek is. Az a megérdemelt pihenés harminc-negyven évi munka után is csak akkor jó, akkor pihenés, ha azért egy kis munkával váltakozik. Aki viszonylag jó egészségben, szellemileg frissen megy nyugdíjba, az boldogtalan, ha nem dolgozhat. Egyszerre megöregszik, talán meg is betegszik . . .

— Én egy percig sem gondoltam arra, hogy teljesen abbahagyom a munkát. Nem tagadom, jólesett, hogy tízfelé is hívtak. De maradtam a minisztériumban, és továbbra is a kiállítások, vásárok rendezésével foglalkozom, húsz éven át

csak ezt csináltam. Évi 800—1000 órát dolgozom, a feleségem szintén ennyit. Ez így ideális. Hasonlíthatatlanul jobb idegállapotban vagyunk mind a ketten, mint mondjuk öt éve, amikor még aktív dolgozók voltunk. Többet keresünk ma, mint akkor, és felé annyi munkával. Egyikünk sem bírna folyton, hétről hétre csak pihenni. De úgy pihenni, hogy van mit kipihenni: az egész más! Az jó! És az is jó, hogy van munka.

— Erről is érdemes őszintén beszélni. Az embernek jólesik, ha visszahívják, arra kérik, segítsen, adjon tanácsot. És jólesik, hogy még mindig megbirkózik a feladattal! És milyen jólesik a dicséret! Ezt, sajnos, kevesen tudják. Pedig nemcsak a nyugdíjasnak esik jól. Három jó szóval meg lehet sokszorozni az emberek teljesítményét.

— Akkor felteszem a kérdést: mit csinálnak a szabad idejükben?

— Jó kérdés. És még jobb, ha erre egy nyugdíjas azt felelheti: az *is* van... Szóval a szabad időnk... Mi is lelkes túrázók lettünk, pedig soha azelőtt nem jártunk kirándulni. Annyira megszerettem, hogy nemcsak egyszer egy héten, hanem sokszor hét közben is kimegyek egy-két öreg haverral a hegyekbe. Persze ott vagyunk minden belföldi országjáráson, minden külföldi túrán is. Különben, a felnőtt, dolgozó lányunk velünk él, és lehet, hogy tévedek, de úgy érzem, neki is jobban esik, hogy nem nyugdíjasok, hanem nyugdíjas dolgozók a szülei.

Magas, vékony férfi a volt főosztályvezető, a nyugdíjasklub „legifjabb" tagja. Sugárzik róla a derű, megelégedettség, a belső harmónia.

— Hat hónap alatt... ennyi volt a felmondási idő a nyugdíjba menetelem előtt, lassan leállt a motor. És ugyanakkor beindult az új: a

kocsimé, amit akkor vettem, és az új munkámé, amit elvállaltam. Tanácsadóként dolgozom a minisztérium egyik osztályán havi 70 órát. Ennyi munka éppen jó arra, hogy annak is örüljek, ha elkezdem, és annak is, ha abbahagyom. A felcségem velem egy időben ment nyugdíjba. Az elmúlt nyár volt az első nyugdíjas nyarunk. Ezen a nyáron több táját ismertük meg az országnak, mint azelőtt évek alatt. Bejártuk a hegyeket, a Balatont, Pécs, Sopron könyékét. Az itthoni barangolásokat a bolgár tengerparton pihentük ki. Háromhónapos vakációnk volt! Hát... remek dolog így nyugdíjba menni! A lányaink felnőttek, élvezhetjük az unokákat is.

A kérdést, amit utoljára tartogattam — okozott-e a nyugdíjas állapot valamilyen törést benne —, fel sem teszem. Azzal, amit elmondott, felelt erre is.

A klubvezető, H. I. munkaügyi, munkavédelmi, korkedvezményes nyugdíjügyekkel foglalkozott a minisztériumban. Ő maga is korkedvezménnyel ment nyugdíjba cukorbaja és magas vérnyomása miatt. De megkérték, dolgozzék tovább, amennyit tud. Havonta 80—100 órát dolgozik 2000 forintért, így a nyugdíjjal együtt körülbelül annyi a jövedelme, mintha maradt volna. Ketten vannak, ő és a felesége. Az asszony is nyugdíjas, de sokat betegeskedik.

H. I.-nek is felesleges feltenni a kérdést: jól érzi-e magát, nyugdíjasan?

Ő ugyanis a nap minden órájában tevékenykedik. Legtöbbet azt, amit szeret, és amire eddig nem jutott idő.

Például horgászik a ráckevei Duna-ágban. Mint ő maga is jellemzi magát: robbanékony, szeret mindent sebbel-lobbal elintézni, ezért is magas a vérnyomása (vagy a magas vérnyomás

miatt ilyen a természete?). Ennek ellensúlyozására valóban ideális időtöltés a horgászás. Szabad természet, csönd, víz, nyugalom. Szeret továbbá barkácsolni. Ha rossz a villany, a vízcsap, megjavítja, ha össze kell csapni egy polcot a konyhába, veszi a fűrészt, megcsinálja. És még egy régi, dédelgetett vágya volt: fényképezni. Maga hívja elő, másolja, nagyítja a képeket. Képekben is őrzi a nyugdíjasklub életét. Különböző cserékkel testükre szabott, modern lakáshoz jutottak az egyik lakótelepen.

— Ha órákban mérem, azt hiszem, ugyanannyi időt töltök munkával, mint amikor még dolgozó voltam. De kötetlenebbül. Az időmet, tennivalóimat én osztom be. És mindent, amit csinálok, szívesen csinálom. Amíg dolgoztam, sokszor eszembe jutott, milyen jó volna egyszer hétköznap kilenc-tizig heverni az ágyban! Hát most, ha éppen akarnám, lustálkodhatnék . . .

— És meg is teszi?

— Én? Soha! Erre nincs időm.

A HÉTKÖZNAPOK HARMÓNIÁJA

Túl a hetvenen? Lehet. De az is lehet, hogy az ötvenen túl s a hatvanon innen.

Vica korát csak arcán a barázdák árulják el — esze, gondolkozása, munkabírása, mozgása, életfelfogása erős, magabiztos. Fiatal. Nem úgy, ahogy éveik szerint mérik a fiatalokat, hanem annál többet érően, hosszabb érvényűen, a szó átvitt és nemes értelmében. Lépést tart a korral, fogékony mindenre, minden érdekli.

Amikor 67 éves korában — tehát 12 évvel a nők nyugdíjkorhatára után — bejelentette a főnökének, hogy nyugdíjba szeretne menni, az döbbenten nézett rá.

— Hogyhogy? Egyáltalán, mi van, mi történt? Valaki megbántotta?

Mert arra, hogy Vica elérte, sőt túlhaladta a nyugdíjkorhatárt, soha nem gondolt senki. Valahogy abban éltek körülötte a munkatársak, hogy sok minden történhet, új emberek jöhetnek, régiek mehetnek, de egyvalami nem változhat: Vica marad. Pedig nem volt „magas" beosztása: lektor egy könyvkiadónál.

Az ok, amiért nyugdíjaztatását kérte: a férje — több mint negyven esztendeje társa jóban, rosszban — súlyos beteg, nem akarja se kórházba vitetni, se másra bízni, ő maga akarja ápolni.

Kellemes, világos, színes huzatokkal óvott kényelmes karosszékekkel berendezett egyszobás lakásában, a frissen főzött kávé mellett beszélgetek Vicával. Kis vaskályha áraszt jóleső mele-

get — a délelőttönként nagyon gyenge központi fűtés pótlására. A falakon fényképek: férjéé, aki fél évvel azután, hogy a felesége nyugdíjba ment, meghalt, fiáé, menyéé, unokáié. A lakásba még a férjével együtt költöztek: egy nagyobbat cseréltek erre a kisebbre, Vica most is hálás érte, hogy erre még a férje életében gondoltak.

Hogyan lett Vica a betűk tudója, értő szerelmese? Véletlenül. Mert az, hogy mindig szeretett olvasni, nem elég.

Vidéken éltek, amikor a harmincas évek elején — akkor már megvolt a fiuk — a férje elvesztette az állását. Tanárember volt, nemcsak a szakterülete érdekelte, hanem minden, ami körülötte történt. Minthogy újabb állást nem remélhetett, kéthetenként megjelenő lapot szervezett. Kellett egy titkárnő — Vica. Egy gépíró — Vica. Korrektor, tördelő — Vica. És a férje cikkeinek — amelyeket neki diktált — első, szigorú kritikusa. Egyszerre tanulta és szerette meg a szakmát, amelytől 1938 után egy időre el kellett búcsúznia: a lap megszűnt.

Egy ideig pár hold földön próbálták megvalósítani a férfi régi vágyát: gazdálkodtak, szőlőt, gyümölcsöt termesztettek. Ezt a földet a felszabadulás után — természetesen ingyen — felajánlották az államnak. Vica mosolyogva emlékszik vissza rá, mennyit kellett talpalni, szaladgálni, hogy az átvétel elintéződjék.

A férfi állást vállalt. Vica pedig, megtudván, hogy Pesten éppen korrektort keresnek egy kiadóvállalathoz, jelentkezett és — onnan vidékről — korrektorkodni kezdett. Neki postán elküldték vagy valaki személyesen elhozta a munkát, s ő ugyanúgy, mindig pontosan visszaküldte.

Mígnem 1948-ban a vállalatnál észre nem vették, hogy ez a módszer kicsit nehézkes. Jöj-

jön Vica végleg Pestre, akkor véglegesítik az állásban.

Vica 47, a férje 60 éves volt — a fiuk már egyetemista —, amikor, mögöttük sok nehéz évvel, munkahely-változtatásokkal, költözködésekkel a fővárosban új életet kezdtek.

Vica férje tisztviselőként helyezkedett el, ő pedig mint korrektor. És már az első héten túllépte hatáskörét. Nemcsak a hibás betűket, ékezeteket, írásjeleket korrigálta, hanem sokszor, nem tudván ellenállni a kísértésnek, a stílushibákat is. Rossz néven vették tőle, hogy késlelteti a nyomda munkáját, de valahol egy főnök észrevette ebben a jót is. A maga feladatán kívül másra is figyelő munkaerőt, akire sok mindent rá lehet bízni. Novellák, antológiák, fordítások kéziratait is. Kiemelték: kéziratelőkészítő, majd szerkesztő lett, és az ma is. Mert a nyugdíjaztatása óta is dolgozik.

Az 1971-ben megállapított nyugdíja — havi 2100 forint — azóta 2468-ra emelkedett. Megállapodtak vele: 1000 forintért havi 59 óra munka. Ezt Vica természetesen nem tartotta be, és csakhamar kiderült: hazaviszi ugyan a munkát, de a kötelezőnél többet végez. Többször felemelték a fizetését, ami ma ezerhatszáz forint.

— Ez nekem bőven elég. Ebből tudok takarékoskodni is, kell is, mert szeretek utazni. Tavaly Bécsben voltam, jövőre talán Olaszországba megyek. Aztán az egyik unokámnak megígértem, ha elvégzi az egyetemet, kap tőlem egy lemezjátszót, a másik az érettségije után magnót. Nagyon jó érzés, hogy még tudok adni... Szeretek itthon lenni, jól érzem magamat, nem zavar az egyedüllét... És még mindig érdekelnek új dolgok. Tavaly beiratkoztam a TIT egyik művészettörténeti előadássorozatára.

Egyszerűen, póz nélkül beszél, csak tényeket

közöl. Mi a titka? Honnan ez a kiegyensúlyozottság, ez a nyugalmas derű, a félelem teljes hiánya? Hiszen ebben a korban, akármilyen életerősen áll is valaki a lábán, joggal félhet a másnaptól, a hirtelen rátörő betegségtől, a hirtelen beálló öregségtől.

Tehát mi a titka? Keresem, kerülgetem, több oldalról közeledem hozzá.

— Mi az, aminek örül, ami jobb, mint amikor naponta bejárt a munkahelyére, hogy elvégezze a munkáját, amit szeret?

— Az a jó, hogy nem kell korán felkelni. Csak ahogy ébredek. Fél nyolckor, akár nyolckor. Mikor még nem voltam nyugdíjas, naponta negyed hétkor keltem, hogy kapkodás, rohanás nélkül is pontosan érjek be, de ezt soha nem szerettem... Szóval most jólesik ráérősen totyogni egy kicsit, feltenni a reggeli kávét... Délelőttönként rendbehozom a lakást, lemegyek, vásárolok, Patyolat, suszter, apró ügyek elintézése... Sokszor mirelitet veszek, azt főzöm meg ebédre, nincsenek nagy igényeim, nem egészséges, ha ebben a korban sokat eszik az ember. Nagyon szeretem az édességet, de figyelmeznem kell magam, könnyen hízom, s azt nem szabad.

— A fiam a családjával Pest környékén lakik, havonta háromszor-négyszer kimegyek hozzájuk, s akkor ott is alszom. Ő és a menyem figyelmesek, sok szeretettel vesznek körül. Szeretnék, ha a két lakást, az enyémet és az övékét egy nagyobbra cserélnénk, s összeköltöznénk. Az unokák már nagyok, tizenöt éven felüli mindegyik. Ezt csak azért mondom, mert valóban önzetlenül, miattam akarják az összeköltözést, nem azért, hogy én segítsek nekik. Csakhogy én nem szívesen egyeznék ebbe bele. Bár nagyon jó a kapcsolat közöttünk, jobb nem is

lehetne ... Nem is jó ez a kifejezés, hogy „bár", az a helyes, hogy „mert". Mert így nagyon jól megvagyunk ... Az unokáim közül egyik-másik sokszor betoppan, velem vacsorázik, itt is alszik. De én megszoktam az önálló, független életet, nehezen tudnék már alkalmazkodni. Más az életritmusom, mint az övék. Így jobb. Sok örömöm telik az unokáimban. Ismerek nagyszülőket, akik panaszkodnak, hogy nem tudnak velük szót érteni. Szerencsére nekem mások a tapasztalataim ...

— Azt hiszem a nagyszülők és unokák közti jó viszony alapja, csakúgy, mint a szülők és a gyerekek között: a barátság. Nem szoktam nekik dirigálni, de őszintén megmondom a véleményemet, akár egyezik a gyerekével, akár nem. S úgy látom, érdekli őket, amit mondok. Soha nem kívántam, hogy pusztán a koromért tiszteljenek vagy azért, mert a nagymamájuk vagyok. Néha elmegyek az egyikkel vagy a másikkal hangversenyre, moziba, kiállításra. De többnyire rájuk bízom, ők mondják meg, hová.

— Nem dolgozom ugyan napi nyolc órát, mint azelőtt, de eleget ahhoz, hogy jól érezzem magam, s a munka kielégítsen. Most csak hetenként kétszer járok be, akkor intézem a telefonokat, tárgyalásokat, levelezést ...

— Jár-e emberek közé a munkahelyén kívül is, van-e társasága, vannak-e barátai?

— Vannak. Kevés, de jó barátok. Családokhoz nemigen járok, úgy érzem, nem kedvelik sehol az egyedülálló nőket, kivált nem az egyedülálló öreg nőket. Egészen közel lakik egy gyerekkori barátnőm, ő is odavaló, ahova én. Hozzájuk néha átmegyek. Ezzel a barátnőmmel azért jó együtt lenni, mert évtizedek óta ismerjük, fél szavakból is megértjük egymást. Elég csak utalni valamire, nem kell visszagombolyítani a fo-

nalat, hogy is volt... Azt hiszem, a hozzám hasonló öregasszonyok ezért is nemigen kötnek új ismeretségeket, s még kevésbé képesek új barátságokra.

— Kik a barátai?

— Egy szintén gyerekkori barátnő, özvegy ő is. Hetenként egyszer eljön hozzám, akkor együtt vacsorázunk, s ő itt alszik. Ha én megyek hozzá, én alszom ott... Egy másik barátnőm hetvenöt éves. Nehéz a sora. A férjét elveszítette a háborúban. Évekkel később megszeretett valakit, hozzá is ment volna, de a férfi az esküvő előtt karambolozott és meghalt. Neki most, hetvenöt évesen is dolgoznia kell, mert nagyon alacsony a nyugdíja: napi öt órán át titkárnősködik, s ami marad a napból, azt azzal tölti, hogy ezt az öt órát kipihenje. Még egy dolgozó nyugdíjas barátnőm van. Annyi idős, mint én. Szerencséje, hogy dolgozik, különben nem tudná elviselni a napot az emlékeivel. A férje meghalt, a fiát, az egyetlent, 1944-ben megölték. Hosszú ideig jó barátságban élt a menyével, de pár évvel ezelőtt az is meghalt... Ugye, mennyi szomorúság gyűlik össze egy emberéletben?... A harmadik barátnőm sorsa talán a legtragikusabb. 1919 után bebörtönözték, aztán kiszabadult, emigrált, külföldön férjhez ment. A háború alatt egyetlen kislánya meghalt tífuszban, a férje tüdőbajt kapott, s nem sokkal a háború után ő is meghalt. Azóta ez az asszony teljesen egyedül él. Elég sokat betegeskedik. De ha nem beteg, ma is dolgozik, és tud örülni az élet szépségeinek: egy jó kirándulásnak, finom virágillatnak, szép színnek, egy-egy átbeszélgetett délutánnak...

— Véletlenül adódott így vagy nem véletlenül? Majd mindegyik barátnőm nehezebben él, mint én. Gazdagnak, elégedettnek érzem ma-

gam, s néha eszembe jut: mivel is érdemeltem meg? Én magam talán így felelnék: az embernek, ha ember, kötelezettségei vannak. S én, igyekeztem tőlem telhetően megtenni. amit az élet kiszabott rám.

— Négy testvérem volt. Tavaly halt meg az utolsó. Akkor eszembe jutott: lassanként rám is sor kerül. Akkor mi lesz a munkámmal? Szóltam a főnökömnek: fáradt vagyok, szeretnék betanítani valakit, hogy ha valami baj ér, ha váratlanul történik valami, akkor se legyen a munkában fennakadás. Mindig szerettem magam körül a rendet. Kicsit meglepődtek a kérésemen, de teljesítették. Most együtt dolgozom egy fiatal nővel, s azóta nyugodtabb vagyok. Csak addig akarom folytatni a munkát, ameddig az egészségem engedi . . .

— Vigyázok magamra, rendszeres időközökben elmegyek az orvoshoz, aki ellenőrzi a vérnyomásomat, többnyire magasabb a kelleténél, és a szívműködésemet, mert az sem olyan már, mint negyven- vagy akár ötvenéves koromban. Ha valaki megkérdezné, hogyan akarom az életet befejezni, azt felelném: gyorsan. Ne kelljen másokat terhelni, már a magam sorsáról dönteni képtelenül élnem . . . De valahogy elképzelhetetlen számomra az is, hogy teljesen abbahagyom a munkámat, és még mindig élek. Nekem addig élet az élet, amíg dolgozom . . .

— Este, későn soha nem jövök haza egyedül. Attól félek. S akkor érzem a magányt. Eszembe jut a férjem, akivel olyan sokszor jöttünk haza, s aki mindig szeretett tréfálkozni. Megállt az utcán, felnézett sötét ablakainkra s azt mondta: „Ejnye, ezek már megint kimaradtak! Sötétek az ablakaik."

— Nem szeretek felnézni a sötét ablakokra.

MENEKÜLÉS A MAGÁNYTÓL

Menekülni a magánytól és az egyedülléttől. A lakásfenntartás idős embernek sokszor megoldhatatlan problémáitól: a lépcsőktől, a szénhordástól, a takarítástól, a javíttatásoktól. A félelemtől: mi történik, ha rosszul lesz, ha elájul, ha elesik és senki nincs a lakásban, és a szomszédok közül sem veszi észre senki? Menekülni az elsivárodott, eseménytelen, örömtelen élettől... Lehet? Lehet idősen, túl a hatodik, hetedik, nyolcadik évtizeden? Lehet-e még remélni, hogy a beszűkült világ még egyszer kitágul, s az elszegényedett élet új élményekkel gazdagodik?

Egyelőre keveseknek, de lehet. 1968 óta Budafokon, Zuglóban és Kelenföldön 120-an kaptak lakást a nyugdíjasházakban, s 1975-ben félezer kérvényezőből újabb 150—160 személy kapott a Fogarasi úti és kap majd a csepeli és újpalotai házakban egyszobás, központi fűtéses, erkélyes, fürdőszobás lakást. A tervek szerint a következő években újabb nyugdíjasházak épülnek majd.

Olyan egyedülálló nyugdíjas vagy házaspár remélheti, hogy kérvényét elfogadják, aki saját főbérleti, összkomfortos lakásáról lemond — a használatbavételi díjat megkapja érte a tanácstól —, s akinek nyugdíja, ha egyedül él, legalább 1600, ha ketten, 2200 forint havonta. Havi 600 forint a bérleti díj a nyugdíjasházban, ezért kapnak: egy vagy két fekvőhelyes, modern bútorokkal berendezett, fürdőszobás, főzőfülkés,

központi fűtéses, állandó melegvizes, frizsiderrel ellátott kis lakást, hetenként takarítást, negyedévenként ablaktisztítást, a szerelvények karbantartását, s használhatják a közös helyiségeket. Az ebédet házhoz szállítják 8,60-ért, aki akar, előfizet rá. Minden nyugdíjasház gondnoka szakképzett ápolónő, ha valakinek szüksége van rá, csak csenget, s ő ellátja. A körzeti orvos hetenként egyszer házhoz megy és ott rendel. Aki egyedül lakik, bármikor vendégül láthatja ott alvásra is rokonát vagy ismerősét a második fekhelyen. Ha valaki megbánja, hogy beköltözött, kimehet: nincs más tennivalója, mint megnézni a kérvényezők lakását, s ha valamelyik megfelelő, megfizeti érte a használatbavételi díjat, lakójának pedig átadja a maga lakását a nyugdíjasházban. Hét év alatt ketten mentek ki, egy nő azért, mert meghalt férje emlékétől menekült, egy másik pedig összeférhetetlennek, alkalmazkodni képtelennek bizonyult, aki mindig, mindenütt rosszul érezte magát.

A nyugdíjasházak lakói természetesen akkor jönnek és mennek és oda, ahova akarnak. Látogatókat is éppenúgy fogadhatnak, mint bármely más bérházban. Azzal a könnyítéssel, hogy akinek sok a vendége, leülhet velük a tágas társalgóban; sokan így is tesznek.

Fraknó utca 5.

Oázis a Tétényi út közelében, a nyolc-, tízemeletes új házak kőrengetegében. Modern, kertes, hangulatos fakerítéssel körülvett, csupa erkély épület, egyemeletes. Amikor átadták, még kopár volt a kert, de nyárra már bokrok, cserjék, virágok között sétálgathattak és színes kerti székeken üldögélhettek a ház lakói.

Nyugdíjasház a Fraknó utca 5-ben. Aki ezt nem tudja, azt hiszi, egy új fővárosi üdülő-szálló kapuján lép be. A tágas, faburkolatú, hosszú hallban örökzöld szobanövények — egy részüket a lakók hozták a régi lakásból —, vázák, kerámia hamutartók, tisztaságtól fénylő PVC padlózat, modern fotelok, asztalok.

Margit nővér, a gondnoknő — aki kötetlen munkaidőben, de 10—12 órát is dolgozik egy nap, akit, ha bemegy a városba, türelmetlenül várnak vissza — szívesen végigkalauzol az épületen. Az ebédlő, piros-kék székeivel, piros-kék kockás abroszokkal leterített asztalaival olyan vidám és marasztaló, hogy nem nagyon értem, miért nem itt eszik a lakók többsége. Mert legtöbben lejönnek ide, és ételhordóban felviszik a szobájukba az ebédet.

Az ötven lakásban nyolcvanan laknak, a legfiatalabb 53 éves leszázalékolt nő, a legidősebb 92 éves fürge kis öregasszony. A Lakóterv mérnökei, Spiró Éva és Ujhelyi Jenő, akik látható gondossággal és szeretettel, s nem kevesebb jó ízléssel tervezték az épületet, a lépcső mellé még egy speciális kiképzésű feljárót is terveztek a nehezen járóknak.

Sok a látogató, meséli Margit nővér. Részben azért, mert kíváncsiak, milyen is ez a ház, érdemes volt-e lemondani a főbérletről s elkótyavetyélni a bútorokat. (Az, hogy nem lehet a régi, saját bútort behozni, sokaknak fáj, bár a legtöbben megértik: nem férne be, talán nem is volna elég tiszta, és még ezer más problémát hozna magával.) De sokan egyszerűen azért jönnek, mert pompásan érzik magukat ebben az elegáns, nyugodtan mondhatjuk: luxus környezetben. És végül azért is, mert nincs mitől tartaniuk. Nem szomorú, síránkozó, szemrehányásokkal teli öregeket találnak itt, hanem valóság-

gal megfiatalodott, kivirágzott, jó kedélyű férfiakat és nőket. Akik tele vannak mesélnivalókkal, akiknek élete itt gazdagabb lett, kiteljesedett.

Amíg Margit nővér mindent megmutogatott: a tévé-szobákat — az egyik a földszinten van, a másik az emeleten, s az egyikben tilos a dohányzás —, a barkácsolót, a kézimunkaszobát, a rádiószobát, ahol inkább megbeszéléseket tartanak, hiszen mindenkinek van saját rádiója —, több lakóval is találkoztunk. Gondosan, tisztán öltözött, csinosan fésült nőkkel, frissen borotvált, ugyancsak kifogástalanul öltözött férfiakkal. Látni lehet, hogy vigyáznak rá: rendetlenül, ápolatlanul még a folyosóra se menjenek ki. Mosoly, jó szó, kézszorítás, kis panasz az éjjeli álmatlanság miatt, egy-két szó az új orvosságról — senki nem megy el Margitka mellett közönyösen. Szeretik.

Többen nyugdíjasként dolgozni járnak, sokan végeznek társadalmi munkát, egyesek a kertben dolgozgatnak, a nők kézimunkáznak, bridzs-, römi-, sakkpartik alakultak. Egy nyugalmazott miniszter, akinek az eredeti foglalkozása lakatos, minden hibás zárt megjavított. Egyébként ő a lakómegbízott, sokat beszélgettünk.

Ki egy-, ki négyszobás lakásból jött, íróasztalok mellől volt vezetők és munkapadok mellől volt névtelenek — tehát a lakók összetétele, akár egy bérházban, vegyes. De ha nagy ritkán adódik kisebb szóváltás — mert súlyos nem volt még egy sem! —, nem a társadalmi hovatartozás, hanem egyszerűen az emberek különböző jelleme, természete miatt. (Egyébként érdekes jelenség, nemcsak itt, hanem a többi nyugdíjasházban is: rendkívül hamar megszokják a lakók az új életformát, nem vágynak vissza az olykor évtizedeken át lakott régi

lakásba.) Éppen kilábaltak az influenzajárványból: aki beteg volt, ahhoz bekopogtak az egészségesek húslevessel, kalmopirinnel, forró teával, törődéssel, kérdéssel, hogy jobban van-e, nem kell-e kihívni az orvost... Aki a magány elől menekült ide, az jó helyre jött. Ha csak fél napig nem látnak valakit, rákopognak, nincs-e baj. De azt is megértik, ha egyedül kíván lenni, s nem zavarják.

Névnapokat közösen ünnepelnek, Katalin- és Erzsébet-napkor táncoltak, szilveszterkor pezsgőztek.

Nem tündérvilág

Margit nővér megmutatta a saját, kedvesen bútorozott, kétszobás lakását; a kisfiával lakik benne. Elbúcsúztam tőle, s találomra bekopogtattam néhány lakóhoz.

Bár a szobák bútorzata azonos, mégsem egyformák a lakások. (Többször is visszatérő sóhaj: nehéz volt megválni a régi, megszokott, sokszor értékes bútoroktól.) Mindegyikben más a csillár, más és más könnyű nyolonfüggönyt remegtet meg az enyhe szellő. És ki-ki elhozta a maga kis tárgyait, amelyek tükrözik egyéniségét. Itt egy kép, egy váza, másutt zöld növények, díszpárnák, faliszőnyegek, takarók a heverőkön, könyvespolcok, kis csecsebecsék a fürdőszobában.

Minek is tagadjam: kicsit úgy éreztem, a megvalósult tündérmese szobáit járom. A kép túl szép ahhoz, hogy így igaz legyen. Lestem, vártam, hogy valami panaszt is halljak, hogy megtudjam végre, mi a rossz ebben a sok jóban, hogy bele tudjam illeszteni a Fraknó utcai ház idillikusnak látszó életét a magunk sok bosszankodással teli hétköznapjaiba.

Egy különösen szép népművészeti tárgyakkal,

kazahsztáni szőnyegekkel, takarókkal díszített lakásban, Sz. J., a nyugalmazott miniszter és felesége otthonában eloszlatták aggályaimat. Nem idillien szép — tehát hihető a Fraknó utca.

Sz. J. a lakóbizottság elnöke, s minden bizonnyal a legaktívabb, a közösség gondjaival legtöbbet törődő lakó. Pedig maholnap eléri a nyolcvanat, de azt mondja, ismert ő kilencvenen felüli embert is, aki társadalmi munkát végzett és jól. Zsörtölődik, hogy a dolgok olykor nehézkesen döcögnek. Például még nincs házirend, nem tisztázottak a jogok és kötelességek, hiányos a tűzrendészeti felszerelés.

Dossziét vesz elő. Vaskos köteg. Házirendtervezetek, beadványok, feljegyzések. Sok észrevétele már csak azért is figyelemre méltó, hogy ha itt, a Fraknó utcában már nem kerülhet megvalósításra, az épülő újabb nyugdíjas házaknál hasznosíthassák.

Például a közös helyiségeket keveset használják. Feltehetően azért, mert ilyen sokra nincs is szükség. A hallt, a társalgókat is túl nagyra méretezték. A hall egyébként nem is elég világos (részben a kétféle lépcső elhelyezése miatt); már csak ezért sem igen tartózkodnak benne nappal. Tehát: kevesebb és kisebb közös helyiség, s az így megtakarított pénzből, anyagból és helyből inkább a lakásokat méretezzék egy icipicit nagyobbra. Csak egy négyzetméterrel több mindenkinek kedvére való lenne, akkor a mostani, szinte csak főzőasztalka helyett főzőfülkét lehetne kialakítani, kétfőzőlapos rezsóval. (Most csak egylapos van.)

A földszinti szobák erkélye mindössze 17 centiméter magasságban van a földtől, ha esik a hó, könnyen beesik, befújódik a szobába is. Ugyancsak a földszinti lakók problémája: nem merik éjjel se nyitva hagyni az ablakot: könnyen be-

mászhat valaki. Már eredetileg is rácsot kellett volna tervezni az ajtóra, ablakra. Sok huzavona után végre a XI. ker. tanács engedélyezte a könnyű szerkezetű védőrácsot, de még nem készültek el. Sok lakó szeretne erősebb égőt tenni a csillárba — a villanyszámlát a fogyasztás szerint mindenki maga fizeti —, de a műanyag foglalat nem bírja el. Az eternit alátét nélküli egylapos villanyrezsó használata veszélyes. Sok lakó már vett alá valamilyen szigetelő lapot, de nem vitás, hogy így kellett volna készen kapniuk.

Sz. J. világéletében szeretett dolgozni, szervezni, s ezt nyugdíjasan sem tudta, nem is akarta abbahagyni. Felvette a kapcsolatot a kerületi tanáccsal, a Hazafias Népfronttal, s el is intézte, hogy a Fraknó utca 5. kertje körül kiirtsák a gazt, megépítsék a járdát. Bosszantó, hogy a Népfront adna facsemetéket is a kertbe ingyen, de valami rejtélyes bürokratikus okból, valahol fent ezt nem engedélyezik. Gond az is, hogyan lehetne jobban őrizni a közöset. Hiszen a kerítés ajtaja nyitva, a házé szintén. Portás nincs, az lép be, aki akar. Be is lép. Kíváncsiskodók, küldöncök, szerelők, vendégek, ismerősök és ismeretlenek. Tény, hogy eltűntek már szép kerámia hamutartók.

Jöttek a Fraknó utcába más nyugdíjasházakból is látogatóba. Körülnézni, beszélgetni. Ötletszerűen, véletlenül. Sz. J. azt mondja: meg kellene szervezni a különböző nyugdíjasházak között a tapasztalatcserét, és meghívni rá a tervező mérnököket is: nyilván őket is érdekelné, mit ér a gyakorlatban, amit terveztek.

Csupa nyugdíjas él együtt, igaza van hát Sz. J.-nek, amikor azt mondja, meg kellene hívni egy szakértőt, tartson előadást a nyugdíjtörvényről. A Gerontológiai Intézetet is feltehetően érdekelné a nyugdíjasház, s kivált a lakókat az

intézet tevékenysége. De ilyen kapcsolat letesítése is csak a tanács közbeiktatásával lehetséges. Vajon miért?

A sok iromány félretéve, Sz. J. végre leül a feketekávé mellé, amellyel felesége kínál meg bennünket. Csak most mondják el, ennél a mostaninál vagy ötször nagyobb lakást hagytak ott a Benczur utcában.

— Nem bánták meg?

— Rideg, barátságtalan, túl nagy volt ket embernek. A fiúnk, az unokák már külön élnek, mit csináltunk volna ott egyedül? Egy percig sem sajnáltuk. Itt nagyon jó — feleli az asszony.

— Már a beköltözés napján — teszi hozzá a férje — itthon éreztem magam. Sokkal inkább itthon, mint a régi lakásban. Összebarátkoztunk mind, akik itt lakunk: munkás, orvos, szerelő, zeneszerző, könyvelő... Soha egy hangos szó. És ismerősökből lassan barátok leszünk.

Túl a legnehezebben

G. J.-né szobája is színes, vidám. Ő VI. kerületi lakos volt, öt évvel ezelőtt nyújtotta be, akkor még férjével, a kérvényüket. Együtt tervezgettek, reménykedtek, hogy kapnak majd helyet. Mire megjött a válasz, hogy mehetnek, a férje már nem élt. Tüdőrákban halt meg, negyvenévi házasság után hagyta egyedül a feleségét.

— Rettenetesen szomorú, hogy a férjem már nem érhette meg — mondja G.-né —, de hogy én jöhettem, s nem kellett egyedül maradnom a régi közös lakásban, az átsegített a legnehezebb időszakon.

Csinos, divatos pongyolában van, szépen van fésülve a haja, arca nyugodt, derűs most már, két évvel a férje halála után.

— Pénztáros voltam, de a férjem nyugdíjának a felét választottam, mert magasabb, mint az enyém lenne: 1627 forint. Nem, én nem sajnáltam a régi bútorokat. Mikor a férjem meghalt, hirtelen megértettem: minek őrizgetni, gyűjtögetni, a sírba nem lehet semmit magunkkal vinni. Elhoztam a tévémet és néhány apróságot, amit itt lát. A napjaim gyorsan telnek. Sokat megyek az asszonylányomhoz; öthónapos a kisebbik unokám. De aranyos kis társaság van itt is, és az a jó, hogy mégis mindenki úgy él, ahogy akar. Nekem nagyon megnyugtató, hogy ha itt ülök is a szobámban, hallgatom a rádiót vagy olvasgatok egyedül, tudom: mégsem vagyok egyedül. Csak kilépek a folyosóra, leülök a társalgóban, máris megáll mellettem valaki, leül mellém, megkérdezi, hogy aludtam. Ez nagyon jó . . .

Más ember lettem

Ugyanazon az emeleten lakik S.-né. Látogatásom napján lett készen a könyvespolca; a szomszédja, B. nagy barkácsoló, ő szerelte fel. A hangulatos kis komód, a varrógép, a virágok a sajátjai. Nagy örömmel fedezte fel a Corvinban azt a sárga mintás anyagot, amellyel a heverőket kárpitozták; gyorsan megvette falvédőnek.

Barna steppelt pongyola, a haján könnyű háló. Arca telt: három kilót hízott, amióta itt van, és többet nevet egy hét alatt, mint azelőtt egy évben.

— Egyetlen lányom van és felnőtt unokáim. A lányom, a vőm dolgozik, az unokák is, kevés idejük maradt nekem, főleg azért, mert a régi lakásom egy órányira volt tőlük. Most viszont pár percnyire vagyunk egymástól, ez külön

nagy öröm. Az is probléma volt, hogy a régi lakás az ötödik emeleten volt, bizony kétszer is meggondoltam, lemenjek-e, elmenjek-e valahova. Barátnők, rokonok lassan elhaltak mellőlem, néha szinte búskomor voltam az egyedülléttől, csak a telefon csengett olykor, ha a lányom, az unokáim hívtak. Már fodrászhoz sem volt kedvem lemenni: minek, kinek? ... Kicsit fájt, hogy a régi bútorokat el kellett kótyavetyélnem, de ha arra gondolok, milyen életet hagytam ott, és mit találtam itt, egy percig sem búsulok! A lányom is mondja, ha meglátogat: más ember lettem, kicserélődtem! Én, aki évek óta magányosan éltem, itt egyszerre társaságba kerültem. Csupa remek, kedves ember. Szilveszterkor kettőkor feküdtünk le, három helyen is pendliztem, ide is, oda is behívtak, aztán együtt mentünk tovább. A hétvégeket a lányoméknál töltöm, ha csak itt nincs valami fontos összejövetel ... Baj? Elromlik ez vagy az ... Minden lakásban elromlik. Itt hamarabb jön a szerelő.

Hatvan négyzetméteres Múzeum körúti lakást adtak át B. J.-ék, hogy idejöhessenek. Mindketten hetvenévesek, a szobájuk tele van őszi levelekből összeállított kollázsokkal, amelyeket a férfi, s párnákkal, terítőkkel, amelyeket az asszony készített. Ő van itthon, a férje a városba ment, az egyik barkácsboltba. (Ő szerelte fel S.-né könyvespolcát.) Kedves mosolyú, fáradtnak ható asszony. De kiderül: nem fáradt, csak beteg, három szívműtéte volt. Itt is a férje takarít, megy le mindig a kettejük ebédjéért.

— Harminchét évig éltünk abban a lakásban, mégis könnyű szívvel jöttünk el. A régi lakók, akiket ismertünk, szerettünk, elköltöztek vagy meghaltak. És olyan nyomasztó, egyre nyomasztóbb gond volt a lakás rendbentartása, a fűtés, takarítás, hogy már csak erre a gondra em-

lékszem. Gyerekünk nincs, ki segíthetett volna? Itt olyan jó melegben ébredni, kinyitni a melegvizes csapot. Én sokat kézimunkázom, s férjem viszi a ruhát a Patyolatba, vásárol gyümölcsöt, ha ő nem volna, én már régen nem élnék... Csak a csillárt sajnáltam, nyolcvan kilós, gyönyörű darab volt, a férjem csinálta azt is... Szeretjük itt az embereket, ők is szeretnek bennünket.

A földszinten cseng a telefon. Valaki felveszi:

— Igen, máris szólok a 24-es szobába! Tessék várni...

Fogarasi út 167.

A villasor végén, közel az új zuglói lakótelephez, egy ABC szomszédságában, autóbusszal negyedórányira a Keleti pályaudvartól, a Fogarasi út 167. alatt építették fel Budapest negyedik nyugdíjasházát. Egyemeletes épület (Spiró Éva és Ujhelyi Jenő tervezése ez is), a hozzá tartozó kertben már helyükre kerültek az ezüstfenyők, s a föld felásva, megkapálva várja tavaszra a fűmagot, palántákat. Sokan már most is kis sétákat tesznek benne, egyelőre csak a járdalapokon lépegetve, s gondolatban kiszemelik azt a sarkot, ahová majd a szép nyári délutánokon letelepszenek. A lakók kérésére egyébként pingpongasztalt is fel fognak állítani.

A belépőt már az első pillanatban színes, napsugaras kép fogadja. Napsugaras még akkor is, ha történetesen borús az idő. A faburkolatú hallban narancssárga, puha karosszékek félkörei állnak a színes szőnyegeken, a falakon képek, kerámiák, s a földre állítva óriási szobanövények. Akár hatalmas szőlőfürtök, lógnak le a mennyezetről a csillárok opál gömbjei. A hall-

ból kényelmes lépcső vezet az emeletre itt is. A széles belső erkélyként kiképzett folyosón — amelyről lelátni a hallba — szintén alacsony asztalok, puha karosszékek, beszélgetésre csábító zugok. Könyvtárszoba, ahonnan ki lehet vinni az olvasnivalót, de le is lehet vele ülni, tévé-szoba az emeleten és a földszinten, barkácsszoba, kézimunkaszoba itt is. Faragott székek, népi szőttesek, csuprok díszítik a kis ebédlőt. Mellette a tálaló-melegítő, ide szállítják naponta a Gyermekélelmezési Vállalattól az ebédet.

— Ez a mi Intercontinentalunk — mutat körül büszkén az egyik lakó.

Később, amikor belátogatok a szobákba, örömmel látom: hasznosították a Fraknó utcai nyugdíjasházban szerzett tapasztalatokat: a szobák itt észrevehetően nagyobbak, s nem egy-, hanem kétfőzőlapos rezsó áll a biztonságos eternit lapon. A házban 54 lakás van. 58 éves a legfiatalabb, 94 a legidősebb lakó. Egyedülálló férfiak vagy nők és házaspárok. Akár a Fraknó utcába vagy bármelyik nyugdíjas házba, ide is bármikor hívhatnak hálóvendéget: a szobákban két fekhely van. A belépőt itt is azonnal kellemesen meglepi a lakók ápolt külseje, a derűs arcok.

Ahogy a sárga karosszékekben tarka ruhában vagy pongyolában üldögélő s beszélgető, horgoló vagy hímző fehér, fekete, szőke, barna hajú asszonyokat nézem, mintha egy színes film kockáit látnám. Mondjuk, egy nyugdíjas társasutazás képei. Csöndes szombat délután. A férfiak ultiznak, három sakkparti alakult, sokan kibicelnek, négyen a könyvtárban a folyóiratokat böngészik.

Új szőnyeg a szobába

A gondnoknőtől megtudom, hogy itt lakik egy régi ismerősöm, V. A. Utoljára három évvel ezelőtt találkoztam vele, panaszkodott, hogy sokat betegeskedik, s ilyenkor tele van félelemmel, nincs aki egy pohár vizet adjon, nincs akit orvosért küldjön. Sok a két emelet lift nélkül...

Szobájában látom viszont: elhozta kedves dísztárgyait, szobanövényeit, könyveit. Legközelebbi beruházása: egy szőnyeg, majd egy kis tévé; szívesebben nézné egyedül, papucsban, pongyolában, akár ágyban fekve is.

V. A. 72 éves. Ha az egészségével nem volnának bajok, úgy érezné, itt nyugalmas révbe ért, kellemes élete lesz. Ami nagyon hiányzik: a színház, az opera. Kulturális területen dolgozott, s nemcsak a munkája — a magánélete is elképzelhetetlen volt kultúra nélkül. A színház, az opera, az érdekes, művészi filmek pótolták ennek az asszonynak az életében mindazt, amit elmulaszott. Házassága rövid ideig tartott, gyermeke nem volt. Mindig magányos volt, és az ma is. De belátta: amíg meg nem javul fizikailag, le kell mondania a házon kívüli élményekről. Az ő ötlete volt, s már meg is kezdte ez ügyben a tárgyalásokat: hozzon ki a MOKÉP három-négy hetenként egy jó filmet, s vetítse le a lakóknak. Szabályos belépődíj ellenében; senki sem sajnálná.

Két-három, itt a házban szerzett barátnője, köztük egy nála is betegebb, akivel ő törődik, gyorsítja a napok pergését. Jó úgy hazajönni az orvostól, kis vásárlásokból, hogy valaki várja: mesélje el, mi újság, milyen injekciót kapott, vett-e valamit.

Élni megbékélve

V. A. is elmondja, amit mások: amíg nem lakott itt, még gyakrabban volt beteg, szinte naponta elfogta egy-egy kisebb-nagyobb rosszullét. Ennek oka nyilvánvaló: az egyedül élő idős emberben a félelem, hogy nincs senki a közelben, aki segíthet, aki orvost hívhat, sokszor erősebb rosszullétet okozhat, mint akár a gyenge szíve. Itt pedig elég egy könnyű kopogás az ajtón:

— Jól vagy? Nincs szükséged valamire? — s máris valami biztonságos, nyugodt hangulat áramkörébe kerülnek. Hogy itt nem lehet baj. A gondnoknő, a kedves Ilona nővér is itt van a közelben.

Hogyan él V. A.? A reggeli kávét maga főzi meg. A délelőttje sokszor munkával telik el: cikkeket fordít egy szakkönyvtárnak. A nyugdíja és a keresete bőségesen elég a megélhetésre, még arra is, hogy „beruházzon".

— Van-e valami az életedben, ami jobb, ami plusz ahhoz képest, mint amikor aktív dolgozó voltál?

— Őszintén felelek: nincs. Pontosabban: ami van, a szép lakás, a gyönyörű környezet, a kellemes lakótársak, akik szokásaikban nem zavarják egymást, ezt a pluszt elnyomja a másik plusz, ami nálam, úgy látszik, a korral együtt jött: a betegség. Most injekciókúrán vagyok a szívem miatt. Néha megtörténik, hogy hirtelen leesik a pulzusom, fekete gömböket látok, s mozdulni sem merek. Mikor először éreztem, azt hittem, itt a vég. Aztán ugyanez a gondolat meg is nyugtatott: hátha csakugyan a vég? Ilyen könnyű lenne? Az én koromban s az én szívemmel és egyéb bajaimmal el kell odáig jutni, hogy az ember békéljen meg a halállal. Érezze ajándéknak s úgy örüljön minden napnak óra-

nak, amit megél... Én, most már így élek, megbékélve. Sok soha be nem gyógyuló sérelmet hordok magamban, sok csalódást, amiken már nem tudom túltenni magam. Ezért nem is igénylem sok ember társaságát. Elég az az egykettő, akik igazán közel állnak hozzám...

F. K.-né 83 éves. Ő már nem jár el, ez a kis világ az ő világa. De ez a szűk világ is tág ahhoz képest, amit otthagyott: egy lift nélküli bérház egyszobás lakását. Rossz a szeme, mind a kettőt operálták, alig tud olvasni. A hallása is egyre romlik, most várja azt a hallókészüléket, amit az Egészségügyi Minisztérium közbenjárására Dániából küldenek neki.

— Én nekem nagyon jó itt, kedvesem. Csak Ilona nővért sajnálom, meg a takarítónőket, akik mind erejükön felül dolgoznak... Nagyon szeretném, ha meg lehetne szervezni, hogy egy nyugdíjas orvos naponta itt töltsön néhány órát, persze nem ingyen, összeadnánk rá a pénzt. De az valahogy még megnyugtatóbb lenne. Mert most csak a körzeti orvosnak lehet telefonálni. És ha nem találjuk?

Ebéd a Gellértben

Az emeleten, kényelmes karosszék marasztaló öblében olvasgat egy képes lapot K. B. Magas, ősz hajú, elegáns férfi. Hetvenhat éves, de hetvennek sem látszik. 1970-ben ment nyugdíjba, egy könyvkiadó vállalat propagandaosztályát vezette. Amikor megoperálták az egyik szemét, annyira megromlott a látása, hogy érezte, nem tudja már úgy ellátni a munkáját, mint addig. Nem szívesen engedték el. Húsz évvel ezelőtt meghalt a felesége, azóta egyedül van. Két évig várt a Fogarasi úti lakásra.

— Miért jött ide?

— Hát még ha az otthonomat látta volna! Nagyon szép, kényelmes, 56 négyzetméteres, Duna-parti lakásom volt Pesten. Csakhogy például egy teljes éve már magam takarítottam, nem találtam senkit, aki segített volna. És félni kezdtem az egyedülléttől is. Itt csak megnyomom a piros gombot: jön a nővér. No, azért amiért itt élek, nem változtattam semmit az életmódomon. Megmaradt a baráti köröm — most már ők is nyugdíjasok —, hetenként kétszer-háromszor velük ebédelek a Gellért sörözőben vagy az Erzsébetben, néha a Palace-ban. Utána beülünk egy kávéra az Angelikába vagy a Hauerhoz, ahova éppen kedvünk tartja. Ha rossz az idő, nem megyek be a városba, itt eszem a közeli önkiszolgálóban. Szép tavaszi, őszi napokon felmegyünk az öregfiúkkal a Szabadsághegyre... Itt is kezdünk már összerázódni, kialakultak a sakk-, ulti-, duma- és pletykapartik... Színházba járok, nyugdíjas bérlettel moziba. Amihez kedvem van, megveszem, nem takarékoskodom, nincs mire, nincs kinek, hiszen olyan nagyon sok már úgy sincs hátra. Nekem nem volt gyerekem, de a fivérem gyerekei, unokái egy kicsit az enyémek is. Kocsival gyakran értem jönnek, és elvisznek magukhoz, és olykor-olykor, ha a szemem nem fáj, dolgozgatom a régi cégemnek.

— Szívesen dolgozik?

— Ha nem dolgoznék semmit, sokkal roszszabb lenne. Eleinte kínzóan hiányzott, hogy nincs hová besietni. Ez az átmenet mindenkinek nehéz, de nem mindenki vallja be. Én azt ajánlanám minden új nyugdíjasnak: amennyire lehet, folytassa a régi életét. Ezt teszem én is. A munka helyett sokat rádiózok, tévét nézek... Meg vagyok elégedve az életemmel.

— Mi a tapasztalata? Hogyan élnek itt a többiek?

— Akadnak, akik azt mondják: jobb volt a régi lakásban. Tévednek vagy saját magukat csapják be. Mert nem a régi lakás hiányzik nekik, hanem az, hogy oda a gyerekek, unokák, ha kényszerből is, gyakrabban mentek látogatóba, segítettek takarítani, ezt-azt beszerezni, orvosságot kiváltani. Itt viszont az idős szülő, nagyszülő remekül el van látva, nincs többé szüksége a családtagok segítségére. Következésképpen a látogatások lecsökkentek. Ez az idős embernek, aki azt szeretné, ha mindig lenne körülötte valaki, rosszul esik. Mert nem veszi észre, milyen más volt az a látogatás, amikor sokszor csak a muszáj vitte hozzá a gyereket, unokát. Ide pedig csak az az egy: látni a mamát, nagymamát... Hallottam a múltkor egy rosszízű megjegyzést: „A mamáját persze bedugta ide..." Hát ez a „bedugta", azt hiszem nem alkalmas kifejezés arra, ami itt van. Nem hiszem, hogy bárkinek szemére kellene vetni, ha az anyját vagy apját idehozza ahelyett, hogy egyedül hagyja élni. És beszéljünk nyíltan: ha a nagyapának, nagyanyának önálló főbérleti lakása van, sokszor bejelentik hozzá az egyik unokát, hogy halála esetén ő kaphassa meg a lakást. Ha tehát rábeszélik, hogy adja fel a lakását, s költözzék ide, lemondanak erről az örökségről... De hát én persze mindezt kívülről látom, aki benne él, talán nem így látja.

— Milyen vágyai, tervei vannak?

— Szerettem utazni. A rossz szemem miatt egyedül már nem merek. A barátaimmal néha 3—4 napos kirándulásokat teszünk hazai tájakra. Közeli IBUSZ-utakra, Prágába, Berlinbe, Krakkóba elmegyek még, ha velem jön valamelyik barátom. Egyedül, mondom, nem merek...

Nyaralni beutalóval? Egyszer kipróbáltam. Két másik öreg férfival tettek egy szobába, az egyik horkolt, a másikból dőlt a pálinkaszag. Biztos nekik is volt kifogásuk ellenem. Én mindenesetre nem sokáig zavartam őket: két nap után kereket oldottam. Én kipróbáltam: remekül lehet Pesten is nyaralni. Hétköznap a csillaghegyi strandon még fürdeni is lehet. A langyos estéken pedig kiülni egy teraszra, egy pohár sörre, és nézni a szemközti hegyeket... Vannak, akik sok száz kilométert tesznek meg ezért.

Faház Gödön

Zömök, zöld garbós férfi a következő beszélgető partner: M. A. Három évvel ezelőtt, pontosan hatvanéves korában jelentette be, hogy nyugdíjba megy. Marasztalták, örültek volna, ha még dolgozik egy-két évet, de nemet mondott. Ő és a felesége már tíz évvel azelőtt elhatározták, ha elérik a nyugdíjas kort, mennek. M. A. nyomdász, 14 éves korában kezdte el tanulni a szakmát, hát 46 évi munka után jogosnak érezte a pihenést. A felesége műtősnő volt, az is nehéz szakma, s hosszú évtizedeket töltött el benne. Gyerekük nem lehetett, egymásért, egymásnak éltek s élnek ma is.

— Honnan és miért jöttek a nyugdíjasházba?

— Gyönyörű kétszobás házunk volt Pest környékén, 400 négyszögöles kerttel. Mi magunk építettük a házat, éveken át, minden szabad percünkben. Magunk vetettük el a füvet, telepítettük a szőlőt, ültettük el a gyümölcsfákat, a virágokat. De mind a kettőnknek olyan a természetünk, hogy ragaszkodunk hozzá: amit csinálunk, az hibátlan, tökéletes legyen. Ha nem az, inkább ne csináljuk. Ebből következik, hogy rengeteg

volt a munkánk. A házat rendben tartani, ásni, kapálni, metszeni, permetezni, locsolni... Egyre fáradtabbak lettünk. S egyszerre észre vettük: nem a ház meg a kert szolgál bennünket, hanem mi őket. Volt bennünk annyi józanság, hogy felmérjük: egyre nehezebben fog menni. Pedig úgy terveztük, ha majd nyugdíjasok leszünk, utazgatunk, strandra, színházba, moziba járunk. Hiszen amíg a napi munka és a kert minden percünket lefoglalta, nem jutottunk el sehova, még nyaralni sem. Elhatároztuk, és minden keserűség nélkül határoztuk el, hogy a házat elcseréljük tanácsi lakásra. Akkor már ismertük a nyugdíjasházakat, és nagy kedvünk volt ide jönni, ahhoz viszont tanácsi lakást kell leadni. Ó, az emberek ragaszkodása ahhoz, ami az övék! Hát még ahhoz, amit annyi éven át oly sok munkával szereztek meg. De nekünk valahogy nem esett nehezünkre. Addig a percig, amíg örömet okozott, szép volt, jó volt. Mihelyt nyűgnek, gondnak éreztük, szabadulni kellett tőle. Mielőtt megöl. Ahogy mondom. Egy ismerősöm édesapja a szó szoros értelmében belehalt abba, hogy saját háza volt Érdligeten. Agyondolgozta magát. Szóval mi a mienket elcseréltük egy tanácsira, persze kaptunk pénzt is. A pénzen pedig telket vettünk a Duna mellett. Kicsit, egyharmada sincs a réginek. Rá egy típusfaházat. Bebútoroztuk azzal, amit ide úgysem tudtunk elhozni, és most oda járunk víkendezni, nyaralni. Mondhatom, kellemesebb nyugdíjas életet el sem tudok képzelni.

Ami hiányzik...:

Néhány percre leül mellénk T. I.-né. Fekete nadrág, sötétkék, virágos tunika, csinos frizura. Kicsit liheg, mondja is, miért: harminc éve asztmás. Éppen ezért első emeleti szobát kért, ott nyugodtan éjjel-nappal nyitva tarthatja az ablakot, nem kell félni, hogy valaki bemászik. (Ebből a megjegyzésből nyilvánvaló: a Fraknó utcaiaknak ezt a panaszát nem vették figyelembe. Kár!) József Attila-lakótelepi lakását cserélte fel erre, s nagyon örül, hogy a folyosón, amelyre az ő kis lakása nyílik, négy egyedülálló nő és két magányos férfi lakik. Az egyedüllétet is könnyebb így elviselni, ha a közelben mások is élnek egyedül. T.-né magányát fokozza, hogy hiányoznak neki a gyerekek. Nem a sajátjai — az nincs, nem is volt. Hanem a Nemzeti Segély, a gyerekotthon, az óvoda gyerekei; mindig gyerekekkel, gyerekek mellett dolgozott. A másik, ami hiányzik: a mozgalmi munka. Amíg fiatalabb volt és dolgozott, ez szinte minden estéjét lefoglalta. De már jelentkezett a körzeti pártszervezetben és a Hazafias Népfrontnál: őrá számíthatnak bármiben.

A rádióban hallottam

Özvegy S. R.-né is. Kedves, kerek, piros arcú; vöröses haja hullámos, élénk színű blúzához nadrágot visel s divatos papucsot. Egy vegyészeti gyárban volt csoportvezető, a kozmetikai cikkek tartoztak hozzá. Nehéz élete volt: fizikai munkásként kezdte, a háborúban elvesztette férjét, egyedül nevelte a fiát. A gyárban tudták: rendkívüli műszak, túlóra — őt kell hívni, mindent vállal, csak hogy a gyereknek ne kell-

jen tanulás helyett dolgozni menni. De S. R.-né nem „mártír". Pergő beszédű, mindig mosolygó, árad belőle a derű.

— Egy reggel, ahogy iszom a teámat és hallgatom a híreket, felfigyelek erre a szóra: nyugdíjasház. Addig soha nem hallottam ilyesmiről. — Egy reggel, ahogy iszom a teámat és hallgatom a híreket, felfigyelek erre a szóra: nyugdíjasház. Addig soha nem hallottam ilyesmiről. Hát ahogy hallgatom, egyre jobban birizgált, napközben is többször eszembe jutott. Nálam minden feltétel megvolna, töprengtem, főbérleti lakásomat átadhatom, a nyugdíjam is jóval több annál, amennyi kell. Elkezdtem gondolkozni. Egyelőre megy minden rendesen, még erős vagyok, egészséges is. De mi lesz később? A fiamra, menyemre nemigen számíthatok, nem azért, mert rosszak hozzám, hanem mert állandó hajszában élnek. Naponta telefonálnak: minden rendben? Vigyünk valamit? De ez minden, s nekem esne legrosszabbul, ha többet kellene kérnem tőlük, amikor a saját gyerekükre is alig jut idejük.

— Egy bátyám él Jugoszláviában. Írtam neki, a tanácsát kértem. A válasz ez volt: nézd meg, milyen az a ház, mielőtt döntesz. Ha tetszik, költözz oda. Így tettem. Elmentem a Fraknó utcába, ez itt még nem volt kész, és alaposan megnéztem mindent. Ami egyébként teljesen fölösleges volt, mert amint beléptem, s megláttam azt a gyönyörű, nagy hallt — megjegyzem, a mienk még szebb —, a fotelokban üldögélő, kötögető nőket, kártyázó férfiakat, azt az egész napsugaras derűt, ami körüllengte őket, már döntöttem is, és másnap beadtam a kérvényemet.

Az arca kigömbölyödik:

— Imádok itt lenni. Sok régi barátom van, házaspárok, egyedül élő asszonyok. Amikor a

tervemet elmondtam, szánakozva csapták össze a kezüket: szociális otthonba mész? No, azután meghivtam őket ide. A kapuban vártam rájuk, azért ott, hogy én vezethessem be és láthassam arcukon a hatást. Hát megérte! Egyszerűen a földbe gyökerezett a lábuk. S mikor megmutattam nekik az én kis lakásomat, ezt a gyönyörű fürdőszobát, az előszobát, ezt a derűs, modern szobát, még mindig nem jutottak szóhoz ... Volt még egy ehhez hasonló élményem. Minthogy a kertünk még nem kész, néha leülök egy kicsit a közeli téren, ott kötögetek. (Stólákat, sálakat, sapkákat csinálok megrendelésre, elég jól keresek vele, és szívesen is csinálom.) Ott a téren ismerkedtem össze egy velem egykorú asszonnyal. A közelben lakik, a lányával, vejével és unokájával. Ő a személyzeti szobában, a család a szoba-hallban. Amikor meghallotta, hogy itt lakom, rettenetesen sajnálni kezdett: borzasztó lehet, hárman-négyen egy szobában, és, ugye, soha nem fogadhatnak látogatót? Megjegyzem, nem tudom, ki terjeszti ezeket a rémhireket. No, én erre sem mondtam semmit, csak azt, hogy majd megpróbálok engedélyt szerezni, s akkor látogasson meg. Másnap közöltem vele, hogy „megvan az engedély", ha kedve van, máris mehetünk. Amikor beléptünk a kapun, és meglátta a sárga fotelokat, csak megállt. Láttam rajta, nem tud szólni, mert remeg a szája széle. Végül csak elsírta magát. Bevittem a szobámba, kávéval, konyakkal kínáltam, lassan megnyugodott. Hogy mi rendítette meg olyan nagyon, csak később értettem meg, amikor közelről láttam, hogy él ő, hogy bánik vele a saját családja ... Te, itt, azt mondja (mert a konyaknál összetegeződtünk), igazán boldog lehetsz ... Látta, nemhogy öten szorulunk egy szobába, hanem ha akarom, vendégül láthatom benne még

a kis unokámat is. A fürdőszobában kipróbálta a melegvízcsapot, aztán zavartan, restelkedve megkérdezte, megengedném-e, hogy majd egyszer itt megfürödjön. A veje otthon mindig rászól, hogy ne pazarolja a vizet... Néhány nap múlva színházba mentünk, s taxival haza, mert panaszkodott, hogy nagyon fáj a lába. Másnap nem is jött le a térre, hát elmentem hozzá. Izületi gyulladással feküdt. Még egy pohár vizet sem készítettek az ágya mellé abban a rideg, kopár szobában. Mikor hazajött a lánya, ott előttem rászólt a mamájára, hogy miért panaszkodik nekem...

— Nekem olyan a természetem, hogy akin tudok, szívesen segítek. Mondtam, ne törődjön semmivel, amíg beteg, majd én ellátom. Ha valamire hirtelen szüksége van, tegyen az ablakába egy kispárnát, azt innen is meglátom...

— Különben úgy élek, ahogy azelőtt. Innen is elmegyek hetenként kétszer-háromszor a fiamékhoz, elmegyek az unokámért, és elviszem korcsolyázni, vagy hazamegyünk és főzök, elmosogatok, mint azelőtt. Mióta megvan a kocsijuk, együtt vásárolunk be, és hazahoznak a holmival együtt... Évente két hónapig dolgozom egy maszek szűcsnél. Rendesen megfizeti a munkámat. Van pénzem a takarékban is, hiszen amikor idejöttem, megkaptam a lakásért a használatbavételi díjat, és mindent eladtam, amire nem volt szükségem. Könnyű szívvel váltam meg mindentől, én az emlékeimet nem a tárgyakban őrzöm... Nyaranta Jugoszláviába utazom, a bátyámékkal szoktam nyaralni a tenger mellett.

ANNUS NÉNI NAPJA

Újabban hajnallájt, három-négy órakor felébred, és nem tud újra elaludni. Ha ilyenkor ágyban marad, a sötétben egyszerre rossz gondolatok kínozzák. Hetvenöt éves, ereje, egészsége fogyóban, amikor a körzeti orvos legutóbb megvizsgálta, azt mondta:

— Annus néni, pihenjen többet, magas a vérnyomása, a szíve sem ugyanaz már, mint tíz évvel ezelőtt...

Csakhogy ő sohasem tudott, nem is szeretett pihenni.

Ha mégis megpróbálja ilyenkor, s fekve marad az ágyban a dunyha alatt, újra és újra eszébe jut: mi lenne, ha hirtelen elfogná a rosszullét? A haláltól nem fél, ha tudná, hogy hirtelen jön. Csak a rosszulléttől, a fájdalmaktól. S főleg attól, hogy ha rátör a betegség, ugyan ki és mikor veszi észre.

Húsz-valahány évvel ezelőtt még vele volt a férje. Kőműves volt, s a hét hat napján szorgalmasan dolgozott. De ha zsebében érezte a pénzt, nem lehetett bírni vele. Ment egyenesen a kocsmába, s addig ki sem jött, amíg minden pénzét el nem itta. Ha elitta, hazament, s megpróbálta a szekrényt kirámolni, hogy a ruhákat eladja, s a pénzen tovább ihasson. Egyszer Annus néni odaállt a szekrény elé, s egész testében remegve azt mondta:

— Nem engedem! Ez a kettőnké. Innen nem viszel el semmit.

A férje akkor megütötte.

Annus néni bevitette elvonókúrára. Amikor kijött, egy hónapig nyugalom volt, aztán kezdődött elölről az egész. Egy nap Annus néni arra jött haza, hogy a férje minden öltönye, télikabátja, cipője eltűnt. Akkor bezárta belülről az ajtót, és nem engedte vissza a lakásba. Nem sokkal később annak rendje és módja szerint elváltak. Azóta Annus néni egyedül él a kis budai, alagsori, egyszobás lakásban.

Tehát felkel inkább hajnali háromkor, négykor, belebújik a szürke flanell pongyolába, arcot-kezet mos és tesz-vesz a lakásban. Ha éppen megszáradt már a ruha, amit kimosott, összehajtogatja, előkészíti a vasaláshoz. Ha nincs mosott ruha, beáztatja a mosnivalót. Amikor először lepték meg a szédülések, vett egy mosógépet. Vigyázva, óvatosan mos vele, a ruhát mindig átvizsgálja előbb, s a legkisebb lyukat, hasadást megvarrja, megfoltozza, nehogy a gépben tovább szakadjon. Vagy fogja magát, és tésztát gyúr, az mindig jó, ha van a háznál. Varrogatni ilyenkor nem tud, villanyfénynél szemüveggel sem lát már jól, s az álmosságtól remeg kicsit a keze.

Viszont a kamrában szívesen csinál rendet ilyenkor. Bár abban a kamrában mindig csodálatos rend van, ő mégis talál lemosni, letörölni, elrendezni valót. Talán csak azért, mert a rendezkedés jó ürügy arra, hogy ott motoszkáljon s elgyönyörködjék a teli polcokban. Mert van ott minden! Szárított zöldség, eltett zöldbab, besózott tök, piros paprika megdarálva, cseresznye-, meggy-, őszibarackbefőtt, sárgabarack és meggydzsem, uborka, zöld dinnye, zöld paradicsom, savanyú paprika. Ollóval kicifrázott papírszalagok lógnak le a polcokról; ha bepiszko-

lódnak, újakat készít. Az üvegek alatt is mindig tiszta a papír.

Ha elmotozgatott 30—40 percet, lefekszik újra, s most már könnyebben elalszik. Tavasztól már egy kis fény is dereng be az ablakon, s jólesően néz körül pici birodalmában. Az azalea piros virágai, lám, idén is kinyíltak, a vízi fuxia hosszú szárakat ereget, majd visszavágja, aztán késő tavasszal kiteszi a szabadba. A szanzavéria új levelet hajtott, tavaly túl sok vizet kapott, megártott neki, de most már jobban érzi magát. Az asztalon, egy csuporban egy ág az aranyvessző bokorról, talán a vízben ki fog nyílni.

Az ablak párkánya fölé kövér galambok, sovány verebek repülnek, aztán lassan leszállnak, és óvatosan tipegnek a fényesre csiszolt bádogon, mintha vigyáznának, hogy Annus nénit fel ne ébresszék. És közben csipegetik a morzsát s egyéb ennivalókat, amiket nap mint nap odakészített nekik. Annus néni az ágyból meghallja a kis madárláb neszezését, és elmosolyodik. Tudja, hogy hamarosan megérkezik a kóbor macska is, hetek óta jár már ide, és megtalálja a ház sarkában, egy ócska lábasban a tejet.

A másik ágy mellette — melyet akkor vásárolt, amikor arra a rövidke három évre férjhez ment — üres. Nem mindig: egyszer egy hétig egy régi barátnője aludt itt, aki Csehszlovákiából látogatta meg. Máskor egy beteg unokahúga jött hozzá, hogy ő ápolja. És kétszer-háromszor vidéki rokonok is aludtak benne. Hoznak Annus néninek hurkát, kolbászt, babot, burgonyát. De Annus néni sem engedi el őket üres kézzel, karácsonykor is küldött nekik csomagot: narancsot, datolyát.

Ha visszafekszik, és újra el tud aludni, néha csak kilenckor ébred. Ilyenkor mindig szégyenkezik egy kicsit, úgy néz körül, mintha attól

félne, meglátta valaki, hogy ennyi ideig lustálkodott. Ha nem félne, hogy a heves mozdulattól elesik vagy megszédül, már ugrana is ki az ágyból. Ki hallott ilyet, ilyen sokáig heverni az ágyban?

Pedig megtehetné. Másokhoz már régen nem jár takarítani, gyereket őrizni: nemrégen emelték a nyugdíját, most a lakbér-hozzájárulással együtt 1256 forintot kap, ez elég neki, de azért jól kell gazdálkodnia, hogy valamicskét félre is tudjon tenni belőle. Így hát maga meszeli ki a konyhát, szobát, fürdőszobát. Maga mázolja kékre, fehérre a konyhabútort, ha lekopott, s az ablakfákat zöldre. Maga pucolja ki a kályhacsöveket, ha bekormozódtak. Ugyanis Annus néni konyhájában régi tűzhely áll. Oda nem adná se a gázért, se a villanyért. Először is: olcsóbb. Másodszor: ha főz rajta, kellemes meleget is ad. Harmadszor: nem romlik el. És főképp: az ő mamája is ilyenen főzött, mikor Annus néni még gyerek volt, abban a felvidéki kis faluban, ahol született. A szobában kis vaskályha áll, azt is maga pucolja.

Heten voltak testvérek, most már csak egyedül ő él. Mindnek jobban alakult a sorsa, mint neki, de soha egyiktől nem kért, nem is kapott semmit. A bátyja lányát — aki a keresztlánya is — sajátjaként szereti, a gyerekeit meg úgy, mintha az ő unokái lennének. Hetenként egyszer elmegy hozzájuk, ott vacsorázik, ott is alszik néha. Karácsonykor egy libát vitt nekik ajándékba, a Lehel-piacon vásárolta, 40 dekás mája volt. Mert a libát természetesen elkészítve, megsütve vitte el. Ha hozzá jönnek a gyerekek, befőtt, házisütemény mindig várja őket.

Annus néni három elemit járt ki, és már hatéves korában őrizte a libákat. Tizennégy éves volt, amikor a szülei, egyazon évben, meghaltak.

Akkor kiváltotta a munkakönyvét, és elszegődött cselédnek.

Sokat emleget két kisgyereket Szentendréről, azokra vigyázott, évekig főzött, takarított. Fényképeiket ma is őrzi.

Újpesten lakott a férjével, onnan járt be Pestre, különböző helyekre. Megismert egy fiatal házaspárt, s attól kezdve csak hozzájuk járt. Budán laktak, s velük egy házban volt az az alagsori lakás, amelyre Annus néniék az újpestit elcserélték. A családot akkor ismerte meg, mikor az első fiú megszületett: ő vigyázott a pár hónapos csecsemőre. Soha nem tanult csecsemőgondozást, neki magának sem volt gyereke. De annak a pár hónapos kisfiúnak a mamája pár napi „próba" után a legnagyobb nyugalommal bízta Annus nénire a kisbabát, aki csodálatos érzékkel, mindig egyenletes nyugalommal, derűvel etette, tette tisztába, játszott vele. (A kisfiú azóta felnőtt, esküvőjére Annus néni főzte az ünnepi ebédet.) Hároméves korában a gyereket óvodába adták, de addigra született egy kislány, majd még egy kisfiú. A szülők nyugodtan dolgozhattak. Annus néni akár az elsőt, ezt a kettőt is szépen gondozta, amíg óvodás korúak nem lettek. Soha meg nem csókolta egyiket se, nehogy náthával vagy valami más betegséggel megfertőzze, nem gügyögött hozzájuk, nem ijesztgette őket se mumussal, se ószeres bácsival, se a farkassal. Ideges hangja, mozdulata sohasem volt.

— Annus néni, tudja-e, hogy magának az új rendelet szerint nyugdíj járna? Össze kellene szednie minden régi papírt, munkakönyvet, igazolást: hol, mikor, mennyit dolgozott?

Ezt a gyerekek mamája mondta egy nap, akihez most már csak takarítani járt be, de ő hitet-

lenül ingatta a fejét. Nyugdíj? Egy volt cselédnek? Lehetetlen...

— Dehogy lehetetlen! Hozza csak el az iratait, megnézzük, beadjuk maga helyett...

Egy reggel csöngettek. Ajtót nyitott: a postás állt a folyosón. Őt kereste. Annus néni csodálkozott, nem szokott ő ajánlott levelet kapni, se sürgönyt, legfeljebb évente egy-két csomagot, azt viszont nem látott a postásnál. Akkor mit akarhat tőle?

— Ezt tessék aláírni. Ötszáz forint. A nyugdíj.

Annus néninek elakadt a lélegzete. Hirtelen szívdobogást kapott, az arca, érezte, kipirul, még a szeme is könnyes lett. Eszébe jutott, hogy néhány héttel ezelőtt kapott valami levelet valami hivatalos helyről, nem nagyon értette, el akarta vinni a keresztlányához, aztán megfeledkezett róla. A postásnak nem mondott semmit, mert úgy érezte, ha beszél, elsírja magát. Adott neki öt forintot — ekkor adott életében először borravalót —, és átvette a pénzt, aláírta remegő kézzel a nyugtát, bement a szobába, leroskadt az asztal mellé. Ötszáz forint! Anélkül, hogy dolgozott volna érte! Soha életében nemhogy ötszáz, de tíz forintot, egy pengőt, tíz fillért sem kapott még így, munka nélkül. Dehát ő még erős, tud dolgozni, jár ez neki? Jár. Minden hónapban meghozta a postás.

Délelőtt mindennap elmegy a közértbe. A mozgás kedvéért is, no meg azért, hogy embereket lásson az utcán, találkozzék az üzletben evvel-avval. Húsz év alatt mindenkivel összeismerkedett a kis budai utcában, gyerekei vannak már a kislányoknak, kisfiúknak, akik hajdan megdobták őt a pettyes labdájukkal játék közben.

Ő az, akire rosszat még soha senki nem mon-

dott. Akit mindenki szeret, mert kedves, segítőkész. Akitől mindenki mindig kölcsönkérhet eztazt: száraz zsemlyét prézlinek, élesztőt, egy kanál zsírt, egy kiló lisztet, a diódarálót . . .

És tisztelik az emberi tartásáért. Ahogyan mindig ad magára. Ahogyan kitakarítja nap mint nap a kis lakását, akár vár vendéget, akár nem. Ahogy szépen, rendesen felöltözik, ha csak a közértbe készül is. Soha életében nem volt még fodrásznál, de soha senki nem látta rendetlen hajjal. És bárki bármikor váratlanul beállított hozzá, tiszta kötényben látta őt szorgoskodni a parázsló tűzhely mellett, a kékrefehérre mázolt hokedlik között.

— Annus néni — kérdezi tőle minden év decemberében a három, már felnőtt gyerek mamája —, jön a karácsony, mit vegyünk magának, mire van szüksége?

— Nekem? Semmire — szokta válaszolni. — Ami nekem kell, úgyis megveszem. A múlt hónapban is vettem egy pár meleg cipőt.

És karácsonykor mindig ő viszi el elsőnek a maga ajándékát a családnak: nagy üveg savanyúságot, amit ő tett el és friss kuglófot, amit ő sütött.

A közértben tejet, kenyeret vásárol, a hentesnél hetenként egyszer húst is, havonta cukrot, lisztet, mosószert. A tüzelőjét már a nyáron beszerzi, akkor nem nedves, és olcsóbb is. Aztán, ahogy kedve és ideje van, apránként felhasogatja a fát, s glédába rakja.

Moziba, színházba nem szokott menni, a tévét nagy ritkán megnézi a családnál, ahová a gyerekek miatt járt azelőtt. Furcsamód a futballmeccseket szereti, azokat szívesen meghallgatja a rádión is.

Annus néninek soha nem volt gyereke. Anyák napján az a három lepi meg virággal. A hetven-

ötödik születésnapját is ezzel a családdal ünnepelte, ő hívta meg őket: húslevest főzött, csirkét rántott, aranygaluskát sütött. Másnap a keresztlánya hívta meg őt. Ebéd közben elpityeredett Annus néni: tavaly ilyenkor még köztük ült a bátyja is, aki nemrég halt meg.

Amióta két testvérét Budapesten eltemették, gyakran kimegy a temetőbe. Muskátlit ültetett a sírokra, azokat kapálgatja, locsolgatja. A sírgondozásért nem tudna fizetni, meg őszintén szólva attól félne, hogy becsapják: elveszik a pénzt, de nem gondozzák olyan rendesen a sírokat, mint ő. Megvan a nyugdíjas bérlete, amíg birja, kijár.

Ha nem fáradt a szeme, olvasgat. Nagy betűkkel nyomtatott könyveket szoktak neki kölcsönözni, meg odaadják a kiolvasott képeslapokat; ha jó receptet talál bennük, ami nem drága, kivágja, elteszi, kipróbálja.

Szeret jönni-menni, bár újabban kicsit félve lép fel a buszra: el ne induljon, amíg ő a lépcsőn van. Újpesten élnek még rokonai, hozzájuk kimegy néha, gyakrabban a keresztlányáékhoz, s nagy néha, egyszer vagy kétszer egy évben a vidéki rokonokhoz búcsúra vagy szüretre.

Soha életében nem kért kölcsönt senkitől, nem is fog. A halála után sem. Félre van téve 3000 forintja, ott van a szekrényben kéznél, ha kell.

— Azt akarom, ha meghalok, temessenek el rendesen, és ne okozzak gondot senkinek.

A Balatonnál egyszer volt életében két hétre, a három gyerekkel. Szépnek találta a vizet, de minthogy úszni nem tud, csak megmártózott benne. Külföldön nem járt, kivéve Csehszlovákiában, de az neki nem külföld, hiszen ott született. S ha három-négy évenként egyszer elutazik ottani rokonaihoz, úgy is mondja:

— Hazamegyek.

NAPKÖZIBEN

Reggel kilenckor érkezem Vácra, a Mártírok útjára, az idősek napközi otthonába. A világos, virágos, színes bútorral berendezett, ebédlőnek használt, hosszú, üveges verandán még csak hat-nyolc idős asszony issza a reggeli kávét, eszi hozzá a vajas zsemlyét, lekvárt. A teljes létszám negyven. Most hatan fekvő betegek, nekik hazaviszik a kosztot, s aki viszi, mindjárt kiváltja a patikában az orvosságot, amit az orvos felírt. A többiek majd később szállingóznak, nem mindenki szeret korán kelni, s tíz óráig lehet reggelizni.

Régi, hangulatos kis ház ez, azelőtt óvoda volt, de annak most már modernebb épület jutott. Tavaszra elkészül a kert, befüvesítették, megnyesték a málnabokrokat, már megvan a kerti bútor. A bokrok termését a szociális otthon konyháján — innen kapják a kosztot — feldolgozzák szörpnek, dzsemnek, süteményre habnak, s azt is ők fogyasztják el.

Amíg a reggeli tart, az irodában beszélgetek a váci tanács egészségügyi osztályának szociálpolitikai előadójával és a gondozónőkkel. Már az első percekben kiderült — anélkül, hogy ez így, szavakba foglalva elhangzott volna —, hogy ezek a fiatal nők elsősorban nem pénzkeresetnek, még csak nem is munkának, hanem nemes hivatásnak tekintik, amit csinálnak, és úgy is csinálják. Ha nem így volna, hogy ismerhetnék, hogy tudnák észben tartani Ilona néni, Lola néni, Fe-

ri bácsi, Kamilla néni otthoni körülményeit, szokásait, ízlését? Hogy volna türelmük olyan odaadással szép frizurát készíteni a gyérülő ősz hajszálakból, segíteni kivasalni estére a fehér gallért, selyem ruhát. Mert azon a napon, amikor ott jártam, Pestre készültek negyvenöten, külön autóbusszal, az Operettszínházba. (Sem az autóbuszért, sem a színházért nem fizetnek a napközi látogatói.)

Ez a napközi otthon egyébként — akkor még a Cifrakertben — 1965-ben jött létre, 20 férőhellyel. 1970-ben költözött a mostani helyére, s miután a ház egyetlen lakójának másutt utalt ki lakást a tanács, a férőhelyek számát negyvenre emelhették. Ez nagyjából megfelel a váci igényeknek; a város másik felében ugyanis még egy napközi működik. Amellett több szociális otthon, egészségeseknek és betegeknek. A szocialista brigádok és — egészen csekélyke tiszteletdíjért dolgozó — társadalmi aktívák ugyancsak sok idős ember gondjain segítenek. A 32 000 lakosú Vácott körülbelül 500—600 idős emberrel foglalkoznak állandóan.

De mit tartalmaz ez a foglalkozás?

Mielőtt döntenének egy-egy idős ember felvételéről a napközibe, házi gondozásáról vagy szociális otthonba utalásáról, többször meglátogatják, hogy megismerjék az életkörülményeit. Ez a kis „helyszíni szemle" arra is jó, hogy felfedezzék, van-e családtag a közelben, aki segíthetne. Sajnos itt sem ritka, hogy a közelben élő felnőtt gyerekek „nem érnek rá" magára maradt anyjuknak vagy apjuknak segíteni. A gondozónők elmondják, hogy minden esetben megpróbálnak beszélni az illetővel, szép szóval hatni rá. Néha sikerül. Különben, a magára hagyott idős szülő vagy nagyszülő a legtöbb esetben körömszakadtáig védi a gyermekét vagy unokáját:

„Még arra sincs idejük szegényeknek, hogy magukra főzzenek...", „Jó gyerek a fiam, de néha a saját gyerekeit sem látja hetekig...", „Nagyon fontos beosztásban dolgozik a vőm, a lányomra marad minden, és még ő is dolgozni jár..."

Ha egyedülálló idős emberről van szó, megszervezik az ellátását. Ha nem tud — vagy nem akar, mert ilyen is van: úgy megszokta a magányt, hogy fél az emberektől, fél minden újtól — eljárni a napközibe, a tanács gondozónői vagy szocialista brigádok tagjai vállalják el rendszeres látogatását. (A Hajógyár, a Forte, a Kötöttárugyár, az OTP szocialista brigádjai vállalták idős emberek gondozását.) Alakult egy tatarozó brigád, amelynek tagjai megjavítják, amit kell, kifestik a lakást, sőt a festés, tatarozás után ki is takarítanak. Akinek kell, bevásárolnak, kimossák a holmiját. A könnyebb munkában sokszor segítenek a közeli szomszédok.

Körbevezetnek a napköziben. I. néni éppen vasal, M. néni mos. (Behozhatják ide a holmijukat, itt van mosógép, centrifuga, villanyvasaló.) E. néni fürdik. Jól felszerelt fürdőszobájuk van, állandó meleg vízzel. S minthogy a bejárók legtöbbjének lakása nem komfortos, mindennap öten-hatan megfürdenek itt, némelyik a gondozónők segítségével. A „pihenőszobában" tíz kényelmes fekhely, aki akar, leheveredhet. A tágas, kényelmes, modern fotelokkal, alacsony asztalokkal berendezett társalgó asztalain, falain hímzések, az ablakokon száda függönyök.

Tíz óra után már teljes a létszám, nagyban folyik a beszélgetés. Néhányan kézimunkáznak: hímeznek, kötnek, subaszőnyeget készítenek. Ketten sakkoznak, négyen kártyáznak. A tévészobában csak hárman vannak; délután többen szokták nézni a műsort.

A tanács gondoskodik számukra más szórakozásról is. A legkisebb változatosság is élményt jelent nekik. Sokan elmondják: mielőtt ide jöttek, néha napokig se nyitotta rájuk senki az ajtót. A napközi otthon kitágította azt a szűk világot, s új dolgokkal megismerkedve, újabbakra vágynak. Akad — nem is egy! — az otthon tagjai közül, aki életében most járt először színházban, most jutott csak el a Balatonhoz. S aki most eljutott, szeretne még máshová is eljutni.

Aztán itt van Kinga, a „kultúros nővér", akiről úgy beszélnek, mintha glória lebegne a feje körül.

— Kingában az a csodálatos, hogy szinte mindenkinek külön-külön, testére szabva adagolja a kultúrát. Vagy ha nem kultúrát, hát valamit, ami leköti, ami felgyújtja a fantáziáját. Az egyik szociális otthonban fekszik egy nő; szinte teljesen béna. Csak az ujjait tudja mozgatni. Kinga színes golyókat ad neki azzal, hogy az egyforma színűeket válogassa külön. Látni kellene azon a mindig közönyös arcon ilyenkor a mosolyt! Nálunk Kinga vetített-képes előadásokat rendez, máskor farsangi mulatságot. Bizony! Legutóbb is mindenki táncolt, segített díszíteni.

— Az ünnepek nagyon fontosak. Újév, március 15., április 4., május 1. és így tovább: Megannyi alkalom a készülődésre, izgalomra, egy olyan nap, amelyik eltér a többitől. Ilyenkor mindenki ápoltabban, csinosabban öltözik fel; a fodrásznál akkora a forgalom, hogy már tudják: ünnepély lesz a szociális otthonban. Mert ott szoktunk összegyűlni, ott több a hely. A névnapokat együtt szoktuk megünnepelni az „öregek napján". Ezen a napon aki akar, két vendéget is hívhat uzsonnára. Ilyenkor látjuk, hogy nemcsak a családtalanok, de sokszor az is, akinek

vannak gyerekei, nem őket, nem a hozzátartozóját hívja el, hanem azt a szocialista brigádtagot, aki eljár hozzá és gondozza.

A napköziben reggelit, meleg ebédet és hideg vacsorát kapnak (ezt legtöbben hazaviszik). Fél négykor, négykor már szedelőzködnek. A napközi maximális díja havi 660 forint — lenne. De tekintve, hogy csupa alacsony nyugdíjas jár ide, ekkora térítést nem fizet senki, húszan pedig teljesen térítésmentesek. A bejárók életkora: 65—85 év. Kevés a férfi, sokkal több a nő. Egy 63 éves özvegyasszony és egy 68 éves özvegy férfi itt kötött házasságot. Ismeretségük azonban nem a napköziben, hanem a temetőben kezdődött. A gondozónők szerint a házasság mind a kettejüknek nagyon jót tett. A férfi (rokkant) rosszkedvű, szótlan ember volt. Úgy érezte, semmi jót nem várhat már az élettől. Nyomorúságos körülmények között élt, a nyugdíja nagyon kevés, mert nem tudta „összehozni" a szükséges éveket. Az asszony is csendes, kevés beszédű. Sokat betegeskedett, az a baja, mondják, hogy könnyen eltörnek a végtagjai, nagyon kell vigyáznia, nehogy elessen. Mikor összeházasodtak, a férfi az asszonyhoz költözött, mert hogy az ő lakása jobb volt, s azóta, már egy éve, mindennap együtt jönnek el ide, elüldögélnek egymás mellett, beszélgetnek, nevetgélnek, tréfálkoznak (a falábú férfi farsangkor táncolt!), együtt dalolnak a többiekkel. Mert Edit nővér éberen figyel, s ha észreveszi, hogy rosszkedvűek vagy egyik-másik sírdogál — ez is megtörténik —, azonnal ott terem, elmond egy történetet vagy dalolni kezd, s addig nem nyugszik, amíg a többiek is rá nem zendítenek.

Néhány szóra leülök a házaspár mellé. Világoskék szemű, fehér hajú, sovány ember a férfi. Tisztán, rendesen van öltözve, mint minden-

ki. A zakó alatt kék pulóvert visel, a zakót később le is veti, mert az olajkályhák jól befűtik a helyiségeket. Valamikor erdőmunkás volt, ott fagyott el a két lába, azért kellett amputálni. Lassan, nehezen beszél. A gyerekei más városokban élnek, és most haragszanak rá, amiért vén fejjel megházasodott. Hogy ez miért fáj nekik, nem tudja.

Törékeny kis asszony a felesége. Arca derűs. Az első férje hajókormányos volt, ő nem dolgozott másutt soha, csak a háztartásban. Özvegyi nyugdíja 960 forint, ha hozzáadja a férjéét, kettőjüknek elég kell hogy legyen. A kosztra alig költenek, a napköziben nem kell fizetniük, aki akar, még vasárnap is bejöhet ebédelni, de ők vasárnap otthon esznek, hogy az a nap más legyen, mint a többi. Szoba-konyha-kamrás a lakásuk, a házbér havonta 40 forint. Ami pénzük van, főleg fűtőanyagra, tisztálkodó szerekre, s nagy ritkán ruhára költik. Az a drága Editke megszervezte, hogy jár hozzájuk valaki hetenként egyszer takarítani. Ebéd után, a 3 órás busszal szoktak hazamenni. Akkor begyújtják a kályhát, ledőlnek egy kicsit, néha megbeszélik, amit napközben hallottak.

Szemüveges, élénk szavú, jókedvű nő P. K. Könyvelő volt, a nyugdíja 1418 forint, 350-et fizet a napköziért. Merevítő fűzőt hord a ruhája alatt, kemény, egyenes támlájú széken ül — így rendelte az orvos.

— Az igazság az — mondja —, hogy az öregséget tanítani kellene, hogy felkészüljünk rá. Mert ha váratlanul, egyszerre lepi meg az embert a kellemetlen kísérőjelenségekkel, bizony nehéz elviselni és megszokni.

Még az a jó, hogy ezt is nevetve mondja, mint a fűzőt. Vele szemben P. L., a testvére ül.

— Gyerek?

Nagy nevetés.

— Lánykák vagyunk még mind a ketten. S a mi nemzedékünk fiatal korában még nem járt görbe utakon... Négy éve járunk a napközibe, s ezzel megoldódott az életünk. Se anyagilag, se testi erővel nem győztük volna az önálló háztartást. Most ha hazamegyünk, befűtünk, rendet csinálunk, elmossuk az előző esti edényt, főzünk kávét, tévézünk vagy rádiózunk. Korán szoktunk lefeküdni, ágyból nézzük a tévét. Néha reggel, ha felkelek, azon veszem észre magam, azt a dalt dúdolom, amit itt, együtt énekeltünk.

E. néni fekete ruhás, fekete kendős öregasszony, 82 éves. Jókait olvas, nagyon szereti. Ő már „törzstag": tíz éve napközis. A férje tizennyolc éve halt meg, fényező volt egy üzemben, az asszony nem járt el dolgozni, csak a háztartást vezette. Most ha visszagondol, sajnálja, hogy nem tanult szakmát, biztosan érdekesebben alakult volna az élete, volna mire visszagondolni. Így csak az jut eszébe, hogy mekkora volt a liba mája, melyet egyszer, húsz évvel ezelőtt, egy születésnapi ebédre vásárolt. Gyerekük nem volt, a barátok, rokonok meghaltak, ha nem volna a napközi, tán hetekig sem látna embert. A nyugdíja 775 forint, a napköziért nem fizet semmit.

Kék fejkendős, kék szemű, kövérkés asszony N. I.-né. A férje két éve halt meg, 750 forint özvegyi nyugdíjat kap utána.

Hosszú évek alatt megtakarítottak néhány ezer forintot, de azon ő sírkövet állíttatott az urának. Így egyeztek meg: aki a másikat túléli, az megrendeli a követ, s rajta lesz a neve mindkettőjüknek. N. I.-né egyetlen fia meghalt, az unokái Vácott élnek, de a sírkő-ügy óta nem látta őket. Mert az unokák megharagudtak a nagymamára, amiért a pénzt „elherdálta".

— Elég a nyugdíj?

— Muszáj hogy elég legyen.

(Ez a mondat — hogy „muszáj hogy elég legyen" — volt a legnagyobb panasz, amit hallottam. Senki sem siránkozott, nem méltatlankodott, hogy milyen kevésből kell élnie. Feltehetően nagyra becsülik, amit a napköziben kapnak.)

— A napköziben megvan a kosztom, arra nem költök semmit. Legfeljebb egy kávét iszom néha, de ha kérünk, főznek itt is. Szoba-konyhás lakásomért a házbér 32 forint, a ruháimat rendben tartom, csak akkor veszek újat, ha a régi elrongyolódik. Szénnel-fával fűtök, az nem drága, az unokaöcsém hetenként egyszer eljön, és felhordja a tüzelőt.

V. G.-né 84 éves. Pici, törékeny, halk szavú. A férje főállatorvos volt, már régen nyugdíjban, amikor — egy évvel ezelőtt — meghalt. V. G.-né özvegyi nyugdíja 1159 forint, s ebből, ha lenne kinek, szívesen fizetne, hogy legalább egyszer egy héten kitakarítson nála. Az igazság az, hogy a saját házában maradt özvegyen, de a fiára íratta; a fia helyett az unoka költözött be családostul, de a nagymamával nem törődnek. A fia is Vácott él, de „nagyon elfoglalt ember, jó, ha három hónapban egyszer időt tud szakítani" a mama meglátogatására. És az unoka is nagyon „nagyon elfoglalt": gyógyszerész, gyerekei vannak, azokkal is kell törődni ... Ebben a népes családban nincs, aki hetenként egyszer legalább a port letörölje a nagymamánál. Takarítana ő maga is szívesen, de amióta megoperálták a szemét, nem szabad hajolnia.

Mindezt nyugodtan, tárgyilagosan mondja el, nem panaszkodik. Inkább védi a fiát, unokáját, dédunokáit: lássuk be mi is, csakugyan annyira elfoglaltak, hogy nem tudnak segíteni neki. A

napközibe szívesen jön, jól érzi magát. A nyugdíja elég. Addig szabad nyújtózkodni, ameddig a takarónk ér.

Miközben beszélgetünk, Sári néni, Ilona néni és Mariska néni megteríti a verandán az asztalokat, s megérkezik az ebéd: paradicsomleves, rizses hús, túrós táska.

Editke még elmondja: 1975 nyarán háromszor kirándultak: voltak Ráckevén, a Balatonon és Esztergomban. A hajóért, autóbuszért, étkezésért nem kellett fizetni semmit.

Megkérdezem:

— Sok idős ember naphosszat együtt. Jó ez? Nincsenek veszekedések?

— Nyilván jó lenne, ha fiatalokkal keveredhetnének, de ezt egyelőre nem tudjuk megszervezni. Csak ha a szocialista brigádok látogatják őket, vagy eljönnek az ünnepekre. Azt kell látni, mert ez a fő: a napközi ahhoz képest, ahogy enélkül élnének — nagyon jó... Veszekedni? Szoktak. Mint minden közösségben. De nem komoly dolgokon. Olyasmiken, hogy az egyik elfoglalta azt a széket, amelyiken a másik szokott ülni. Vagy azon vitatkoznak, ki emlékszik jobban arra, ami előző este ment a tévében. Vagy azon, hogyan kell ezt a horgolás- vagy kötésmintát csinálni. Nem baj. Ez is hozzátartozik az élethez.

KEREKASZTAL

A kerekasztal csak képzeletbeli. Vagy két tucat nyugdíjas férfival, nővel beszéltem a lakásán, klubban, eszpresszóban, sétatéren — egyetlen témáról: milyen a viszonya a régi munkahelyéhez? Vagyis: hogy ment nyugdíjba, ő kérte-e vagy küldték? Bejár-e még dolgozni? Hívják-e? Látogatják-e? Vagy megszakadt-e a kapcsolat?

B. G.-né 60 éves, özvegy, egy kiadóvállalatnál dolgozott.

— Soha nem felejtem el azt a júniusi, keddi napot. Két nappal később kezdődött a szabadságom, a vállalat üdülőjébe kaptam beutalót a nyolcéves unokámmal. Azon a kedden az üzemi étteremben ebédeltem, a nyitott ablakon beáramlott a kora nyár melege. Szerdán már be se akartam menni, gondoltam, rendet csinálok a lakásban, mielőtt elutazom. Úgy terveztem, szép nyugodtan becsomagolok, aztán még a lányomnak is segítek. Tehát ott ebédeltem (még arra is emlékszem, hogy pörkölt volt) két kollégával, mikor odajön hozzám Marika:

— A főnök keres. — Már álltam volna fel, de azt mondja: — Telefonon szólt fel, hogy edd meg az ebédedet, utána menj be hozzá.

Gyorsan bekaptam a süteményt. Kicsit dobogott a szívem, úgy futottam felfelé a lépcsőn, na meg az izgalomtól is: nem értettem, mi olyan nagyon sürgős. A munkámmal soha nem volt semmi baj, tíz éve dolgozom mint lektor.

A főnök, ahogy szokta, kedvesen leültetett. Nem sokat kertelt, azonnal a tárgyra tért.

— Nézze, kedves... elvtársnő... Maga, ugye, húsz éve dolgozik már nálunk, s igazán kitűnően. Mint munkaerőt és mint embert is tisztelem, becsülöm. Éppen ezért nem akarom csűrni-csavarni a dolgot. Elmúlt hatvanéves, ugye? Hát... arra kérjük... hagyja abba a munkát. Menjen nyugdíjba.

Lehet, hogy nem pontosan így fogalmazott, ennyire nyersen talán mégsem, de ez volt az értelme. Nem feleltem, összeszorult a torkom, meg nem is tudtam volna mit mondani...

— Háromhavi felmondás jár, arra kérem, az alatt jöjjön be legalább másodnaponként, hogy átadhassa a munkát az utódjának. Anyagilag nem jön ki rosszul, a nyugdíja és a mostani jövedelme közti különbséget majd megkeresi nálunk. De ugye maga is belátja: minek taníttatja az állam százezer forintokért a fiatalokat, ha aztán nem helyezi el őket?

Természetesen beláttam. Be kellett látnom, nem volt választásom. Mondhattam volna, hogy nekem is egyetemi végzettségem van, az ötvenes években levelező tagozaton szereztem, s közben két gyereket neveltem, dolgoztam... De nem mondtam.

Az osztályon a közvetlen munkatársaim összedobtak egy kis herendi tálra valót, s átadták azon a napon, amikor kiürítettem az íróasztalomat. Ennyi volt az egész. Meg hogy: „Nem búcsúzunk, úgyis bejársz majd, nem változik semmi."

Hát azért változott, túlzás volna azt mondani, hogy minden maradt a régiben. Az utódomat betanítottam: ötszázzal több a fizetése, mint amennyi az enyém volt húszévi munka után. Viszont csakugyan adnak munkát, s megkeresek

ezzel együtt annyit, amennyit azelőtt. Kéthetenként egyszer bemegyek, akkor megkapom a munkát, amit hazahozok, s ha elkészülök vele, beviszem. Igazságtalanság? Nem. Nem történt velem. Csak éppen... Nem egy héttel, hanem mondjuk legalább két hónnappal előre kellett volna közölniök velem, hogy mi a tervük... A szabadságra azért elmentem, a vőm levitt kocsival, szép idő volt, sokat fürödtünk, az unokám remekül érezte magát.

I. K. 65 éves, sebész főorvos volt egy vidéki kórházban.

— Nekem senki se mondta, hogy menjek nyugdíjba. Még öt évig szerettem volna dolgozni. Hatvanhárom voltam, amikor olyan körülményeket teremtettek, hogy mennem kellett. Az történt ugyanis, hogy a kórházat tatarozni kellett. Vakolni, belülről átépíteni. Festeni, csöveket cserélni, modernizálni. Hosszú értekezleteket szenteltünk annak, hogy megbeszéljük, hogy is menjen végbe az egész, végül is úgy döntöttünk, nem csukjuk be a kórházat. Akármilyen nehézkesen és lassan megy is így, mindig csak egy-egy osztályt zárunk le. Mindenki — főleg én! — azt hitte, a belgyógyászattal kezdődik, ugyanis a város SZTK rendelőjében kitűnő belgyógyászat működik még. S a belgyógyászati betegek egy részét el lehet látni ambulancián is.

De nem ez történt. Az igazgató egyik napról a másikra kiadta az utasítást: a sebészettel kezdik a munkát. Arra hivatkozott, hogy ezt az építésvezető kérte, ott kell először falat bontani, csöveket cserélni, tudom is én. Az igazsághoz hozzátartozik, hogy én régebben dolgoztam a sebészeten, mint az igazgató a kórházban. Pestről jött, s tudtam, hogy nem kedvel engem. Bár ma

sem tudom, miért. Az osztályomat tehát bezárják, én pedig arra az időre, ami lehet egy év, két év, ki tudja, menjek át a város másik kórházának sebészetére, ott csinálnak nekem helyet. Magyarán: a műtőt például én csak akkor vehetem igénybe, ha nekik nem kell, és hogy összesen öt ágy áll a betegeim rendelkezésére az eddigi hússzal szemben...

Tizenöt évig vezettem a sebészetet önállóan; tudtam, hogy 63 évesen már nem tudom megszokni az alkalmazkodást. Két napig gondolkoztam, holott már az első percben döntöttem, aztán közöltem: nem vállalom, inkább nyugdíjba megyek. Tudomásul vették, elengedtek. Az osztályt csakugyan lezárták, fölöslegesen, mert fél évig állt úgy, csak aztán kezdődött az építkezés. Búcsú nem volt, a közvetlen munkatársaimat meghívtam hozzánk vacsorára. Most otthon rendelek hetenként kétszer. Kevesen jönnek, ugyan ki megy olyan sebészhez, aki mögött nincs kórház? A múlt héten felajánlottak egy üzemorvosi állást, lehet, hogy azt majd elfogadom. A feleségem szintén nyugdíjba ment, miattam. Saját kis házunkban lakunk, a két kis unokámat a lányom gyakran hetekre elhozza hozzánk. Legalább száz regény van, amit szeretnék elolvasni, és egy kétszáz darabból álló komolyzenei lemezgyűjteményem. Szóval az életem kellemesen telik, s ez nekem jó. De nem tudom, hogy a betegellátásnak is jó-e. Hiszen vidéken orvoshiány van.

G. L.-né volt szövőnő, 57 éves.

— Alig vártam, hogy betöltsem az ötvenöt évet, mentem azonnal. A visszerek a lábamon akkorák már, hogy nem is bírtam volna tovább egy percig sem. Engem nagyon szépen elbúcsúztattak, virággal, búcsúbeszéddel, szendvicsekkel,

kólával és egy szép feketekávés készlettel, amit a brigádom vett. Azóta is mindig meghívnak a gyárba nőnapra, anyák napjára, ha valamilyen új gép érkezik, hogy nézzem meg, filmvetítésekre, előadásokra a kultúrházba. Havonta egyszer a szakszervezet uzsonnát rendez a nyugdíjasoknak, oda is mindig elmegyek, körbemutogatják az unokák új fényképeit. Különben érdekes, hogy ezeken az uzsonnákon csak a volt fizikai dolgozók vesznek részt... Kakaót szoktak adni kalácccsal és egy-egy üveg tonikot.

A. K. 66 éves, főmérnök volt egy gépgyárban.

— Nekem egyszerre elegem lett. A stresszből, a kevés alvásból, a tépelődésből, hogy mi lesz másnap, leváltják-e az igazgatót vagy marad, átszervezik-e mégis a gyárat, megkapjuk-e az olasz gépsort, és ha igen, érkezik-e vele elég szakember, hogy megmutassa a kezelését... Es így folytathatnám. Viszonylag egészséges vagyok, csak az ilyen korúaknál szokásos meszesedés kínoz néha, de ki lehet bírni. Arra gondoltam, ha most abbahagyom, legalább öt évvel meghosszabbítottam az egészséges öregkort. A feleségem 56 éves volt, s már egy éve nyugdíjban. Egy nagyvállalat igazgatójának a titkárnője volt; alig várta, hogy az otthonával és a családjával foglalkozhasson. Két lányom férjnél van, ők nem laknak velünk, két fiam viszont igen, a kisebbik tanul, az idősebbik dolgozik. Mielőtt végleg döntöttem, beszéltem a feleségemmel, mit szól hozzá. Helyeselte, sőt örült.

Így hát bejelentettem az igazgatónak: nyugdíjba akarok menni. Sokat veszekedtünk, vitatkoztunk, mégis arra kért: maradjak. Nehéz lesz találni valakit a helyemre. De én azonnal javasoltam egy nálam húsz évvel fiatalabb mérnököt, akit jó képességűnek, munkabírónak, be-

csületesnek ismertem meg. Azt is megígértem, hogy a hathavi felmondási idő alatt bejárok, foglalkozom vele. Így is történt. A búcsúnál adtak egy ezüst cigarettatárcát, belevésték a gyár nevét és azt, hogy „Emlékül kitűnő munkájáért".

Azóta semmilyen kapcsolatom nincs a gyárral, de ez nem rajtuk múlik, hanem rajtam: hívtak, hogy dolgozzam le az évi 840 órát, de én nem vállaltam. Hívtak a kultúrházba is: előadás napi külpolitikai kérdésekről. Nem mentem. Nézem a tévét, olvasom a lapokat, folyóiratokat, úgy érzem, tájékozott vagyok. Meghívtak annak a bizonyos olasz gépsornak az átvételére, amiért nekem is fájt a fejem. Nem mentem. Úgy éreztem, ez már nem az én ügyem. Meghívtak a nyugdíjas találkozókra is; arra aztán végképp nem mentem el. Akivel akarok, összejövök úgyis, akire nem vagyok kíváncsi, azt minek nézzem?'

Lehet, hogy meglepő, amit mondok, s talán ellenkezik az általános felfogással. Szerintem nem a volt munkahelyen, a volt munkatársakon, s nem is a társadalmon múlik elsősorban, ki hogy él nyugdíjasan. Illetve annyiban a társadalmon, hogy legyen mindenkinek elég nyugdíja, ne csökkenjen nagyon az életszínvonala, ha abbahagyja a munkát.

Visszatérve az előbbi gondolatomra: mindenki maga felelős magáért. (Feltételezve, hogy nem beteg, és el tudja látni magát.) Aki fiatal korában harmonikusan élt, akinek voltak barátai, akinek a lelki egyensúlya, a belső békéje belülről jött, az nyugdíjasan is megtalálja ezt a harmóniát.

Sokan kérdezték tőlem: És mit fogsz csinálni? Ez a „mit" azt jelentette: mit fogsz dolgozni? Nos, nem dolgozom. Legalábbis nem úgy, ahogy azok gondolják, akik kérdezik. Az ember

értéke idős korban nem attól... vagy nemcsak attól függ, hogy dolgozik-e, hiszen dolgozott már eleget. Szerintem nem addig ember az ember, amíg dolgozik, hanem addig, amíg szereti az embereket, és örömöt talál az életben. Én nagyon szeretem őket, és nagyon sok örömöt találok benne. Érdekel minden, ami az országon belül és kívül történik. Szeretem, ha a fiaim mesélnek a munkájukról, a tanulmányaikról. Szeretem, ha a lányaim, vejeim váratlanul betoppannak, és nyolcan üljük körül az asztalt.

Van egy kis házunk Dunakeszin, magam építetem a fiaimmal. Most még csak egyszobás, de építünk hozzá még egyet, aztán fürdőszobát, és megcsináljuk a fűtést. Ha elkészül, a feleségemmel végleg kiköltözünk, és a városi lakást a két fiúnak adjuk. Ez, amit így elmondtam, két-három éves terv. Messzebbre most nem gondolok.

MIT TEHET A CSALÁD?

A nyugdíjas korba lépéskor sokakban óhatatlanul felvetődik a kérdés: vajon ez egyszersmind az öregség kezdete is? Mi az öregedés döntő momentuma? Melyek azok a tényezők, amelyek siettetik és melyek, amelyek késleltetik az öregedést?

Ezekkel a problémákkal és általában az idősek megváltozott életjelenségeivel a gerontológia foglalkozik. A gerontológusok álláspontja:

Aszerint, hogy milyen mértékben őrzik meg alkalmazkodó képességüket, vannak „fiatal öregek" és vannak „vén fiatalok". Ameddig ugyanis a szervezet képes az alkalmazkodásra, viszonylag fiatalnak tekinthető az is, akinek sok az évei száma.

A gerontológiai kutatások annál is inkább fontosak, mert a Föld népessége rohamosan növekszik, és a növekedésen belül is egyre nő a hatvanon felüliek aránya. Ennek oka sok egyéb között az, hogy az orvostudomány fejlődése és az egészségesebb életmód meghosszabbította az átlagos életkort. Ezzel együttjár, hogy sokan a nyugdíjas kort betöltve is képességeik zenitjén állanak. Dr. Palócz Gyula egy cikkében régi és mai neveket idéz, megannyi híres emberét, akik éppen hatvan- és hetvenéves koruk között voltak képesek a legnagyobb teljesítményekre. Jókai, Kossuth, Goethe, Voltaire, Anatole France, Victor Hugo, Picasso, Czóbel Béla, Kisfaludi Strobl Zsigmond, hogy csak néhányat említsünk

a múlt nagyjaiból; de itt vannak a még ma is élő, állandóan megújulni, teremteni képes idősek: Illyés Gyula, Zelk Zoltán, Déry Tibor, Dénes Zsófia, Dienes Valéria, és még sokáig lehetne folytatni a sort.

Érdemes tehát minden idős embernek odafigyelni a gerontológiai kutatások legújabb eredményeire, s betartani azokat az alapvető szabályokat, amelyek nemcsak a hosszú, hanem a teljesítőképes hosszú életnek előfeltételei. Rendszeres életritmus, jó alvás, kalóriaszegény, de vitaminokban gazdag táplálkozás, lehetőleg minél több mozgás — torna, úszás, gyaloglás —, lehetőleg nem dohányozni, és kevés alkoholt fogyasztani, íme az alap, amelyre a hosszú élet épülhet.

„A mai gerontológia — szögezi le Dr. Palócz — sokrétűen igyekszik feltárni az öregedés ellenszereit, de jobbat, bölcsebbet nem mondhat, mint a munka örömének minél további élvezetét. Derűsnek, jókedvűnek lenni egészségvédő kötelesség. És ha nagy ajándékokkal sokszor fukarkodik is az élet, tanuljunk meg derűs nyugalommal, jókedvvel örülni az élet apró ajándékainak."

A SZOT nemrégen ankétot szervezett a nyugdíjasokkal való foglalkozásról. Az ankéton az imént ismertetett elvekhez hasonló szellemben szólalt fel Dr. Lengyel Éva gerontológus. Hangsúlyozta: az öregség tünetei mindenkinél máskor és másképpen jelentkeznek; az idős emberek sokkal jobban különböznek egymástól, mint a gyerekek. A különbözőség oka, hogy a születéskor magukkal hozott, öröklött tulajdonságaikra ráépülnek az élet testi-lelki hatásai, amelyek siettetik vagy késleltetik az öregedés folyamatát. Érdemes megjegyezni az Egészségügyi Világszervezet 1963-ban ismertetett életkor-be-

osztását. Eszerint középkorúak a 45—59 évesek, öregedők a 60—74 évesek; öregek a 74 év felettiek. Ez az életkorcsoportosítás is bizonyítja: a nyugdíjas kor nem egyenlő az öregséggel. Napjainkban sem az 55 éves nő, sem a 60 éves férfi nem nevezhető öregnek. S az, hogy valaki nyugdíjas korában, majd később öregen is nyugodtan, kiegyensúlyozottan élhessen, két alapvető tényezőtől függ: az egészségi állapottól és az anyagi helyzettől.

Ezek a tényezők azonban nem zárják ki, sőt szükségessé teszik azt, hogy mindenki maga — a saját hajlamai, egészségi, fizikai, szellemi állapota és igényei szerint — készüljön fel előre a nyugdíjas korra. Minél mértékletesebben, egészségesebben élt valaki fiatalon, annál valószínűbb, hogy idős korára is egészséges marad. De természetesen nemcsak a test frisseségére, az izmok rugalmasságára kell vigyázni, hanem a szellemi frisseségre, az agy működésére is. Ma már tudományosan igazolt tény, hogy az idegrendszer sejtjei közül azok öregszenek lassabban, amelyek állandó működésben vannak. Következésképpen a rendszeres tevékenység — amit nyugdíjasan is folytatni lehet — lassítja az öregedés folyamatát. A jól végzett munka örömére minden életkorban szükség van. De csak annyi munkára, amennyi nem megterhelő, s ami mellett az idős ember pihenni is tud. A munka és a pihenés mellett fontos tényező a szórakozás is. És mindezeken túl a döntő: a nyugdíjas ne váljék társtalanná. Érezze, hogy helye, dolga van a világban. Hogy tartozik valahová.

A gerontológia, mint a fentiekből kiderül, sokféle feltételhez köti a nyugodt, kiegyensúlyozott idős kort.

Megvannak-e ezek a feltételek, lehetőségek a

gyakorlatban? Mikor, kinek, milyen körülmények között, s főleg milyen környezetben sikerül viszonylag zökkenőmentesen áttérni az aktív dolgozó korszakról a lényegesen kevésbé aktív nyugdíjas korra?

Ezekről a problémákról beszélgettem dr. Szilágyi Lillával, a Péterfy Sándor utcai kórház pszichológusával. Mint gyakorló — de tudományos vonalon is dolgozó — pszichológus szinte naponta találkozik a nyugdíjas állapot különböző megjelenési formáival, bonyodalmaival, konfliktusaival, vetületeivel. Hiszen nemcsak maga a nyugdíjas, hanem például a házastársa, gyermeke, menye, a régi barátja, rokona panasza vagy dicsérete megannyi támpont, amelyből vissza lehet következtetni a velük együtt élő nyugdíjas állapotára.

— Mi a tapasztalat, kik azok, akik jól és kik azok, akik rosszul bírják a nyugdíjas életet?

— Erre nehéz általánosan érvényes feleletet adni, de mégis megpróbálom. Azoknak, akiknek a munka nem csupán pénzkereset volt, hanem örömöt, sikert, kielégülést is jelentő tevékenység, szinte kivétel nélkül megrázkódtatást jelent a tevékeny élet lezárása. Ezért tartom nagyon fontosnak, hogy mindenki saját maga készüljön fel hónapokkal, sőt évekkel előre erre a korszakra. Gondolja végig, mit tudna és mit szeretne majd csinálni a sok szabad idejében. Aki nyugdíjba megy, az óhatatlanul úgy érzi: kirekesztik valahonnan. És ezen a kirekesztettségen nem segít az üzemi uzsonna, amelyre évente egyszer-kétszer meghívják. Ezért rendkívül sokat jelent mindenkinek, ha nyugdíjas korában dolgozni hívják, s tud is dolgozni. Nem érzi magát fölöslegesnek. Ezzel szemben azok, akik nem szerették a munkájukat, könnyebben, sokszor zökkenőmentesen állnak át.

— Hogy tud átállni a fizikai, hogyan a szellemi dolgozó, és hogyan azok, akik vezető állásban voltak?

— Azok a fizikai dolgozók, akik nem tudnak maguknak valamilyen más fizikai munkát — barkácsolást, szerelést, kertművelést — találni, nagyon nehezen. Járt ide egy nyugdíjas vasesztergályos. A panasza az volt, hogy sokat fáj a feje, hányingerei vannak, neurotikus. Végül kiderült, hogy nem beteg: pszichikai okai vannak a tüneteinek. A szakmáját imádta, s esztergapad nélkül nem tudott magával mit kezdeni. Ha sokat olvasott, fájt a szeme, a keresztrejtvényfejtéshez nem értett, kártyázni nem tudott. A felesége sokkal könnyebben találta fel magát: takarított, főzött, mosott, bevásárolt, pletykálgatott a barátnőivel, kézimunkázott. Neki van élettere, lehetősége tevékenykedni. Végül az esztergályos attól gyógyult meg, hogy talált egy maszek lakatost, aki alkalmazta.

— A szellemi dolgozók lelki egyensúlyához is hozzátartozik a munka valamilyen formája. Ismerek orvost, aki most nyugdíjasan olyan elméleti munkákkal foglalkozik, amelyekre nem jutott soha ideje, és ez kielégíti, nyugodt, kiegyensúlyozott.

— Viszonylag nehezebb az átállás azoknak, akik vezető állásban voltak. Hiszen a vezetés hatalom is! Aki nyugdíjba megy, ettől is megválik, és ezt nem pótolja az sem, ha, tegyük fel, napi négy órán át tanácsadóként dolgozik. Megbékélni az élettel, megtalálni a belső harmóniát ilyen esetekben főleg az illetőn múlik, másodsorban a feleségén, a családján. Például: egy magas beosztású férfi és a felesége, aki egyszerű beosztott volt, egyszerre mentek nyugdíjba. A férfi, elvesztve a hatalmat, otthon kezdett el hatalmaskodni, a feleségét, gyerekeit akarta

dirigálni. A helyzet már-már tarthatatlanná vált. Akkor az asszony javaslatára vásároltak egy telket. A férfi aktivitása áttevődött a telekre. Ás, kapál, ültet. Persze, ez nem általános recept. Először is, nem mindenkinek van pénze telekre. Másodszor, nem mindenkit elégít ki a kertészkedés...

— Ez előbbiekből úgy tűnik, a nők könnyebben tudnak alkalmazkodni a nyugdíjas állapothoz, mint a férfiak. Miért?

— Valóban könnyebben. Elsősorban azért, mert a nők általában könnyebben alkalmazkodnak mindenhez. Mert az évezredeken át beidegződött szokások mindig őket kényszerítették az alkalmazkodásra. De könnyebben azért is, mert sok nő még ma is áldozatnak érzi, hogy elmegy dolgozni, szívesebben maradna otthon, a háztartásban. De még azok a nők is, akik 18—20 éves koruk óta dolgoztak, szerették a szakmájukat és nemigen foglalkoztak a háztartással, aránylag könnyebben szoknak bele ebbe az életbe: még él az emlékezetükben a háztartásban dolgozó, otthont teremtő anya-modell. A mai 20 éves lányok, akik ezt otthon már ritkábban tapasztalják, ezzel az emlékkel szegényebben, azt hiszem, nehezebben tudnak majd a nyugdíjas élethez alkalmazkodni. Végül a nyugdíjas nők sokszor szívesen segítenek a lányuknak, menyüknek a háztartásban, foglalkoznak az unokákkal.

— Vagyis mi a szerepe a családnak? Hogyan tudja megkönnyíteni a nyugdíjas beilleszkedését az új életritmusba?

— Megkönnyíteni? Vagy megnehezíteni? Mert bizony mind a kettő előfordul. De kezdjük azzal: nagyon sok múlik a családtagok viselkedésén. Csakugyan elkeseríthetik vagy boldoggá tehetik az idős apát, anyát élete utolsó évei-

ben. Ha például a család számít rá, s nem túl terhes feladatokkal bízza meg, de olyasmikkel, amiknek az elintézésére szükség van, ez megannyi jele annak, hogy az életből nem reked ki. Két véglet van, s mindkettő rossz hatású. Az egyik: nem törődnek a nyugdíjas szülővel, semmilyen munkát, segítséget nem kérnek és nem fogadnak el tőle, egyszerűen semmibe veszik, kirekesztik az életükből. A másik véglet (s ez főleg akkor fordul elő, ha a mama még viszonylag fiatalon, jó erőben megy nyugdíjba): kihasználják. Ráhárítják a főzés, bevásárlás, takarítás, gyereknevelés minden gondját. Elképzelhető, milyen súlyos konfliktusok keletkezhetnek ebből. Főleg ha a mama egészen más tervekkel ment nyugdíjba.

— A családi szeretetlenségnek, nemtörődömségnek végletes példájával, sajnos, nem egyszer itt, a kórházban találkozunk. Valami betegséggel behozzák a hatvanon felüli apát vagy anyát, aztán ha felgyógyult, nem jönnek érte. Itt felejtik.

— Okoz-e problémákat és milyeneket a nyugdíjas lét a házasságban?

— Rengeteget! Sok házasság ilyenkor jut krízisbe. Ha a férfi még dolgozik, s a felesége megy nyugdíjba, ez hozza magával a legkevesebb konfliktust. Bár bizonyos kisebbrendűségi érzést támaszthat a feleségben. Ez a kisebbrendűségi érzés jóval erősebben és gyakrabban gyötri a férfiakat, ha ők mennek hamarabb nyugdíjba. A házaspárok különben közös megegyezéssel sokszor egyszerre mennek nyugdíjba. Olykor kicsit abban a reményben, hogy rendbejöhet a megromlott házasság, visszatérhet a hajdani szerelem. Főleg azok, akik évtizedeken át állandóan zaklatottságban, stresszben éltek, a nyugalomtól várják a házasság jobbra-

fordulását. Néha valóra válnak a vágyak, de néha éppen ellenkezőleg történik: a rossz házasság teljesen elromlik. Hiszen azok a rossz tulajdonságok, amelyek a házasságot kikezdték, az állandó együttlétben sokkal erőteljesebben érvényesülnek és rombolnak. Kevés házasság bírja el az összezártságot krízis nélkül.

— Mi az orvosság?

— Az állandó együttlét megszüntetése. Igyekezzék a férj is, a feleség is olyan elfoglaltságot keresni, ami őt érdekli. Lehet ez sakkozás, bélyeggyűjtés, túrázás, horgászás, barátokkal, barátnőkkel való összejövetelek. Ha van mit elmesélni kinek-kinek a saját élményeiből, tartalmasabbak, színesebbek lesznek az együttlétek. Az is elképzelhető, hogy a férj vagy a feleség hozzákezdjen egy nyelv tanulásához, vagy, mondjuk, TIT-tanfolyamra járjon. Idős korban is lehet tanulni, csak lassabban, mint fiatalon.

— Térjünk vissza a fiatal generáció családon belüli kapcsolatára a nyugdíjas szülőhöz vagy nagyszülőhöz.

— Ahogyan mondani szokás: kettőn áll a vásár. Az idős embernek gyöngül az alkalmazkodóképessége, tehát a fiatalnak kell jobban alkalmazkodni. Ha türelmetlen, ha nem figyel az idős családtagra, akkor az, magára maradva, önmagára kezd figyelni. Fokozottan érzékeny állapotba kerül, megijed bizonyos tünetektől, fejfájástól, szorongások kezdik gyötörni. Az idős ember, éppen szorongása miatt, agresszív, kötekedő, ingerlékeny lesz: megannyi rossz tulajdonság, amelyek riasztják a fiatalokat, ez megmarad akkor is, ha nyugdíjba megy. Szokták emlegetni: bölcs öregkor. Ez nem egészen így van. Attól, hogy valaki öreg, nem válik okvetlenül bölccsé is, legfeljebb tapasztalttá. Nem jó, ha az idős ember lekezeli a fiatalt, de az se jó,

ha a fiatalok leintik, nem hallgatják meg az időseket. Ha a nyugdíjas nő vagy férfi megtalálta helyét az életben, a munkában, ha harmóniában él önmagával és a környezetével — akkor jó a kapcsolata a felnőtt gyerekeihez, unokáihoz is.

— Beszélgetésünk elején szóba kerültek a nyugdíjas uzsonnák.

— Igen. Egyesek jó kezdeményezésnek tartják, mások nem. Az ugyanis, hogy valaki nyugdíjas, nem osztályhelyzet. Nem is egységes érdeklődési kör. Még csak azonos életkor sem. Ha például egy könyvtár meghívja a nyugdíjasait, akik mind könyvtárosok voltak, elképzelhető, hogy jól érzik magukat együtt, van miről beszélgetniük. De ha például egy üzem rendez nyugdíjas uzsonnát, nem biztos, hogy mindenki mindenkivel kellemesen el tud beszélgetni a haboskávé mellett. Talán jobb megoldás lenne, ha az azonos érdeklődés, szakma, hobbi szerint hívnák meg időnként a nyugdíjasokat. Persze nem lehet csodálni, hogy nincs még elég tapasztalatunk ezen a téren. Még nyilván sok kezdeményezés, kísérlet történik arra, hogy a nyugdíjasok világa ne szűküljön be, hanem életük minél több tartalommal teljék meg. Mindenesetre jó, hogy már itt tartunk. Hogy már ezek a gondjaink.

TARTALOM

Szűkülő vagy táguló világ? 5
Beszéljenek a számok 15
Golgotha utca 3.:
Ganz-MÁVAG Nyugdíjasklub 25
A hatos szoba 34
A munka gyönyörűsége 41
Expresszlevél 50
Kértem, elengedtek 64
Nyugdíjas paraszt 70
Lesz-e telek? 84
A KGM nyugdíjasklubjában 89
A hétköznapok harmóniája 100
Menekülés a magánytól 107
Annus néni napja 130
Napközben 138
Kerekasztal 147
Mit tehet a család? 154

A kiadásért felel a Kossuth Könyvkiadó
igazgatója
Szerkesztette Szabó Mária
A borító és kötésterv Widerkomm Ervin munkája
Műszaki vezető Mózes Tibor
Műszaki szerkesztő Szakos Zsuzsa
A szedést 1976. V. 12-én kezdték meg
Megjelent 1976. X. 29-én, 16 000 példányban
Terjedelme 8,4 (A/5) ív
76—2391. Szikra Lapnyomda, Budapest

Olvassa

AZ UNIVERZUM KÖNYVTÁR

sorozat köteteit!

Megjelent:

Walter Krämer

A messzeség titkai

240 oldal Ára: 50,— Ft

Magyarok az Antarktiszon

416 oldal Ára: 75,— Ft

Előkészületben:

Tudomány és emberiség

Kb. 560 oldal Ára: kb. 65,— Ft

Walter Krämer

A világ csodái

Kb. 360 oldal, szövegközti illusztrációk.

Ára: kb. 40,— Ft

KOSSUTH KÖNYVKIADÓ

Megjelent!

A SZOCIALISTA FORRADALOMÉRT

Háromszázötvenegy név ... férfiak és nők, többnyire „alacsony" sorból származók, de elvétve „előkelő" származásúak is, városiak és falusiak, analfabéták és tudósok, a legkülönfélébb ipari és szellemi pályán működők, katonák és civilek, olyanok, akik a múlt század második felében, és olyanok, akik századunk első két évtizedében születtek — íme, ilyen változatosak azok az életutak, amelyeket ez az életrajzgyűjtemény felölel.

792 oldal Ára: 120,— Ft

KOSSUTH KÖNYVKIADÓ

8,– Ft